

ศึกษาบทบาทของพระโสภณพัฒน์นอดม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ)
ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

A STUDY OF THE ROLE OF PHRASOPHONPATTANODOM
(SRILAO AGGAPANÑO) ON THE NATURAL FOREST'S CONSERVATION

พระไชยยันต์ ปญฺญาวชิโร (กำรินทร์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

ศึกษาดุสิตของพระโสภณพัฒนโนดม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ)
ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

พระไชยยันต์ ปญฺญาวชิโร (กำรินทร์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

A Study of the Role of Phrasophonpattanodom
(Srilao Aggapañño) on the Natural Forest's Conservation

Phra Chaiyan Paññavajiro (Karin)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)
Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand
C.E. 2017

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นักศึกษานิพนธ์
เรื่อง “ศึกษาบทบาทของพระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้”
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฺฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฺฒิกโร, ดร.)

กรรมการ

(พระครูวรารณวิฑูรย์, ดร.)

กรรมการ

(รศ.วันชัย พลเมืองดี)

กรรมการ

(ผศ.ดร.ประยงค์ จันทรแดง)

กรรมการ

(ดร.พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระครูวรารณวิฑูรย์, ดร.

ประธานกรรมการ

รศ.วันชัย พลเมืองดี

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระไชยยันต์ ปญฺญาวชิโร)

ชื่อวิทยานิพนธ์ : ศึกษาบทบาทของพระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ)
ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

ผู้วิจัย : พระไชยยันต์ ปญฺญาวชิโร (กำรินทร์)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระครูวรารณวิฑูรย์, ดร. พธ.บ. (รัฐศาสตร์), M.A. (Buddhist Studies),
M.Phil. (Buddhist Studies), Ph.D. (Buddhist Studies)

: รศ.วันชัย พลเมืองดี พธ.บ. (ศาสนา), M.A. (Buddhist Studies)

วันสำเร็จการศึกษา : ๔ กรกฎาคม ๒๕๖๐

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดทางพระพุทธศาสนา ที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ๒) เพื่อศึกษาแนวคิดของพระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ ๓) เพื่อศึกษาบทบาทของพระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ งานวิจัยฉบับนี้เป็นงานวิจัยเชิงเอกสาร โดยค้นคว้าพระไตรปิฎก และเอกสารตำราวิชาการที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งมีการลงพื้นที่โดยการสัมภาษณ์ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม

ผลการศึกษาพบว่า แนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ พบว่า พระพุทธศาสนากับทรัพยากรป่าไม้มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด มีแนวคิดที่เอื้ออาทรต่อธรรมชาติ โดยถือว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ธรรมชาติมีความสำคัญและมีความจำเป็นในการดำรงชีวิตของมนุษย์ พระพุทธศาสนาสอนให้มองธรรมชาติเป็นสภาพแวดล้อมที่งดงาม น่าชื่นชม เป็นปัจจัยหนึ่งของความสุข มองในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อหนุนการพัฒนา รวมถึงมองธรรมชาติเป็นสิ่งที่น่าหวาดกลัว อีกทั้งพระพุทธเจ้าได้บัญญัติสิกขาบทต่างๆ ซึ่งปรากฏในพระวินัยปิฎก เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการทำลายและเอาเปรียบธรรมชาติ นอกจากนี้ยังมีหลักธรรมเกี่ยวกับป่าไม้ อาทิ ความกตัญญู ความเคารพยำเกรง เป็นต้น

แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ของ พระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) มีอยู่ ๕ แนวคิดหลัก ได้แก่ ๑) แนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติ ๒) แนวคิดในการวิเคราะห์สาเหตุของการทำลายทรัพยากรป่าไม้ ๓) แนวคิดเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาทรัพยากรป่าไม้ที่ถูกทำลาย ๔) แนวคิดในการดำเนินงานแก้ไขปัญหาทรัพยากรป่าไม้ และ ๕) แนวคิดในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้

บทบาทเกี่ยวกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ของ พระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ผลการวิจัยพบว่า มีบทบาท ๖ ด้าน ได้แก่ ๑) บทบาทด้านการปลูกฝังจิตสำนึกการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ๒) บทบาทด้านการเป็นผู้นำ ๓) บทบาทด้านการประชาสัมพันธ์ ๔) บทบาทด้านการประสานงานภาครัฐกับประชาชน ๕) บทบาทด้านการป้องกันการรุกรานตัดไม้ทำลายป่า และ ๖) บทบาทด้านการฟื้นฟูสภาพป่า

Thesis Title : A Study of the Role of Phrasophonpattanodom
(Srilao Aggapañño) on the Natural Forest's Conservation

Researcher : Phra Chaiyan Paññavajiro (Karin)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Phrakhru Worrawannavitoon, B.A. (Political Science),
M.A. (Buddhist Studies), M.Phil. (Buddhist Studies),
Ph.D. (Buddhist Studies)

: Asst. Prof. Wanchai Pholmaungdee, B.A. (Religions),
M.A. (Buddhist Studies)

Date of Graduation : 4 July 2017

Abstract

This research has three objectives: 1) Studying Buddhist thought about the forest resource conservation, 2) Studying thought of Phrasophonpattanodom (Srilao Aggapañño) in forest resource conservation and restoration, and 3) Studying the role of Phrasophonpattanodom (Srilao Aggapañño) in forest resource conservation. This is a documentary research mainly focused on Tipitaka and their related works including in-depth interview and observation.

It is found that Buddhist concepts on forest resource conservation were positive and that Buddhism provides teachings that promote the human as one part of nature and that nature is important and vital for human life. Buddhism taught us that the natural environment is beautiful, pleasant, and is one of the factors of happiness. On the other hand, it is the factor of development which includes the thought that the nature is fearful. In the period of Buddha, the Buddha also conserved the natural resource by means of Vinaya or rule for the monks as well as teachings about the forest such as gratitude, kindness and respect, etc.

With reference to the ideas on the forest resource conversation of Phrasophonpattanodom (Srilao Aggapañño) there are five concepts: 1) concept about the nature, 2) analysis of the causes of destroying the forest resources, 3) concept of resolution to the destroyed forest resource, 4) process of resolution to the forest resource, and 5) conservation and restoration of the forest resource.

The following are six roles about conservation and restoration of the forest by Phrasophonpattanodom (Srilao Aggapañño): 1) the role of creating awareness on environmental conservation, 2) the role as a leader, 3) the role as giving information, 4) the role as linking corporation between government and people, 5) the role as protection of destroying the forest resource, and 6) the role as making restoration of the forest resource.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จเรียบร้อยลงด้วยดี เพราะอาศัยความอนุเคราะห์ช่วยเหลือและเมตตาจาก พระอาจารย์พระครูวรธรรมวิฑูรย์, ดร. ประธานคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ และขอขอบคุณ รศ.วันชัย พลเมืองดี ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำ ตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่อง เพิ่มเติมในส่วนที่ขาดให้สมบูรณ์ถูกต้องยิ่งขึ้น ผู้วิจัยขอขอบคุณและขออนุโมทนาขอบคุณเป็นอย่างสูงในความกรุณาของท่านดังกล่าว มา ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณ พระเดชพระคุณพระโสภณพัฒนาคม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ผู้ซึ่งเป็นพระอุปัชฌาย์ ที่ได้ถ่ายทอดผลงาน และประสบการณ์ต่าง ๆ ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ อันเป็นบ่อเกิดแห่งองค์ความรู้ ต่อความไม่รู้ของกระผมอย่างเข้าใจ ขอขอบคุณเพื่อนสภธรรมิกทุกท่านที่คอยเป็นกำลังใจมิตร คอยแนะนำ และช่วยเหลือในทุก ๆ ด้าน

ขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชา การทำให้ผู้วิจัยมีความรู้ความสามารถ ศึกษาค้นคว้าจัดทำวิทยานิพนธ์สำเร็จลงได้ด้วยดี ส่วนดีของวิทยานิพนธ์นี้ ขออุทิศบูชาคุณของบิดามารดาผู้ให้กำเนิด และญาติโยมสาธุชนทุกคนทุกท่าน ที่มีส่วนในการอุปถัมภ์ และให้กำลังใจตลอดมา

ขอกุศลผลบุญในความเมตตา กรุณา ห่วงใยเอื้ออาทรของทุกท่านดังกล่าวแล้ว จงมีผลดลบันดาลให้ทุกท่านมีความสุขกาย สุขใจ และคิดสิ่งใดขอให้สมปรารถนาโดยทั่วถึงกัน

หากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีคุณค่าประโยชน์ใด ๆ ขอประโยชน์นั้นจงสำเร็จแก่ผู้อ่านทุกท่าน ในการที่จะนำไปใช้ในชีวิตและเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าต่อไป

พระไชยยันต์ ปญฺญาวชิโร (กำรินทร์)

๔ กรกฎาคม ๒๕๖๐

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ง
สารบัญ	จ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ช
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๓
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๙
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๙
บทที่ ๒ แนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้	๑๐
๒.๑ ทศนะของพระพุทธศาสนาที่มีต่อธรรมชาติ	๑๐
๒.๒ บทบาทของพระพุทธเจ้าที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้	๑๘
๒.๓ หลักธรรมและพระวินัยที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้	๒๖
๒.๔ แนวคิดทางพระพุทธศาสนากับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้	๓๕
บทที่ ๓ ประวัติและผลงานของพระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) และแนวคิดในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้	๔๔
๓.๑ ประวัติและผลงานของพระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ)	๔๔
๓.๒ แนวคิดในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้	๔๙
๓.๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติ	๔๙
๓.๒.๒ แนวคิดในการวิเคราะห์สาเหตุของการทำลายทรัพยากรป่าไม้	๕๑
๓.๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาทรัพยากรป่าไม้ที่ถูกทำลาย	๕๒
๓.๒.๔ แนวคิดในการดำเนินงานแก้ปัญหาทรัพยากรป่าไม้	๕๒
๓.๒.๕ แนวคิดในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้	๕๔

บทที่ ๔ บทบาทของพระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปณฺโญ) ในการอนุรักษ์ และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้	๖๑
๔.๑ บทบาทด้านการปลูกฝังจิตสำนึกการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้	๖๒
๔.๒ บทบาทด้านการเป็นผู้นำ	๖๖
๔.๓ บทบาทด้านการประชาสัมพันธ์	๗๕
๔.๔ บทบาทด้านการประสานงานภาครัฐกับประชาชน	๗๙
๔.๕ บทบาทด้านการป้องกันการรุกรานตัดไม้ทำลายป่า	๘๓
๔.๖ บทบาทด้านการฟื้นฟูสภาพป่า	๘๖
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๙๐
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๙๐
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๙๕
บรรณานุกรม	๙๖
ภาคผนวก	๑๐๐
ภาคผนวก ก. หนังสือขออนุญาตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	๑๐๑
ภาคผนวก ข. แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	๑๐๙
ภาคผนวก ค. รูปภาพพระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปณฺโญ)	๑๑๖
ภาคผนวก ง. รูปภาพผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์	๑๒๗
ประวัติผู้วิจัย	๑๓๒

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์นี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ โดยได้กล่าวถึงที่มา เล่ม / ข้อ / หน้า ตามลำดับ เช่น ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๓๗/๗๙. = สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย นันทวรรค เล่มที่ ๑๖ ข้อ ๓๗ หน้า ๗๙

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	(ไทย) = วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม.	(ไทย) = วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จู.	(ไทย) = วินัยปิฎก	จุฬวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มู.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปณาสก	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปณาสก	(ภาษาไทย)
ม.อุ.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปริปณาสก	(ภาษาไทย)
ส.นิ.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	นันทวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ม.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
อง.ติก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.สุ.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	สุตตนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.เปต.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เปตวัตถุ	(ภาษาไทย)
ขุ.เถร.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เถรคาถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.ปญญาส.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ปัญญาสนิบาตชาดก	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ส.ข.อ.	(ไทย) = สังยุตตนิกาย	สารัตถปกาสินี	ขันธวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ส.ม.อ.	(ไทย) = สังยุตตนิกาย	สารัตถปกาสินี	มหาวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในระบบนิเวศ ป่าจัดเป็นทรัพยากรธรรมชาติอย่างหนึ่ง ซึ่งมีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น เพราะ “ป่าเป็นแหล่งกำเนิดปัจจัยสี่ที่จำเป็นต่อการดำรงชีพเป็นแหล่งพลังงานเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ”^๑

สอดคล้องกับความเห็นที่ว่า ป่าไม้เป็นสิ่งแวดลอมทางธรรมชาติที่มีความสำคัญยิ่งต่อมนุษยชาติ ในการช่วยรักษาความสมดุลของระบบนิเวศ อันที่จะไม่นำมาซึ่งภัยวิบัติทางธรรมชาติ แก่มนุษย์ไม่ว่าจะเป็นความแห้งแล้ง ฝนไม่ตกถูกต้องตามฤดูกาล เมื่อฝนตกดินที่ไร้คุณภาพ ก็ไม่สามารถกักเก็บน้ำไว้ได้ หรือไม่ก็เกิดอุทกภัยอย่างฉับพลัน ปัญหาการพังทลายของหน้าดิน ปัญหามลพิษ อนุภูมิสูงขึ้น เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้ ล้วนแต่มีที่มาจากสาเหตุเดียวกัน คือ การสูญเสียระบบนิเวศ ป่าไม้ถูกทำลายเพราะการใช้ทรัพยากรผิดวิธี และทุกวันนี้ มนุษย์มีความต้องการทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น เนื่องจากจำนวนประชากรของแต่ละประเทศในโลกได้เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนเกิดปัญหาความขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติตามมา โดยเฉพาะทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการรักษาระบบนิเวศอื่น เพื่อให้เกิดความสมดุลทางธรรมชาติกลับคืนมาได้^๒

ในสถานการณ์ปัจจุบัน ป่าไม้ในประเทศไทย ถูกบุกรุกทำลายจากมนุษย์จนเหลือเนื้อที่น้อยลงอย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดปัญหามากมายตามมา อาทิเช่น พื้นดินปราศจากสิ่งปกคลุมเกิดความแห้งแล้ง ดินตื้นถูกน้ำพัดพา ลำห้วย ลำธารเหือดแห้งในฤดูแล้ง เกิดน้ำท่วมรุนแรงในฤดูฝน สัตว์ป่าไม่มีที่อยู่อาศัย สภาพแวดลอมเปลี่ยนแปลงไปในทางที่เลว ประชาชนชาติที่พักผ่อนหย่อนใจ ผลิตผลทางเกษตรตกต่ำ ทำลายความอยู่ดีกินดีของประชาชน และส่งผลโดยตรงต่อเศรษฐกิจของประเทศชาติ ซึ่งถ้ามองโดยภาพรวมของการบุกรุกทำลายป่าไม้จะเห็นได้ว่า มนุษย์อาจทำไปเพราะขาดความรู้ คิดไม่ถึงว่าการกระทำจะส่งผลกระทบตามมามากมาย ไม่เห็นคุณค่าประโยชน์ของป่าไม้ ประกอบกับมนุษย์เห็นแต่ประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าส่วนรวม ซึ่งถ้าปล่อยให้เหตุการณ์ดำเนินไปอย่างนี้ โดยไม่รีบหามาตรการแก้ไข สักวันหนึ่งคงไม่เหลือพื้นที่ป่าไม้แม้แต่ตารางวาเดียวไว้ให้อนุชนคนรุ่นหลัง มันอาจจะสายเกินไป ถ้าหากจะบอกว่าพรุ่งนี้จะเริ่มต้นอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ จึงต้องหันมาดูแลป่าไม้ที่เหลืออยู่เพียงน้อยนิดให้คงไว้ แล้วร่วมมือกันฟื้นฟูพื้นที่เสื่อมโทรมไป

^๑อุ๊แก้ว ประกอบไวทยกิจ บีเวอร์, มนุษย์-ระบบนิเวศและสภาพนิเวศในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๑), หน้า ๒๐๘.

^๒พระบูรณภักดิ์ บริบูรณ์, “ป่าไม้ที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาและความเชื่อของชาวบ้าน : ศึกษากรณีความเชื่อของชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าไม้จังหวัดน่าน”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๙), หน้า ๑.

ให้กลับคืนสภาพเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์อีกครั้ง โดยการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ปกป้องป่า ไม่ตัดไม้ทำลายป่า แล้วจะเรียกน้ำ เรียกความชุ่มชื้น เรียกความอุดมสมบูรณ์มาได้เหมือนเดิม^๓

บริเวณป่าไม้ในเขตพื้นที่ตำบลศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา เป็นป่าต้นน้ำลำธารที่ชาวบ้านขนานนามว่า “ห้วยขุนน้ำแม่ใจ” ลำน้ำนี้เป็นต้นน้ำของแม่น้ำอิงและไหลลงสู่กว๊านพะเยา ในปี พ.ศ. ๒๕๑๖ รัฐบาลได้ทำสัญญาสัมปทานกับบริษัทเอกชน คือ บริษัทเชียงรายทำไม้ตามสัมปทานบัตร เลขที่ ๑๗๐/๒๕๑๖ ลงวันที่ ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๑๖ โครงการไม้กระยาเลยแม่ปืม - แม่พุง (ชร.๑๒) ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ป่าไม้ในเขตตำบลศรีถ้อย ซึ่งเป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำทั้งหมดในสัญญานั้นจะมีระยะเวลาสัมปทาน ๓๐ ปี ทำให้ทรัพยากรป่าไม้ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ถูกทำลายอย่างต่อเนื่อง และการลักลอบตัดไม้ของชาวบ้านและนายทุนมีจำนวนเพิ่มขึ้นจนส่งผลให้เกิดภาวะขาดแคลนน้ำในลำห้วย ทำให้ไม่มีน้ำเพียงพอกับความต้องการในการอุปโภคบริโภค จึงเป็นปัญหาที่จะต้องอาศัยความร่วมมือของบุคคลและองค์กรหลายฝ่าย โดยการนำแนวคิดและวิธีการที่หลากหลายมาใช้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ทั้งตามหลักวิชาการและหลักความเชื่อทางศาสนา โดยการนำหลักพุทธธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยผนวกเข้ากับความเชื่อทางวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น รวมทั้งภูมิปัญญาชาวบ้านมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติตามวิถีการดำเนินชีวิตเพื่อจะสามารถรักษาสิ่งแวดล้อมที่ดีให้คงอยู่ตลอดไป

เมื่อชาวบ้านได้รับความเดือดร้อนจากปัญหาความแห้งแล้งในปี พ.ศ. ๒๕๒๒ พระโสภณพัฒนาคม (ศรีเหลา อคฺคปัญโญ) จึงเฝ้าศึกษาหาสาเหตุและพบว่า เกิดจากมนุษย์พากันตัดต้นไม้ทำลายป่ากันมากจนทำให้ธรรมชาติเปลี่ยนแปลงไป ท่านจึงคิดว่าจำเป็นที่จะต้องสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องแก่ชาวบ้านด้วยการเทศนาสั่งสอนด้วยหลักธรรมะผสมผสานกับการอนุรักษ์ป่าไม้ ชี้ให้ชาวบ้านเห็นเป็นรูปธรรมถึงสาเหตุของธรรมชาติที่ทวีปรีดแปรปรวนด้วยสไลด์ภาพถ่าย พาชาวบ้านไปดู การตัดไม้ทำลายป่า ของนายทุนบนภูเขา ไปดูต้นน้ำลำธารที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ไปศึกษาดูงานในท้องที่ต่าง ๆ จึงทำให้ชาวบ้านเข้าใจและเกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าไม้

จากจุดเริ่มต้นบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของท่านเริ่มต้นขึ้นอย่างจริงจังในปี พ.ศ. ๒๕๒๖ เมื่อเกิดเหตุการณ์ขัดแย้งระหว่างชาวบ้าน อันสืบเนื่องมาจากกรณีฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลชาวบ้านกลุ่มหนึ่งจึงเชื่อว่าพระพุทธรูปที่วัดดงอินตา เป็นพระอိภางนางแล้ง เป็นเหตุทำให้ฝนไม่ตกเป็นกาลกิณีบ้านเมืองบันดาลให้ฝนแล้ง จะต้องทำลาย แต่ชาวบ้านอีกกลุ่มหนึ่งไม่ยินยอม ท่านจึงต้องหาทางแก้ไข เจรจาไกล่เกลี่ย ประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ แม้จะได้รับการโงะจนาจกกลุ่มผู้ไม่เห็นด้วย แต่ท่านก็ได้แก้ไขปัญหาคคลี่คลายและได้รับการยอมรับในที่สุด^๔

^๓ ปฐฎฎฎ จันทรบุญเรือง, “พทุติกรรมกรเป็ดรบัสื่อ ความรู้ จิตสำนึกกบัการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของประชษนในจังหวัดเลย”, วิถยนิพนธัรมหาบัณจิต, (บัณจิตวิทยาลัย: สถาบันราชภัฏเลย, ๒๕๕๑), หน้า ๑-๒.

^๔ สำนักรงานคณะกรรมกรการศึกษาแห่งชชาติ, ครุภูมิปัญญาไทย รุ่ที่ ๒ ภาคเหนือ, พิมพ์ครังที่ ๒, (กรงเทพมหานคร: ครุสภาดพร้าว, ๒๕๕๕), หน้า ๑๘-๑๙.

พระโสภณพัฒนโนดม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) เป็นผู้รู้ ผู้เข้าใจปัญหาทั้งทางโลกและทางธรรม โดยสามารถเชื่อมโยงหลักธรรมคำสอนเข้ากับธรรมชาติได้อย่างลึกซึ้งเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จากการเป็นผู้ที่เข้าใจวิถีชุมชน และเป็นพระนักอนุรักษ์ จึงได้สร้างสายสัมพันธ์ระหว่างคนพื้นที่ราบกับพื้นที่สูงเข้าด้วยกัน โดยผ่านพิธีกรรมการบวชป่า และการสืบชะตาแม่น้ำ อันเป็นกุศโลบายในการนำความเชื่อทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์กับภูมิปัญญาท้องถิ่นวัฒนธรรมพื้นเมืองทางภาคเหนือ สร้างขวัญกำลังใจและปลูกจิตสำนึกให้เห็นคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ เผยแพร่และสร้างจิตสำนึกผู้คนด้วยธรรมะ อาศัยบารมีธรรมเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ ฝ่าฟันอุปสรรคนานัปการจนได้รับการยอมรับจากสังคมในวงกว้าง^๕

พระโสภณพัฒนโนดม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) เป็นผู้สนใจรักษาสิ่งแวดล้อม รักษาป่าไม้ และแม่น้ำมาโดยตลอด โดยค่านึงอยู่เสมอว่า “วัดคือบ้าน งานคือชีวิต ศิษย์คือลูกหลาน ชาวบ้านคือญาติพี่น้อง”^๖

ดังนั้น แนวคิด และบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ รวมทั้งประวัติและผลงานของพระโสภณพัฒนโนดม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน จึงเป็นสิ่งที่น่าศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เพื่อทราบแนวคิดและบทบาทของท่านในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ตลอดจนเป็นแนวทางแห่งการสร้างความร่วมมืออันดี ระหว่างพระสงฆ์ ประชาชน และเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้อง เพื่อแก้ปัญหาวิกฤตของทรัพยากรป่าไม้และสิ่งแวดล้อมต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาแนวคิดของพระโสภณพัฒนโนดม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาบทบาทของพระโสภณพัฒนโนดม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ แนวคิดทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

๑.๓.๒ แนวคิดของพระโสภณพัฒนโนดม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้

๑.๓.๓ บทบาทของพระโสภณพัฒนโนดม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗.

^๖ อ้างแล้ว, หน้า ๑๘.

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยนี้ เป็นงานวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา : มุ่งเน้นศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของพระพุทธศาสนา และแนวคิดรวมถึงบทบาทของพระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านเอกสาร : โดยรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ และเอกสารต้นฉบับที่เกี่ยวข้องกับผลงานของพระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ หนังสือ บทความ เอกสารวิชาการ รายงานวิจัย และวิทยานิพนธ์

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากร : เมื่อศึกษาภาคเอกสารเพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้น และผู้วิจัยได้สำรวจเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้องผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) โดยสัมภาษณ์พระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) และบุคคลอื่น ๆ ที่มีความใกล้ชิด ที่เคยร่วมงานด้านอนุรักษ์ป่าไม้กับพระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ประกอบด้วย พระครูสิริจันทประโชติ พระครูกิตติปัญญาวุฒิ พระครูภัทรกิจไพศาล พระครูศรีปิโยโกศล นายสายดิ่ง สุกุลนา และนายพีระพันธ์ จันทร์เที่ยง นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้ใช้วิธีสังเกตแบบมีส่วนร่วมอีกด้วย

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

แนวคิด หมายถึง มโนภาพที่ปรากฏในห้วงของจิตใจขณะที่จิตคิดหรือรับรู้ ในที่นี้หมายถึงเอาทัศนะของพระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ที่เกิดจากการตีความตามหลักพุทธธรรมและระบบนิเวศ

บทบาท หมายถึง การปฏิบัติตนตามสิทธิและหน้าที่ ในที่นี้หมายถึง การทำกิจกรรม ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

การบวชต้นไม้ หมายถึง การประยุกต์ใช้พิธีบวชพระทางพระพุทธศาสนามาใช้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง องค์ความรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้ และประสบการณ์ในชีวิตที่สั่งสมและถ่ายทอดต่อ ๆ กันมา เป็นการแสดงออกถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ และมนุษย์กับสิ่งที่เหนือธรรมชาติ โดยผ่านกระบวนการทางจารีตประเพณี วิถีชีวิต และพิธีกรรมต่าง ๆ

การสืบทอดแม่น้ำ หมายถึง การประยุกต์ใช้พิธีกรรมการสืบทอดคน หรือสืบทอดหมู่บ้าน ซึ่งเป็นพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาใช้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

การทอดผ้าป่าต้นไม้ หมายถึง การประยุกต์ประเพณีการทอดผ้าป่าในพุทธศาสนาใช้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยใช้กล้าไม้แทนผ้าและบริวาร

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจะได้ศึกษาแนวคิด บทบาท และเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

๑.๖.๑ หนังสือ

ชัชพล ทรงสุนทรวงศ์ ให้ความหมายว่า การอนุรักษ์ (Conservation) หมายถึง การรู้จักใช้ทรัพยากรอย่างฉลาด ให้เป็นประโยชน์ต่อคนทั้งหลายมากที่สุด ใช้ได้นานที่สุด ให้สูญเสียชีวิตทรัพยากรโดยเปล่าประโยชน์น้อยที่สุด และจะต้องกระจายการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรให้ทั่วถึงกัน การอนุรักษ์ไม่ได้หมายถึงการเก็บรักษาทรัพยากรไว้เฉย ๆ แต่เป็นการนำทรัพยากรนั้นมาใช้ประโยชน์ให้ถูกต้องตามกาลเทศะ^๗

ทัศนีย์ ทองสว่าง ให้ความหมายว่า การอนุรักษ์ หมายถึง การใช้ทรัพยากรอย่างฉลาด ประหยัด และมีประสิทธิภาพ^๘

อำนาจ คอวนิช ให้ความหมายว่า การอนุรักษ์ หมายถึง การนำออกมาใช้ประโยชน์ โดยรักษาไว้ให้คงสภาพเดิมมากที่สุด^๙

วิชัย เทียนน้อย ได้กล่าวถึงสาเหตุที่ต้องมีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ดังนี้

๑. ทรัพยากรธรรมชาติบางอย่างเป็นสิ่งที่ใช้แล้วสิ้นเปลืองไป บางชนิดก็มีจำนวนจำกัด และไม่มีทางที่จะงอกเงยมาใหม่ได้ เช่น แร่ธาตุต่าง ๆ เป็นต้น ดังนั้นจึงต้องช่วยกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเอาไว้ เพื่อป้องกันการขาดแคลนและเพื่อมนุษย์จะได้นำมาใช้ประโยชน์ได้นานแสนนาน

๒. ประชากรของโลกมีแนวโน้มจะเพิ่มมากขึ้นทุกวัน แต่ขณะเดียวกันทรัพยากรธรรมชาติมีจำนวนจำกัด ดังนั้นถ้าไม่ช่วยกันบำรุงรักษาไว้ ในที่สุดทรัพยากรธรรมชาติเหล่านั้นก็จะสูญสิ้นไปจากโลก หรือทรัพยากรธรรมชาติบางชนิดไม่สามารถงอกเงยขึ้นมาใหม่ให้ทันกับความต้องการได้ อันจะเป็นเหตุทำให้มนุษย์ที่เกิดมาในตอนหลัง ๆ ได้รับความเดือดร้อนอันเนื่องมาจากการขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติเหล่านั้น

๓. ทรัพยากรธรรมชาติเป็นเครื่องส่งเสริมทางด้านเศรษฐกิจ และมีประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต ถ้ารู้จักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ให้คงอยู่หรือยืดอายุการใช้งานออกไปได้มากเท่าใด จะทำให้ประเทศหรือกลุ่มชนนั้นมีสถานะทางเศรษฐกิจที่มั่นคง ประชาชนดำรงชีวิตอยู่ได้ในสังคมมองโลกอย่างภาคภูมิใจและสะดวกสบาย

^๗ ชัชพล ทรงสุนทรวงศ์, **มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๒๕๘.

^๘ ทัศนีย์ ทองสว่าง, **การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม**, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๓), หน้า ๕๒.

^๙ อำนาจ คอวนิช, **วนศาสตร์ชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร: FAO คณะกองทุนจัดพิมพ์ตำราป่าไม้ คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๑๗๙.

๔. ทรัพยากรธรรมชาติบางชนิดแสดงออก ถึงความเจริญงอกงามทางด้านวัฒนธรรม เช่น โบราณวัตถุ โบราณสถาน ตลอดจนวิถีชีวิตที่สืบทอดมาตามธรรมชาติหากใช้โดยขาดความระมัดระวังทรัพยากรย่อมหมดไป แม้ว่าทรัพยากรธรรมชาติบางประเภทสามารถสร้างทดแทนได้ แต่ก็ต้องใช้ระยะเวลาในการสร้างทดแทนกว่าจะเข้าสู่ภาวะสมดุล ถ้ามนุษย์เราใช้เกินกว่าระดับการทดแทนโดยธรรมชาติจะเป็นการทำลายให้ทรัพยากรสูญเสียนิสัย และก่อให้เกิดปัญหาความขาดแคลนและผลกระทบตามมาอีกมากมาย การอนุรักษ์ทรัพยากรจึงเป็นหนทางหนึ่งในการต่ออายุให้เราได้ใช้งานทรัพยากรอย่างคุ้มค่าและยาวนาน สาเหตุสำคัญที่ต้องการมีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติไว้ เป็นความจริงที่ว่าประชากรของโลกเพิ่มมากขึ้นทุกวัน แต่ทรัพยากรธรรมชาติกลับลดน้อยถอยลงทุกทีไม่ทราบได้ว่าการใช้ทรัพยากรป่าไม้ ในบั้นปลายนั้นจะเป็นอย่างไรอนาคตจึงเป็นสิ่งที่มืดมน ถ้าหากทุกคนไม่เริ่มต้นอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติตั้งแต่นี้^{๑๐}

นิวัติ เรืองพานิช ได้กล่าวถึงหลักการ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ไว้ดังนี้

๑. การอนุรักษ์หรือการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ต้องคำนึงถึงทรัพยากรอย่างอื่นในเวลาเดียวกันด้วย ไม่ควรแยกพิจารณาเฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียวเท่านั้น เพราะทรัพยากรทุกอย่างมีส่วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด

๒. ในการวางแผนการจัดการทรัพยากรอย่างชาญฉลาดนั้น จะต้องไม่แยกมนุษย์ออกจากสภาพแวดล้อมทางสังคมหรือวัฒนธรรม หรือสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ เพราะว่าวัฒนธรรมและสังคมของมนุษย์ ได้พัฒนาตนเองมาพร้อมกับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติของสังคมนั้น ๆ กล่าวโดยทั่วไป การอนุรักษ์ถือได้ว่าเป็นการดำเนินชีวิต เพราะมีส่วนเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งมีบทบาทต่อชีวิตมนุษย์เป็นอันมาก

๓. ไม่มีโครงการอนุรักษ์ใดที่จะประสบความสำเร็จได้นอกจากเสียจากผู้ที่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติ จะได้ตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรนั้น ๆ และใช้อย่างชาญฉลาดให้เกิดผลดีในทุก ๆ ด้าน ต่อสังคมมนุษย์ และควรใช้ทรัพยากรให้อำนวยประโยชน์หลาย ๆ ด้าน ในเวลาเดียวกัน^{๑๑}

ชัชพล ทรงสุนทรวงศ์ ได้ให้ความหมายของป่าไม้ ดังต่อไปนี้

ป่า ตามพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. ๒๔๘๔ หมายความว่า ที่ดินที่ยังมิได้มีบุคคลได้มาตามกฎหมาย^{๑๒}

^{๑๐} วิชัย เทียนน้อย, การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อักษรวัฒนา, ๒๕๓๓), หน้า ๘๒.

^{๑๑} นิวัติ เรืองพานิช, การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑.

^{๑๒} ชัชพล ทรงสุนทรวงศ์, มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม, หน้า ๑๘๘.

ไม้ ตามพระราชบัญญัติป่าไม้ พ.ศ. ๒๔๘๔ หมายความว่า ไม้สัก และไม้อื่น ๆ ทุกชนิด ที่เป็นกอ เป็นเถา รวมถึงไม้ที่นำเข้ามาในราชอาณาจักร ไม้ไผ่ทุกชนิด ปาล์ม หวาย ตลอดจน ราก ปุ่ม ตอ เศษปลาย และกิ่งของสิ่งนั้น ๆ ไม่ว่าจะถูกตัด ทอน เลื่อย ผ่า ถาก ขุด หรือกระทำ โดยประการอื่นใด

ป่าไม้ หมายถึง พื้นที่ที่มีพันธุ์ไม้นานาชนิดปกคลุมอยู่ โดยมีจำนวนต้นไม้ขนาดต่าง ๆ และมีเนื้อที่กว้างขวางเพียงพอที่จะสามารถผลิตไม้หรือของป่า ซึ่งอำนวยการประโยชน์แก่มนุษย์ หรือมีอิทธิพลต่อดินฟ้าอากาศ และระบบน้ำของแต่ละท้องถิ่นที่ป่าไม้นั้นตั้งอยู่

๑.๖.๒ วิทยานิพนธ์

พระมหาเจิม สุวโจ (สุกรรณ์) ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ : ศึกษาเฉพาะกรณีพระอธิการพงษ์ศักดิ์ เตชธมโม” พบว่า มีแนวคิดต่อธรรมชาติสองประการ คือ หนึ่ง กฎธรรมชาติที่เป็นปัจจัยสัมพันธ์และมีลักษณะเสมอเหมือนกันของสรรพสิ่ง สอง สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ทั้ง คน ดิน น้ำ ป่า อากาศ สัตว์ เป็นต้น เป็นสิ่งที่มีวิวัฒนาการร่วมกันมาตามหลักอักษุณสูตรและจกักรัตติสูตร มโนทัศน์ประกอบความสมดุล คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ เป็นปัจจัยการดำรงชีวิต สำหรับแนวคิดต่อธรรมชาติและการอนุรักษ์ของพระอธิการพงษ์ศักดิ์ เตชธมโม เป็นแนวคิดที่เน้นระบบความสมดุลของธรรมชาติ การแก้ปัญหามุ่งไปที่การอนุรักษ์ ควบคู่ไปกับการพัฒนาชุมชนโดยเน้นการปฏิบัติหน้าที่ร่วมกันระหว่างศีลธรรมกับกฎหมาย จนเกิดการยอมรับและผูกพันของชุมชน ก่อให้เกิดการเรียนรู้ จากเหตุการณ์จริงหรือใช้ความจริงเป็นตัวตั้ง ซึ่งนำไปสู่การบริหารจัดการในรูปองค์กรอนุรักษ์ของท้องถิ่น ในด้านบทบาทของพระอธิการพงษ์ศักดิ์ เตชธมโม มีบทบาทในการอนุรักษ์ป่า ๗ ด้าน คือ บทบาทการปลูกฝังจิตสำนึก บทบาทการเป็นผู้นำ การประสานงาน การป้องกันการบุกรุกตัดไม้ทำลายป่า การฟื้นฟูสภาพป่า การประชาสัมพันธ์ และการจัดหาทุนดำเนินงานตามลำดับ^{๓๓}

พระมหาธีระวุฒิ ธีรธมโม (โสเมษตรินทร์) ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์สื่อบุคคลในการชี้แนะและปลูกจิตสำนึกประชาชนชนบทเพื่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ : ศึกษาเฉพาะกรณี พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสจังหวัดอุบลราชธานี” พบว่า บทบาทในการชี้แนะและปลูกจิตสำนึกประชาชนชนบท เพื่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ไม่แตกต่างกัน ส่วนระดับการเลือกใช้วิธีการสื่อสารแบบเผชิญหน้าโดยการเทศน์สอน ชี้แนะหรือบรรยายธรรม และการสื่อสารโดยการลงมือทำเป็นแบบอย่างหรือสาธิต รวมถึงระดับการเลือกใช้วิธีการสื่อสารแบบสองขั้นตอนโดยผ่านผู้นำชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น ประชากรพระสงฆ์ส่วนใหญ่เห็นด้วยอย่างยิ่งกับบทบาทของพระสงฆ์ในการเข้ามามีส่วนสำคัญในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และมีความพร้อมในบทบาทดังกล่าว พระสงฆ์ควรจะทำให้ความสนใจติดตามข่าวสารการอนุรักษ์

^{๓๓}พระมหาเจิม สุวโจ (สุกรรณ์), “บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ ศึกษาเฉพาะกรณีพระอธิการพงษ์ศักดิ์ เตชธมโม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้าบทคัดย่อ.

ทรัพยากรป่าไม้จากสื่อมวลชนต่าง ๆ เพื่อนำข่าวสารที่ได้รับและหลักฐานต่าง ๆ ไปใช้แนะนำหรือเทศน์สอนประชาชนให้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้^{๑๔}

นางสาวเกษริน สุขตัว ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์ในการจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ กรณีศึกษาการจัดการป่าต้นน้ำ อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา” พบว่า รูปแบบการดำเนินงานของท่านพระครูมานัสสีพิทักษ์ และคณะสงฆ์อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา มีบทบาทในฐานะผู้นำท้องถิ่นในการจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติป่าต้นน้ำได้อย่างดีเยี่ยม พระสงฆ์ได้ใช้วิธีการหลายรูปแบบในการแก้ปัญหาข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นกับชาวบ้าน เช่น การเทศนาสั่งสอนชาวบ้านจะสอดแทรกความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติไปด้วยเป็นการให้ความรู้กับชาวบ้าน ทำสื่อแผ่นใส ภาพสไลด์ ฉายวิดีโอ ให้ชาวบ้านได้เห็นแล้วเปรียบเทียบระหว่างป่าที่อุดมสมบูรณ์กับป่าที่ถูกทำลาย และรับรู้ถึงผลดีผลเสียที่จะติดตามมาจากการอนุรักษ์ป่าไม้และการทำลายป่าไม้ นอกจากนี้ท่านพระครูมานัสสีพิทักษ์ยังได้ประยุกต์พิธีกรรมทางศาสนา ความเชื่อ และขนบธรรมเนียมประเพณีของคนในท้องถิ่น ขึ้นมาเพื่ออนุรักษ์ป่าต้นน้ำและแม่น้ำลำธาร เช่น พิธีสืบชะตาแม่น้ำ พิธีบวชต้นไม้ การทอดผ้าป่าต้นไม้ การปลูกป่า เป็นการสร้างจิตสำนึกให้กับชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่า เกิดความรักหวงแหน เห็นประโยชน์และคุณค่าของสิ่งแวดล้อมธรรมชาติป่าต้นน้ำ ก่อให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะและขยายเครือข่ายในการจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติป่าต้นน้ำ และการอนุรักษ์ธรรมชาติสืบต่อไปถึงรุ่นลูกรุ่นหลาน^{๑๕}

นางสาววัลลภา ธนุ ได้วิจัยเรื่อง “แนวทางการอนุรักษ์ป่าไม้โดยประยุกต์ใช้พิธีกรรมการบวชป่า: ศึกษากรณีตำบลศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา” พบว่า ชุมชนศรีถ้อยประกอบไปด้วยชาวพื้นราบ และชาวเขาเผ่าเย้า โดยมีลักษณะการตั้งถิ่นฐานกระจายไปตามบริเวณลำห้วยสายต่าง ๆ แต่ชุมชนโดยรวมมีวิถีชีวิตพึ่งพาอาศัยป่าไม้เป็นสำคัญ มีรูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติตามวิถีทางของชุมชนในชนบท นโยบายของรัฐบาลในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงด้านการดำเนินชีวิตในการพึ่งพาป่าไม้และการเกษตรกรรมของชาวบ้านในชุมชนความแห้งแล้งไม่สามารถทำการเกษตรได้ ก่อให้เกิดผลกระทบในด้านลบต่อชุมชนศรีถ้อยเป็นอย่างมาก ชุมชนไม่สามารถดำรงชีวิตได้ แนวทางการอนุรักษ์ของชุมชนจึงได้เกิดขึ้นโดยการประยุกต์ใช้ความรู้ ประสบการณ์ ความเชื่อ ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่ามีผีหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองดูแลต้นไม้ที่ผ่านการบวชแล้ว เนื่องจากมีสัญลักษณ์ของผ้าเหลือง หากใครไปตัดฟันต้นไม้เหล่านั้นก็จะถูกสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือผีลงโทษให้ประสบปัญหาต่าง ๆ จนถึงแก่ชีวิตได้ ซึ่งแนวทางการอนุรักษ์ป่าไม้โดยประยุกต์ใช้พิธีกรรมการบวชป่าของตำบลศรีถ้อย ได้เกิดผลดีต่อป่าไม้

^{๑๔} พระมหาธีระวุฒิ ธีระธมโม (โสเมษะตริณทร์), “บทบาทของพระสงฆ์ สื่อบุคคลในการชี้แนะและปลูกจิตสำนึกประชาชนชนบท เพื่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ : ศึกษาเฉพาะกรณีพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส จังหวัดอุบลราชธานี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้าบทคัดย่อ.

^{๑๕} เกษริน สุขตัว, “บทบาทพระสงฆ์ในการจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ : กรณีศึกษาการจัดการป่าต้นน้ำ อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕), หน้าบทคัดย่อ.

ในเขตตำบลศรีถ้อยและตำบลใกล้เคียง สิ่งที่สำคัญคือ พิธีกรรมการบวชป่าได้สร้างคุณค่าทางจิตใจสูงสุดต่อผู้คนในชุมชนที่จะดำรงชีวิตอยู่ คู่กับสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมก่อให้เกิดความร่วมมือในการอนุรักษ์ป่าไม้ตลอดจนช่วยขจัดความขัดแย้งระหว่างชาวพื้นราบและชาวเขาได้อีกด้วย^{๑๖}

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

๑.๗.๑ การวิจัยเอกสาร

๑.๗.๑.๑ ค้นคว้าข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ และเอกสารต้นฉบับที่เกี่ยวข้องกับผลงานของพระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปณฺโญ)

๑.๗.๑.๒ ค้นคว้าข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ วรรณคดี ฎีกา อนุฎีกา หนังสือ รวมทั้งงานวิจัย เอกสาร วารสาร สิ่งพิมพ์ทางพระพุทธศาสนาอันเป็นที่ยอมรับในทางวิชาการ

๑.๗.๒ การวิจัยคุณภาพ

เน้นการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์ โดยสัมภาษณ์ พระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปณฺโญ) และผู้เกี่ยวข้องประกอบด้วย พระครูสิริจันทประโชติ พระครูกิตติปัญญาวุฒิ พระครูภัทรกิจไพศาล พระครูศรีปิโยโกศล นายสายดิ่ง สุกุลนา และนายพีระพันธ์ จันทร์เที่ยง

๑.๗.๓ การวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผล

๑.๗.๓.๑ นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์แจกแจง จัดหมวดหมู่ให้ชัดเจน และเขียนรายงาน

๑.๗.๓.๒ สรุปผลการวิจัย และเสนอแนะเพื่อนำไปเผยแพร่ต่อไป

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๘.๑ ทำให้ทราบถึงแนวคิดทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

๑.๘.๒ ทำให้ทราบถึงแนวคิดของพระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปณฺโญ) ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้

๑.๘.๓ ทำให้ทราบถึงบทบาทของพระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปณฺโญ) ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้

^{๑๖} วัลลภา ธนู, “แนวทางการอนุรักษ์ป่าไม้ โดยประยุกต์ใช้พิธีกรรมการบวชป่า : กรณีศึกษา ตำบลศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕), หน้าบทคัดย่อ.

บทที่ ๒

แนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

ในบทนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษา แนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยศึกษาจากพระไตรปิฎก และเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้กำหนดประเด็นศึกษาไว้ ๔ ประเด็น คือ ทศณะของพระพุทธศาสนาที่มีต่อธรรมชาติ บทบาทของพระพุทธเจ้าที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ หลักธรรมและพระวินัยที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และแนวคิดทางพระพุทธศาสนากับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

๒.๑ ทศณะของพระพุทธศาสนาที่มีต่อธรรมชาติ

พระพุทธศาสนา ถือได้ว่าเป็นศาสนาเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ โดยเฉพาะทรัพยากรป่าไม้ เพราะพระพุทธศาสนากับทรัพยากรป่าไม้มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด แม้พระพุทธเจ้าก็ทรงดำรงพระชนม์ชีพอยู่ในท่ามกลางธรรมชาติของป่าไม้เป็นส่วนใหญ่และหลักธรรมคำสั่งสอนของพระองค์เอง ก็มีความสอดคล้องกลมกลืนกับธรรมชาติทั้งมวลเป็นหลักคำสอนที่ทำให้เกิดความเข้าใจในสภาพของธรรมชาติตามความเป็นจริง ซึ่งมีผลทำให้เกิดความรักความกตัญญู และความสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างแท้จริง โดยเราจะเห็นได้จากการที่พระองค์ทรงเน้นสั่งสอนให้พระสาวกตระหนักถึงคุณค่าของธรรมชาติ ในลักษณะของสื่อการสอนธรรม และทรงบัญญัติห้ามไม่ให้ทำลายธรรมชาติ เป็นต้น

การพูดถึงพระพุทธศาสนากับการอนุรักษ์ธรรมชาติป่าไม้ ก็เพื่อที่จะได้นำแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ แนะนำหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางแก้ไขปัญหาของทรัพยากรป่าไม้ที่ถูกทำลาย จึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจเบื้องต้นว่าพระพุทธศาสนามีทัศนคติอย่างไรต่อธรรมชาติ เพราะคุณธรรมเบื้องต้นของประชาชนชาวพุทธนั้น เกิดจากรากฐานที่มาจากความรักความกตัญญูที่ชาวพุทธพึงมีต่อธรรมชาติ แล้วจึงจะนำไปสู่ความสัมฤทธิ์ผลในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อบรรเทาปัญหาดังกล่าวได้^๑

พระพุทธศาสนาได้มองธรรมชาติในหลายแง่มุม ซึ่งล้วนแต่มีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในการอยู่ร่วมกันในสังคมส่วนรวมอย่างมีความสุข

^๑พระมหาธีระวุฒิ ธีระมโน (โสเมเกษตรินทร์), “บทบาทของพระสงฆ์ สื่อบุคคลในการชี้แนะและปลูกจิตสำนึกประชาชนชนบท เพื่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ : ศึกษาเฉพาะกรณีพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส จังหวัดอุบลราชธานี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๓๔-๓๕.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ได้ให้ความเห็นว่า^๒ พระพุทธศาสนามองธรรมชาติว่าโดยสาระสำคัญแล้ว มีอยู่ ๓ ประการ คือ

๑. มองเห็นธรรมชาติเป็นสิ่งที่รื่นรมย์ ชื่นชมความงาม มีความสุขกับธรรมชาติ
๒. เห็นพืชพันธุ์ มนุษย์ และสัตว์ทั้งหลายในธรรมชาติ เป็นเพื่อนร่วมกฎของธรรมชาติ อันเดียวกันกับตน จะต้องมีเมตตาไมตรีต่อกัน
๓. มองธรรมชาติเป็นสภาพแวดล้อมที่มีคุณค่าเกื้อกูล ต่อการพัฒนาด้านของมนุษย์

ท่าทีเหล่านี้จะทำให้พฤติกรรมต่อธรรมชาติแวดล้อม พลิกเปลี่ยนจากความเป็นปฏิปักษ์ที่จะพิชิต ช่มเหิง รังแก เอาเปรียบธรรมชาติมาสู่ความเป็นมิตร ความเกื้อกูล และอยู่ร่วมกันด้วยดี

นอกจากนั้นพระธรรมปิฎก ยังได้กล่าวเสริมถึงการมองธรรมชาติของพระพุทธศาสนาว่า หลักธรรมในทางพุทธศาสนาได้เน้นถึงการพึ่งพาอาศัยกัน สิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือ ความรู้สึกที่ดีงามต่อกันระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ มนุษย์ต่อพืชและสัตว์ทั้งหลาย ความรู้สึกที่ดีงามอย่างหนึ่งได้แก่คุณธรรมที่เรียกว่า “ความกตัญญู” ซึ่งความกตัญญูนี้ไม่ใช่มีเฉพาะต่อมนุษย์ด้วยกันเท่านั้น แต่ท่านให้มีแม่ต่อสัตว์และพืชทั้งหลายด้วย มีคาถาพุทธศาสนสุภาษิตบทหนึ่งที่ย่อบย่อ ๆ ในพระไตรปิฎกสอนให้รู้คุณแม่แต่พืช มีใจความว่า “บุคคลพึงนั่งหรือนอนไถ่ร่มต้นไม้ใด ไม่พึงหักรานกิ่งต้นไม้ นั้น เพราะเป็นคนประทุษร้ายมิตรเป็นคนชั่ว”^๓

อันนี้เป็นการแสดงถึงความรู้สึกที่ดีต่อกัน ให้ระลึกอยู่เสมอว่า ต้นไม้ให้ร่มเงาเป็นประโยชน์ ต้นไม้มีค่ามีร่มเงาที่คนอื่นจะได้อาศัยต่อไป การที่มาอาศัยร่มเงาของเขาแล้ว ก็เหมือนกับต้นไม้เป็นมิตรของเรา ก็ไม่มีเหตุผลอะไรที่จะไปทำลายส่วนต่าง ๆ ของต้นไม้ให้เสียหาย ถ้าทำอย่างนั้นถือว่าเป็นการประทุษร้ายมิตร นอกจากนั้นท่านยังให้มีความรู้สึกที่มองพืชและสัตว์ทั้งหลายด้วยเมตตา คือการมองสรรพสัตว์ว่าเป็นเพื่อนร่วมโลกที่ควรจะมีไมตรีหวังดีปรารถนาประโยชน์สุขแก่กันด้วย

พระพุทธศาสนาสอนให้มองธรรมชาติเป็นสภาพแวดล้อมที่งดงามน่ารื่นรมย์ และเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งของความสุข ทำให้เรามีความสุขในการอยู่ท่ามกลางธรรมชาติ คตินี้จะทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างมีความสุข นอกจากนั้นธรรมชาติก็เป็นส่วนประกอบหรือเป็นปัจจัยในการฝึกฝนพัฒนาด้านของมนุษย์ด้วย หมายความว่าพระพุทธศาสนาเอาธรรมชาติแวดล้อมมาใช้เป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งในการศึกษา คือในการที่จะพัฒนาคนให้มีจิตใจเจริญองงาม คนเรากล้ามองธรรมชาติอย่างถูกต้อง ก็จะได้รู้จักธรรมชาติ ธรรมชาติยังช่วยขัดเกลาและสร้างเสริมคุณภาพของจิตใจได้ เริ่มตั้งแต่เป็นเครื่องชักจูงจิตใจให้โน้มไปสู่ความสงบ โน้มไปสู่ความมีเมตตา และความรู้สึกประณีตอ่อนโยน ตลอดจนช่วยให้เกิดสมาธิ

^๒ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), *การพัฒนาที่ยั่งยืน*, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๕๖), หน้า ๑๙๗-๑๙๘.

^๓ พุ.ชา.ปญญาส. (ไทย) ๒๘/๑๕๓/๒๙.

นอกจากนั้นแล้วเมื่ออยู่ในสภาพแวดล้อมที่ส้งัด ปราศจากเสียงรบกวน และกิจกรรมที่วุ่นวาย ท่านเรียกว่า กายวิเวก คือ ความส้งัดทางด้านกาย โดยเฉพาะเมื่อไปอยู่ในป่า ในร่มไม้ หมู่มัที่มีความสงบมีแต่ธรรมชาติ ก็จะช่วยชักนำจิตใจให้โน้มไปสู่ความสงบด้วย เมื่อจิตใจรู้สึก มีความสงบ มีความอิมใจ มีความสดชื่นโน้มโน้มไปในทางที่ดี ก็จะทำให้เกิดจิตวิเวก คือ ความส้งัดทางจิตตามมา เมื่อจิตใจสงบส้งัดไม่ม้อารมณ์วุ่นวายใจเข้ามารบกวนแล้ว สมาธิก็จะอยู่ในสภาพที่พร้อมจะฝึกฝนพัฒนายิ่ง ๆ ขึ้นไปอีก คือ เอาจิตที่พร้อมต้อย่านนั้นแล้วไปใช้งาน ในการพินิจพิจารณาให้เกิดปัญญาเห็นความเป็นจริงของสิ่งทั้งหลาย จึงทำให้จิตใจเป็นอิสระ ที่เรียกว่า อุภวิเวก คือทำให้เกิดความส้งัดจากกิเลสต่อไปในที่สุด^๔

พระพุทธศาสนาให้ทัศนะว่า สรรพสิ่งมีความเป็นอยู่ขึ้นอยู่กับกันและกัน ตามที่ปรากฏในหลักปฏิจจสมุปบาท เป็นการชี้ให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผล กระบวนการเกิดขึ้นมีบทบาทสำคัญอย่างไรต่อธรรมชาติ กล่าวคือปรากฏการณ์ทั้งหลายในธรรมชาติหรือกระบวนการทางธรรมชาตินั้นไม่มีอะไรที่ขัดแย้งกัน จุดนี้เป็นจุดที่สำคัญและเหมาะสมกับสภาพที่เป็นจริง เพราะนั่นหมายความว่า เราสามารถควบคุมสภาพการณ์ทางธรรมชาติได้ โดยการสร้างสภาพเหตุที่เหมาะสมกับสภาพผลทางธรรมชาติที่เรามุ่งหวัง และหลีกเลี่ยงกระทำอันจะนำไปสู่ผลเสีย^๕

๒.๑.๑ ท่าทีต่อธรรมชาติที่เป็นตัวกฎหรือสภาวะ

พระพุทธศาสนานอกจากจะสัมพันธ์กับธรรมชาติทางกายภาพภายนอก เช่น มนุษย์ ดิน น้ำ ป่า สัตว์ป่าแล้ว ยังสัมพันธ์กับธรรมชาติในทางนามธรรมหรือธรรมชาติภายในอีกด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อสิ่งที่เป็นตัวกฎธรรมชาติ เพราะตามหลักพุทธธรรมถือว่าสิ่งทั้งปวงเกิดจากส่วนประกอบต่าง ๆ มาประชุมกัน หรือมีอยู่ในรูปของการรวมตัวกันของสรรพสิ่งตามกฎธรรมชาติ แท้จริงแล้ว สิ่งทั้งหลายมีอยู่ในรูปของกระแส ส่วนประกอบของแต่ละอย่าง ล้วนประกอบขึ้นจากส่วนประกอบอื่น ๆ ย่อยลงไป แต่ละอย่างไม่มีตัวตนของมันเองเป็นอิสระ ล้วนเกิดดับต่อกันไปเรื่อยไม่เที่ยง ไม่คงที่ กระแสนี้ไหลเวียนหรือดำเนินต่อไปอย่างที่ไม่คล้ายกับรักษารูปแนวและลักษณะทั่วไป ได้อย่างค่อยเป็นค่อยไป ก็เพราะส่วนประกอบทั้งหลายมีความสัมพันธ์เนื่องจากอาศัยซึ่งกันและกัน เป็นเหตุปัจจัยสืบต่อเกี่ยวกันอย่างหนึ่ง และเพราะส่วนประกอบเหล่านั้นแต่ละอย่างล้วนไม่มีตัวตนของมันเอง และไม่เที่ยงแท้คงที่อย่างหนึ่ง

ความเป็นไปต่าง ๆ ทั้งหมดนี้เป็นไปตามธรรมชาติ อาศัยความสัมพันธ์และความเป็นปัจจัยเนื่องอาศัยกันของสิ่งทั้งหลายเอง ไม่มีตัวการอย่างอื่นที่นอกเหนือออกไปในฐานะผู้สร้าง หรือผู้บันดาล จึงเรียกเพื่อเข้าใจง่าย ๆ ว่า เป็นกฎธรรมชาติ

^๔พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), คนไทยกับป่า, (กรุงเทพมหานคร: กรมวิชาการ, องค์การคำของคุรุสภา, ๒๕๔๓), หน้า ๒๒-๒๓.

^๕พระมหาธีระวุฒิ ธีธมโม (โสเมเกษตรินทร), “บทบาทของพระสงฆ์ สื่อบุคคลในการชี้แนะและปลูกจิตสำนึกประชาชนชนบท เพื่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ : ศึกษาเฉพาะกรณีพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส จังหวัดอุบลราชธานี”, หน้า ๓๗.

มีหลักธรรมใหญ่อยู่ ๒ หมวด ที่ถือได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงแสดงในรูปของกฎธรรมชาติ คือ ไตรลักษณ์ และปฏิจจสมุปบาท ความจริงธรรมทั้ง ๒ หมวดนี้ถือได้ว่าเป็นกฎเดียวกัน แต่แสดงในคนละแง่หรือคนละแนว เพื่อมองเห็นความจริงอย่างเดียวกัน คือ ไตรลักษณ์ มุ่งแสดงลักษณะของสิ่งทั้งหลายซึ่งปรากฏให้เห็นว่าเป็นอย่างนั้น ส่วนหลักปฏิจจสมุปบาท ก็มุ่งแสดงถึงอาการที่สิ่งทั้งหลายมีความสัมพันธ์เนื่องอาศัยเป็นเหตุปัจจัยสืบต่อแก่กันเป็นกระแส จนมองเห็นลักษณะได้ว่าเป็นไตรลักษณ์^๖

กฎไตรลักษณ์ เป็นกฎที่แสดงให้เห็นถึงลักษณะของสิ่งทั้งปวงที่ปรากฏให้เห็นว่าเป็นอย่างนั้นของมันเอง และเป็นเหมือนกันหมดไม่มียกเว้น ดังนั้น ไตรลักษณ์ จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สามัญญลักษณะ คือ ลักษณะทั่วไป หรือลักษณะที่เสมอเหมือนกันของสิ่งทั้งปวง โดยการเป็นไปของธรรมชาติดังกล่าว เป็นการดำเนินไปตามกฎของมันเอง ไม่เกี่ยวกับผู้สร้าง ผู้บันดาล หรือเกิดขึ้นจากอิทธิพลของพระผู้สร้างองค์ใด เพราะแม้แต่พระพุทธเจ้าเองก็ถือว่าพระองค์เป็นเพียงผู้ทรงค้นพบกฎธรรมชาติเหล่านี้ แล้วนำออกมาเผยแผ่แก่ชาวโลกเท่านั้น^๗

ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเกิดขึ้นก็ตาม ไม่เกิดขึ้นก็ตาม ธาตุนี้คือความตั้งอยู่ตามธรรมดาความเป็นไปตามธรรมดาก็คงตั้งอยู่อย่างนั้น ตถาคตรู้ บรรลุธาตุนี้ว่า “สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง” ครั้นรู้บรรลุแล้วจึงบอก แสดง บัญญัติ กำหนด เปิดเผย จำแนก ทำให้ง่ายว่า “สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง”^๘

คำว่า “สังขาร” ในไตรลักษณ์นี้ หมายถึง สิ่งทั้งปวงที่เกิดจากปัจจัยปรุงแต่งหรือที่เกิดจากส่วนประกอบต่าง ๆ ประชุมกันเข้า ไม่ว่าจะเป็นรูปธรรมหรือนามธรรม แต่สังขารในชั้น ๕ หมายถึง ความดี ความชั่วที่ปรุงแต่งจิต หรือนามธรรมอย่างเดียว

กฎปฏิจจสมุปบาท มุ่งแสดงอาการสัมพันธ์ของสิ่งทั้งหลายว่าสัมพันธ์ซึ่งกันและกันเป็นกระแส ไม่มีอะไรมีอิทธิพลเหนือสิ่งใด เพราะต่างก็อาศัยซึ่งกันและกัน และมีอิทธิพลด้วยกันทั้งนั้น ไม่มีต้นเหตุ ไม่มีปลายเหตุ ไม่มีผู้สร้าง และผู้ทำลาย โดยกฎพื้นฐานทั่วไป มีในนิยามและหลักการทั่วไปของอทิปปัจจยา ดังนี้

ภิกษุทั้งหลาย กายนี้มีไชของเธอตลอดทั้งกาย ทั้งมีไชของผู้อื่น กายนี้เธอทั้งหลายพึงเห็นว่าเป็นกรรมเก่า ถูกปัจจัยปรุงแต่ง สำเร็จด้วยเจตนา เป็นที่ตั้งแห่งเวทนา อริยสาวกผู้ได้สดับย่อมมนสิการปฏิจจสมุปบาทโดยแยบคายในกายนี้ว่า เพราะเหตุนี้ เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เพราะสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับไป สิ่งนี้จึงดับไป ...^๙

^๖ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๒ (ฉบับข้อมูลคอมพิวเตอร์ ครั้งที่ ๑), (ม.ป.ท., ๒๕๕๕), หน้า ๖๒.

^๗ พระมหาเจิม สุวโจ (สุกรรม), “บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ศึกษาเฉพาะกรณีพระอธิการพงษ์ศักดิ์ เตชธมโม”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๔.

^๘ ดูรายละเอียดใน องค์.ติก (ไทย) ๒๐/๑๓๗/๓๘๕.

^๙ ดูรายละเอียดใน ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๓๗/๗๙.

แม้กฎปฏิจสุมุปาทโดยทั่วไปจะบ่งบอกว่าเป็นกระบวนการแห่งการเกิดขึ้นและดับแห่งความทุกข์ แต่ในที่บางแห่งก็สรุปว่าการเกิดขึ้นและการดับสลายไปของโลกเป็นกระบวนการแห่งปัจจัยการ คือ อาการที่สิ่งทั้งหลายเป็นปัจจัยแก่กัน

๒.๑.๒ มองธรรมชาติในฐานะเป็นสังขารธรรม

พระพุทธศาสนา มองธรรมชาติในฐานะเป็นสิ่งที่ริ้นรมย์ใจ เบิกบานใจและเกื้อกูลต่อการบำเพ็ญภาวนาเป็นอย่างดี ดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ตอนที่กล่าวถึงการแสวงหาโมกขธรรมของพระพุทธเจ้า ระบุว่า ในระหว่างการแสวงหาโมกขธรรมจนถึงการตรัสรู้ริ้นรมย์ใจของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น พระองค์ทรงอาศัยสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติประเภทป่าไม้ ภูเขา สัตว์ป่า แม่น้ำ เป็นต้น คอยเป็นปัจจัยเกื้อกูลที่สำคัญ โดยเฉพาะบริเวณป่าที่มีความสะอาด งดงาม และน่าริ้นรมย์ใจ^{๑๐}

เมื่อเที่ยวจาริกไปในแคว้นมคธโดยลำดับ ได้ไปถึงตำบลอุรุเวลาเสนานิคมได้เห็นภูมิประเทศที่น่าริ้นรมย์ มีราวป่าน่าเพลิดเพลินใจ มีแม่น้ำไหลรินไม่ขาดสาย มีทำน้ำสะอาดดี น่าริ้นรมย์ มีโคจรคามอยู่โดยรอบ อาตมภาพจึงคิดว่า ‘ภูมิประเทศเป็นที่น่าสนใจ มีราวป่าน่าเพลิดเพลินใจ มีแม่น้ำไหลรินไม่ขาดสาย มีทำน้ำสะอาดดี น่าริ้นรมย์ มีโคจรคามอยู่โดยรอบ เหมาะแก่การบำเพ็ญเพียรของกุลบุตรผู้ปรารถนาจะบำเพ็ญเพียร’ อาตมภาพจึงนั่ง ณ ที่นั่นด้วยคิดว่า ‘ที่นี่เหมาะแก่การบำเพ็ญเพียร’^{๑๑}

ความริ้นรมย์ของธรรมชาติยังมีอิทธิพลต่อพระพุทธเจ้า แม้ในสมัยทรงดำรงเป็นพระโพธิสัตว์ ซึ่งต้องเข้าไปอาศัยธรรมชาติน่าริ้นรมย์ของป่าอันใหญ่ ดังที่จะได้บรรยายความมหัศจรรย์ของธรรมชาติรอบ ๆ อาศรมของพระเวสสันดรว่า

ณ ที่ใกล้อาศรมนี้มีหมู่ไม้นานาชนิด ผลิดอกออกผลจำนวนมาก คือ มะม่วง มะหาด ขนุน ทองกวาว มะรุณ อีกทั้งโลดทะนง บัวบก การะเกด จันทร์กระพ้อ และหมากหอมก็ผลิดอกบานสะพรั่ง

ในป่านี้มีต้นไม้จำนวนมาก คือ สาละ กุ่ม หว้า โพธิ์ ไทร มะขาง โศก ราชพฤกษ์ แคล้อย ยานทราย จิก และลำเจียก มีกลิ่นหอมหวานน่าชวนใจ

ถั่วแระ อ้อยแซม ถั่วป่า มะพลับ ข้าวฟ่าง ลูกเดือย ถั่วเหลืองเมล็ดเล็ก กล้วยมีเมล็ด กล้วยไม่มีเมล็ด ข้าวสาลี ข้าวเปลือก ราชดัด และข้าวสาร ก็มีจำนวนมากในอาศรมนี้

อนึ่ง ด้านเหนือแห่งอาศรมนี้มีสระโบกขรณีเกิดขึ้นเอง น้ำเกษมสำราญ น้ำไม่ขุ่น มีท่าราบเรียบ น้ำใสสะอาด จืดสนิทดี ไม่มีกลิ่นปฏิกูล

^{๑๐} พระมหาเจิม สุวโจ (สุกรรณ์), “บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ ศึกษาเฉพาะกรณีพระอธิการพงษ์ศักดิ์ เตชธมโม”, หน้า ๒๘.

^{๑๑} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๒๙/๓๙๘.

ในสระโบกขรณีนี้นมีปลานานาชนิด คือ ปลาตุก ปลากระทุงเหว ปลากลาย กุ้ง ปลาตะเพียน ปลาสลาด และปลากา ต่างพากันแหวกว่ายเกลื่อนกลาดอยู่ในสระที่มีขอบคันอย่างร่ำเรียงเกชมสำราญ ทั้งมีอาหารมากมาย

ที่สระโบกขรณีนี้นมีนกนานาชนิด คือ หงส์ นกกระเรียน นกยูง นกจักรพราว นกออก นกดุเหว่า นกที่มีปีกสวยงาม นกมีหงอน และนกโพรงคจำนวนมากมาย ต่างพากันร่ำเรียงเกชมสำราญ ทั้งมีอาหารมากมาย

ฝูงนือนานาชนิดจำนวนมาก คือ สิงโต เสือโคร่ง ช้าง หมี หมาป่า และเสือดาว ต่างพากันมาดื่มน้ำที่สระโบกขรณีนี้น

ณ ที่นั้นมีทั้งแรด โคลาน กระบือ ละมั่ง กวาง เนื้อทราย หมูป่า ะมาด หมูบ้าน ชะมด เสือปลา กระต่าย และวัวกระทิงเป็นจำนวนมาก

ภาคพื้นและขุนเขาดารดาษไปด้วยดอกไม้อันงามวิจิตร ก็ก้องระงมไปด้วยเสียงฝูงนกขานขันเป็นสถานที่ฝูงนกอยู่อาศัย^{๑๒}

๒.๑.๓ มองธรรมชาติเป็นสิ่งที่น่าหวาดกลัว

โดยทั่วไป ในอาณาบริเวณของราวป่าอันสงบสงัดและอยู่ห่างไกล สำหรับบุคคลทั่วไป หรือแม้แต่ผู้บวชใหม่ ยังไม่ได้รับการอบรมพัฒนาดีพอ ย่อมเกิดความสะดุ้งหวาดกลัว จนมีอาจทำจิตให้เป็นสมาธิได้ พระพุทธเจ้าเวสสภู ทรงกำหนดจิตภิกษุสงฆ์แล้วทรงสั่งสอนภิกษุสงฆ์ ๑,๐๐๐ รูป ในราวป่าว่าสะพริงกแล้วแห่งหนึ่งว่า “เธอทั้งหลายจงพิจารณาเช่นนี้ อย่าพิจารณาอย่างนั้น จงตั้งใจอย่างนี้ อย่าตั้งใจอย่างนั้น จงละสิ่งนี้ จงเข้าถึงสิ่งนี้อยู่เถิด” จิตของภิกษุ ๑,๐๐๐ รูป ที่พระพุทธเจ้าเวสสภูทรงสั่งสอนหลุดพ้นจากอาสวะ เพราะไม่มีความถือมั่น สารีบุตร เพราะราวป่าว่าสะพริงกแล้วน่าสยดสยอง จึงมีเรื่องดังนี้ คือ ภิกษุผู้ไม่ปราศจากราคะ เข้าไปราวป่า ส่วนมากเกิดความกลัวจนลูกขนพอง^{๑๓}

สาเหตุการสะดุ้งกลัวป่าไม้อันเจียบสงัด เพราะความไม่บริสุทธิ์ของตน พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

เมื่อก่อน เราเป็นโพธิสัตว์ ยังไม่ได้ตรัสรู้ ได้มีความดำริว่า ‘เสนาสนะอันเจียบสงัด คือ ป่าโปร่งและป่าทึบ อยู่ลำบาก ทำวิเวกได้ยาก ในการอยู่โดดเดี่ยวก็อภิมยได้ยาก ป่าทั้งหลาย เห็นจะชักนำจิตของภิกษุผู้ยังไม่ได้สมาธิให้หวาดหวั่น’ เรานั้นได้มีความดำริว่า ‘สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งมีกายกรรมไม่บริสุทธิ์ เข้าอาศัยเสนาสนะอันเจียบสงัด คือป่าโปร่งและป่าทึบ สมณะหรือพราหมณ์ผู้เจริญเหล่านั้น ย่อมประสบความกลัวและความขลาดอันเป็นอกุศล เพราะเหตุแห่งโทษของตนคือมีกายกรรมไม่บริสุทธิ์ ส่วนเรามีใช่เป็นผู้มีกายกรรมไม่บริสุทธิ์เข้าอาศัยเสนาสนะอันเจียบสงัดคือป่าโปร่งและป่าทึบ เราเป็นผู้มี

^{๑๒} ขุ.ชา.ปญญาส. (ไทย) ๒๘/๒๖๐-๒๖๘/๑๒๘-๑๒๙.

^{๑๓} วิ.มहा. (ไทย) ๑/๑๙/๑๒.

กายกรรมบริสุทธิ์ พระอริยะเหล่าใด มีกายกรรมบริสุทธิ์เข้าอาศัยเสนาสนะอันเจียบสัณต์ คือป่าโปร่งและป่าทึบ เราเป็นผู้หนึ่งในบรรดาพระอริยะเหล่านั้น^{๑๔}

สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งเป็นผู้ฟุ้งซ่าน มีจิตไม่สงบ เข้าอาศัยเสนาสนะอันเจียบสัณต์คือป่าโปร่งและป่าทึบ สมณะหรือพราหมณ์ผู้เจริญเหล่านั้น ย่อมประสบความกลัว และความขลาดอันเป็นอกุศล เพราะเหตุแห่งโทษของตนคือเป็นผู้ฟุ้งซ่านและมีจิตไม่สงบ ส่วนเรามีใช่เป็นผู้ฟุ้งซ่าน มิใช่มีจิตไม่สงบ เข้าอาศัยเสนาสนะอันเจียบสัณต์คือป่าโปร่งและป่าทึบ เราเป็นผู้มีจิตสงบแล้ว พระอริยะเหล่าใดเป็นผู้มีจิตสงบ เข้าอาศัยเสนาสนะอันเจียบสัณต์คือป่าโปร่งและป่าทึบ เราเป็นผู้หนึ่งในบรรดาพระอริยะเหล่านั้น^{๑๕}

๒.๑.๔ มองธรรมชาติในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อหนุนการพัฒนา

มีพุทธพจน์เป็นจำนวนมากที่ตรัสเกี่ยวกับการเข้าไปอาศัยสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ในการเกื้อกูลการพัฒนาจิตวิญญาณให้เจริญยิ่งขึ้น

ภิกษุนี้ประกอบด้วยอริยสี่ชั้น อริยอินทริยสังวร อริยสติสัมปชัญญะและอริยสันโดษ อย่างนี้แล้ว พักอยู่ ณ เสนาสนะเจียบสัณต์ คือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชัฏที่แจ้ง ลอมฟาง เธอกลับจากบิณฑบาตภายหลังฉันอาหารเสร็จแล้ว นั่งขัดสมาธิตั้งกายตรงดำรงสติ เฉพาะหน้า^{๑๖}

เหตุผลสำคัญประการหนึ่งของพระพุทธศาสนาในการสัมพันธ์กับธรรมชาติก็คือ การบำเพ็ญภาวนาทางด้านศีล สมาธิ ปัญญา อันเป็นอุดมการณ์สูงสุดในทางพระพุทธศาสนา ดังนั้นรูปแบบของการพัฒนาในทางพระพุทธศาสนา ที่มีความเจริญสมบูรณ์พร้อมทั้ง กาย ศีล จิต และปัญญา จึงจำเป็นต้องอาศัยสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่เจียบสงบ ปราศจากการรบกวน เป็นปัจจัยคอยเกื้อกูลในการพัฒนา นับตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน “ภิกษุพึงใช้เสนาสนะที่สัณต์ พึงประพฤติธรรมที่เป็นเหตุให้หลุดพ้นจากสังโยชน์ ถ้ายังไม่ประสบความสำเร็จในเสนาสนะที่สัณต์ และโมกขธรรมนั้น ก็ควรเป็นผู้มีสติรักษาตนอยู่ในหมู่”^{๑๗}

การฝึกสติที่ได้ผลดีเยี่ยมตามหลักอานาปานสติสูตรนั้น ต้องอาศัยสิ่งแวดล้อมที่สำคัญ อย่างหนึ่งคือป่า โดยทรงแนะนำว่า นันทป่า โคนไม้ เรือนว่าง ภิกษุจงเจริญสติในที่เหล่านั้น ผลสำเร็จ ยิ่งใหญ่จะพึงมี “อานาปานสติที่ภิกษุเจริญแล้วอย่างไร ทำให้มากแล้วอย่างไร จึงมีผลมาก มีอานิสงส์มาก คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ไปสู่ป่าก็ดี ไปสู่โคนไม้ก็ดี ไปสู่เรือนว่างก็ดี นั่งขัดสมาธิตั้งกายตรง ดำรงสติไว้ เฉพาะหน้า มีสติหายใจเข้า มีสติหายใจออก”^{๑๘}

^{๑๔} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๕/๓๔.

^{๑๕} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๐/๓๖.

^{๑๖} ที.สี. (ไทย) ๙/๒๑๖/๗๓.

^{๑๗} ขุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๑๔๒/๓๕๓.

^{๑๘} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๔๘/๑๘๗.

ธรรมชาติอันสวยงามน่ารื่นรมย์กับการบรรลุลหกรรม ในจุฬาลงกรณ์ราชวรม มีสุภาสิตแสดงถึงการ
ชื่นชมธรรมชาติและการปฏิบัติธรรมอย่างสัมพันธ์กันว่า

นกยูงทั้งหลาย มีหงอนงาม ขนหางงาม สร้อยคอเขียวงาม จะงอยปากงาม มีเสียงไพเราะ
ส่งเสียงร้องอยู่ อนึ่ง แม่น้ำดินใหญ่นี้มีหญ้าเขียวชอุ่ม มีน้ำชุ่มชื้น ท้องฟ้าก็มีเมฆสวยงาม
ท่านมีสภาวะที่ควรแก่การงาน จงเพ่งฌานที่พระโยคาวจรผู้มีใจดีเพ่งแล้ว จงเป็นผู้มีความพยายาม
ไม่หยุดยั้ง ในพระศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วยดี จงบรรลุนิพพานอันเป็นธรรมสูงสุด
ชาวสะอาด ผุดผ่อง ละเอียดย เห็นได้แสนยาก เป็นสภาพที่แน่นอน^{๑๙}

ในมหาโคตลิ่งคาสลุต ได้มีการสนทนาของพระเถระเกี่ยวกับความงดงามและรื่นรมย์
ของป่า ขณะนั้นพระพุทธรูปเจ้าได้ประทับ ณ ป่ามหาโคตลิ่งคาสลุต พร้อมด้วยพระเถระที่มีชื่อเสียง
เช่น พระสารีบุตร พระมหาโมคคัลลานะ พระมหากัสสปะ พระอนุรุธะ พระเรวตะ และพระอานนท์
พระสารีบุตรได้ตั้งคำถามว่าป่ามหาโคตลิ่งคาสลุตนี้ จะพึงงามด้วยภิกษุเช่นไร

พระอานนท์ตอบว่า พึงงามสำหรับภิกษุผู้ทรงพหุสุต ผู้ทรงสุตะ ผู้สั่งสมสุตะ

พระเรวตะตอบว่า พึงงามสำหรับภิกษุผู้หลักเร้น ประกอบด้วยเจโตสมถในภายใน

พระอนุรุธะตอบว่า พึงงามสำหรับภิกษุผู้มีทิพยจักขุ

พระมหากัสสปะตอบว่า พึงงามสำหรับภิกษุผู้อยู่ป่าเป็นวัตร เทียบบิณฑบาตเป็นวัตร
นุ่งห่มผ้าบังสุกุลเป็นวัตร สมบูรณ์ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ

พระมหาโมคคัลลานะตอบว่า ในเมื่อภิกษุสองท่านสนทนาอภิธรรมกถา กัน ป่าอันน่ารื่นรมย์
เช่นนี้ก็งามได้

พระมหาโมคคัลลานะย้อนถามพระสารีบุตรบ้าง ท่านตอบว่า ป่าอันน่ารื่นรมย์เช่นนี้
งามสำหรับภิกษุผู้คุมจิตไว้ในอำนาจได้ ปราศจากวิหิงสาธรรมอันใด ในเวลาไหนก็อยู่ได้ตามความ
ปรารถนา

ปรากฏว่าความเห็นของแต่ละท่านแตกต่างกันออกไป เมื่อตกลงกันไม่ได้จึงพากัน
เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า

. . . พระพุทธองค์ตรัสว่า ป่านี้พึงงามด้วยภิกษุผู้กลับจากบิณฑบาตภายหลังฉันภัตตาหาร
เสร็จแล้ว นั่งคุ้ยบัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า ว่า ‘จิตของเรายังไม่หมดความถ่มมัน
(และ) ไม่หลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลายเพียงใด เราจักไม่ทำลายบัลลังก์นี้เพียงนั้น’ สารีบุตร
ป่าโคตลิ่งคาสลุตพึงงามด้วยภิกษุเช่นนี้ . . .^{๒๐}

ในทัศนะของพระพุทธศาสนา เรื่องคนกับธรรมชาติจะอยู่ร่วมกันได้หรือไม่เป็นปัจจัยสำคัญ
คือ “คน” จะต้องเป็นผู้ที่มีความเพียรพยายามในการพัฒนาตัวเองเพื่อให้สอดคล้องกลมกลืนเข้ากับ
ธรรมชาติ และเพื่อให้เข้าถึงการเข้าถึงหลักธรรม มากกว่าการที่จะปรับปรุงหรือดัดแปลงธรรมชาติ
เพื่อให้เข้ากับความสะดวก หรือความต้องการของมนุษย์ดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

^{๑๙} ขุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๒๑๑-๒๑๒/๓๗๐-๓๗๑.

^{๒๐} ติวรายละเอียดย ใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๓๒-๓๔๕/๓๖๖-๓๗๖.

๒.๒ บทบาทของพระพุทธเจ้าที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

พระพุทธเจ้าทรงใช้ชีวิตใกล้ชิดกับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ พระพุทธองค์ประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพานในป่าทั้งนั้น คือ ประสูติที่สวนลุมพินีวัน ซึ่งเป็นอุทยานที่ร่มรื่นไปด้วยต้นไม้อุดมสมบูรณ์และธรรมชาติ เมื่อพระองค์ทรงเจริญพระชนมายุขึ้นมาโดยลำดับ ก็มีพระราชอัธยาศัยที่เปี่ยมไปด้วยความรักความเข้าใจป่าไม้ เช่น ทรงมีพระทัยเมตตาต่อสัตว์และสนใจกับสภาพแวดล้อมตามป่าไม้ตลอดมา และเมื่อผ่านประสบการณ์แห่งชีวิตมาจนได้ข้อสรุปว่า ความสุขทางโลกที่พระองค์ได้รับอยู่นั้นมิใช่ความสุขที่แท้จริง จึงตัดสินใจเสด็จออกบรรพชา ก็ทรงมุ่งหน้าสู่สถานที่ที่สงบร่มรื่นบริเวณริมฝั่งแม่น้ำอนิมา ซึ่งมีสภาพแวดล้อมเป็นป่าไม้ที่สมบูรณ์ หลังจากนั้นก็แสวงหาสถานที่บำเพ็ญเพียรทางจิต พระองค์ทรงเลือกสถานที่อันร่มรื่นและสงบร่มเย็น ของตำบลอุรุเวลาเสนานิคม ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา จนในที่สุดก็ได้ตรัสรู้ ณ สถานที่นี้เอง^{๒๑}

เมื่อพระพุทธองค์ได้ค้นพบทางแห่งความสุขที่แท้จริงแล้ว ก็ปรารถนาจะสั่งสอนแนะนำสัตว์โลกทั้งหลายให้ได้รับทางแห่งความสุขที่แท้จริง ด้วยการที่พระองค์ทรงประกาศศาสนา ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวันเมืองพาราณสี จาริกไปเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนตลอดพระชนม์ชีพของพระองค์ นอกจากช่วงเข้าพรรษาเท่านั้นที่จะพำนักอยู่ประจำ ณ ที่ใดที่หนึ่ง ปีละ ๓ เดือน

พระพุทธองค์เสด็จจาริกไปในท้องถิ่นตามหัวเมืองต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา และในการจาริกนั้น พระองค์ก็ต้องทรงเดินทางผ่านป่าเป็นประจำ แล้วก็ชอบปลีกพระองค์ไปประทับอยู่ในป่าเป็นระยะ ๆ ชีวิตของพระองค์จึงอยู่ในป่ามากที่สุด เพราะฉะนั้นชื่อป่าต่าง ๆ จึงมีมากในพุทธประวัติ เช่น ป่ามหาวัน ป่าอัญชันวัน ป่าอัมพวัน ป่ารักขิตวัน เป็นต้น และวัดต่าง ๆ ก็มีชื่อลงท้ายด้วย “วัน” ซึ่งแปลว่าป่า เช่น วัดเชตวัน (วัดป่าเจ้าเขตรหรือวัดสวนเจ้าเขตร) วัดเวฬุวัน (วัดป่าไผ่) วัดปาวาริกัมพวัน วัดอัมพวัน ฯลฯ แสดงว่าวัดเหล่านั้นเป็น “ป่า” ทั้งนั้นเราจึงถือว่าป่ามีส่วนสำคัญในชีวิตของพระพุทธเจ้าเอง และในประวัติความเป็นมาของพระพุทธศาสนา^{๒๒}

พระพุทธเจ้าทรงดำรงพระชนม์ชีพใกล้ชิดกับธรรมชาติมาโดยตลอด ดังนั้น หลักธรรมและคำสอนของพระองค์ ทรงแสดงให้เห็นถึงความรักในสรรพสัตว์ ธรรมชาติ และสภาพแวดล้อมได้เป็นอย่างดี นอกจากนั้นแล้วยังมีพุทธบัญญัติเพื่อปลูกฝังความรักสัตว์ ธรรมชาติ และสภาพแวดล้อม เช่น การห้ามภิกษุฆ่าสัตว์ทุกชนิด แม้สัตว์จะตัวเล็กตัวน้อยก็ตาม รวมไปถึงการห้ามดื่ม น้ำที่มีตัวสัตว์เล็ก ๆ เจือปนอยู่ และพระพุทธองค์ได้ตรัสถึงธรรมชาติของสัตว์ทั้งหลายเอาไว้ว่า ย่อมกลัวเจ็บกลัวตาย เหมือนกับมนุษย์เราเหมือนกัน จึงไม่ควรเบียดเบียนทำร้ายกัน นอกจากสัตว์แล้วพระพุทธองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทไม่ให้พระภิกษุถอน โคน ดัด หรือทำให้พืชตายด้วยวิธีใดก็ตาม และในด้านการรักษา

^{๒๑} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ศาสตราจารย์ ดร. ราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์, **ธรรมะและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๘๐.

^{๒๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **คนไทยกับป่า**, หน้า ๓๑-๓๒.

สภาพแวดล้อม มีข้อห้ามพระภิกษุที่ไม่อาพาธ ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ หรือบ้วนน้ำลายลงบนของสดเขียว หรือในน้ำ^{๒๓}

พระพุทธองค์ทรงประสงค์ไม่ให้ภิกษุเบียดเบียนทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ในสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ การที่ทรงบัญญัติสิกขาบท ก็เพื่อป้องกันไม่ให้ภิกษุเอาเปรียบธรรมชาติ ซึ่งมีปรากฏในพระวินัยปิฎกอยู่หลายแห่ง บ้างก็มีมูลเหตุมาจากการที่ภิกษุตัดต้นไม้เพื่อต้องการสร้างกุฏิ วิหาร บ้างก็มีมูลเหตุมาจากการเหยียบย่ำนาข้าว บ้างก็มีมูลเหตุมาจากการตัดไม้ทำเครื่องใช้ไม้สอยบางอย่าง ก็ทรงมีพุทธานุญาตให้ภิกษุใช้พันธุ์ไม้ เป็นต้น

ในสมัยที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ ณ อคคาพเวเจตีย์ เขตเมืองอาฬวี ได้ทรงดำหนิภิกษุชาวเมืองอาฬวี ซึ่งได้ตัดต้นไม้ เพื่อทำการก่อสร้างที่อยู่และถูกชาวบ้านพากันตำหนิประณามทำให้ทราบถึงพระพุทธเจ้า . . . จึงทรงดำหนิว่า “โมฆบุรุษทั้งหลาย โฉนพวกเธอจึงตัดบ้าง ใช้ให้ตัดบ้าง ซึ่งต้นไม้เล่า โมฆบุรุษทั้งหลายเพราะพวกชาวบ้านมีความสำคัญว่าต้นไม้มีชีวะ โมฆบุรุษทั้งหลายการกระทำอย่างนี้ มิได้ทำคนที่ยังไม่เลื่อมใสให้เลื่อมใส หรือทำคนที่เลื่อมใสอยู่แล้วให้เลื่อมใสยิ่งขึ้นได้เลย ฯลฯ”

จากเหตุดังกล่าว ทำให้พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติสิกขาบท ห้ามภิกษุทำลายป่าไม้วัวว่า “ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะพราภกฏคาม”^{๒๔}

พระพุทธเจ้าทรงปรารภเหตุที่พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ได้ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ และบ้วนน้ำลาย ลงบนของเขียว จึงทรงบัญญัติสิกขาบทว่า “ภิกษุใดไม่เอื้อเฟื้อ ไม่เป็นใช้ ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ หรือบ้วนน้ำลายลงบนของเขียว ต้องอาบัติทุกกฏ . . .”^{๒๕}

นอกจากนั้นแล้วยังมีพุทธานุญาตเพื่อให้ภิกษุอาศัยกับป่าไม้ แบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีปรากฏหลายแห่งไม่ว่าจะในอุโปสถขันธกะ สีมานุชาหนา ว่าด้วยทรงอนุญาตสีมา คือประกาศเขตแดน โดยให้กำหนดธรรมชาติสิ่งแวดล้อมในบริเวณนั้น ๆ เป็นเครื่องหมายเขตแดนไว้ รวมทั้งต้นไม้ ป่าไม้ ด้วยดังที่ตรัสอนุญาตไว้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้สมมติสีมา ภิกษุทั้งหลาย พึงสมมติสีมาอย่างนี้ อันดับแรกพึงทักนิมิต คือ ปัพพตนิมิต (นิมิตคือภูเขา) ปาสาณนิมิต (นิมิตคือแผ่นหิน) วณนิมิต (นิมิตคือป่า) รุกขนิมิต (นิมิตคือต้นไม้) มัคคนิมิต (นิมิตคือหนทาง) วัมมิกนิมิต (นิมิตคือจอมปลวก) นทีนิมิต (นิมิตคือแม่น้ำ) อุทกนิมิต (นิมิตคือน้ำ) ครั้นทักนิมิตแล้ว ภิกษุผู้ฉลาดสามารถพึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติทุติยกรรมวาจา^{๒๖}

^{๒๓} พระมหาจรรยา สุทธิญาโณ, พุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๗-๒๕.

^{๒๔} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๒/๘๙-๙๐/๒๗๗-๒๗๘.

^{๒๕} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๒/๖๕๒/๗๓๒.

^{๒๖} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓๘/๒๑๕.

แต่บางอย่างพระพุทธองค์ก็ทรงมีพุทธานุญาตให้ภิกษุใช้พันธุ์ไม้ได้

ในเกสัชชขันธกะ . . . กล่าวถึงเรื่องเกี่ยวกับยารักษาโรคต่าง ๆ บางขนานฉันได้ตลอดกาล ตามที่ปรารถนา บางขนานฉันได้เฉพาะกาล บางขนานฉันเมื่อมีความจำเป็นต้องใช้ ถ้าไม่จำเป็น ฉันเข้า เป็นอาบัติทุกกฏ ยารักษาโรคที่นับว่าประณีตคือ “เกสัช ๕ ได้แก่ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย เป็นทั้งตัวยาและชาวโลกถือกันว่าเป็นยาทั้งให้ประโยชน์ทางโภชนาหาร และไม่เป็นอาหารหยาบ”^{๒๗} ฉันได้ทั้งในกาลและในเวลาวิกาล ยารักษาโรคที่นับว่าประเสริฐสุด หาได้ง่าย คือ ยาตองด้วยน้ำมันตองเน่าส่วนยารักษาโรคขนานที่ใช้พันธุ์ไม้หรือผลผลิตที่เกิดจากพันธุ์ไม้เป็นหลัก ในการรักษานั้นสามารถจำแนกไว้ดังนี้

พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายเป็นผู้เป็นไข้ ใช้รากไม้ หัว เหง้า หรือส่วนใด ส่วนหนึ่งที่เกิดจากรากซึ่งใช้รักษาโรคได้ไว้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตรากไม้ที่เป็นยา คือ ขมิ้น ขิงสด ว่านน้ำ ว่านเปราะ อุตพิด ข่า แผลก หัวหมู หรือรากไม้ที่เป็นยาชนิดอื่นที่มีอยู่ ซึ่งไม่ใช่ของเคี้ยวของฉัน รับประเคนแล้ว เก็บไว้ได้จนตลอดชีพ เมื่อมีเหตุจำเป็น ภิกษุจึงฉันได้ เมื่อไม่มีเหตุจำเป็น ภิกษุฉัน ต้องอาบัติทุกกฏ^{๒๘}

พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายเป็นผู้เป็นไข้ ใช้น้ำฝาด หรือส่วนใดส่วนหนึ่งของพันธุ์ไม้ซึ่งมีรสฝาดที่เป็นเกสัชรักษาโรคได้ไว้ว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตน้ำฝาดที่เป็นยา คือ น้ำฝาดสะเดา น้ำฝาดโมกมัน น้ำฝาดขี้กา น้ำฝาดบอระเพ็ด น้ำฝาดกระถินพิกมาน หรือน้ำฝาดที่เป็นยาชนิดอื่นที่มีอยู่ ซึ่งไม่ใช่ของเคี้ยวของฉัน รับประเคนแล้วเก็บไว้ได้จนตลอดชีพ เมื่อมีเหตุจำเป็น ภิกษุจึงฉันได้ เมื่อไม่มีเหตุจำเป็น ภิกษุฉัน ต้องอาบัติทุกกฏ

พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายเป็นผู้เป็นไข้ ใช้ใบไม้ หรือส่วนใดส่วนหนึ่งที่รักษาโรคได้ไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตใบไม้ที่เป็นยา คือ ใบสะเดา ใบโมกมัน ใบขี้กา ใบแมงลัก ใบฝ้าย หรือใบไม้ที่เป็นยาชนิดอื่นที่มีอยู่ ซึ่งไม่ใช่ของเคี้ยวของฉัน รับประเคนแล้วเก็บไว้ได้จนตลอดชีพ เมื่อมีเหตุจำเป็น ภิกษุจึงฉันได้ เมื่อไม่มีเหตุจำเป็น ภิกษุฉัน ต้องอาบัติทุกกฏ”

พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายเป็นผู้เป็นไข้ ใช้ผลไม้ หรือส่วนใดส่วนหนึ่งของผลไม้ที่รักษาโรคได้ไว้ว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตผลไม้ที่เป็นยา คือ ลูกพลับ คะ ตีปัส พริก สมอไทย สมอพิเภก มะขามป้อม ผลโกศ หรือผลไม้ที่เป็นยาชนิดอื่นที่มีอยู่ ซึ่งไม่ใช่ของเคี้ยวของฉัน รับประเคนแล้วเก็บไว้ได้จนตลอดชีพ เมื่อมีเหตุจำเป็นภิกษุจึงฉันได้ เมื่อไม่มีเหตุจำเป็น ภิกษุฉัน ต้องอาบัติทุกกฏ^{๒๙}

พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายเป็นผู้เป็นไข้ ใช้ยางไม้ หรือส่วนใดส่วนหนึ่งของพันธุ์ไม้ที่เป็นยางรักษาโรคได้ไว้ว่า

^{๒๗} คุรุยละเอียดยใน วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๖๐-๒๖๑/๔๓-๔๕.

^{๒๘} วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๖๓/๔๖.

^{๒๙} วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๖๓/๔๗.

ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตอย่างไม้ที่เป็นยา คือ หิงคุ ยางเคี้ยวจากหิงคุ ยางเคี้ยวจากเปลือกหิงคุ ยางจากยอดต้นตะกะ ยางจากใบต้นตะกะ ยางเคี้ยวจากก้านต้นตะกะ กายาน หรือยาที่เป็นยาชนิดอื่นที่มีอยู่ ซึ่งไม่ใช่ของเคี้ยวของฉัน รับประเคนแล้วเก็บไว้ได้จนตลอดชีพ เมื่อมีเหตุจำเป็น ภิกษุจึงฉันได้ เมื่อไม่มีเหตุจำเป็น ภิกษุฉัน ต้องอาบัติทุกกฏ^{๓๐}

การที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติวินัยของพระสงฆ์นั้น มีจุดมุ่งหมายเพื่อรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงาม และความสามัคคีของหมู่สงฆ์ เป็นแบบแผนระเบียบสำหรับกำกับและควบคุมความประพฤติให้เป็นแบบแผนอันหนึ่งอันเดียวกัน ในขณะเดียวกันยังเอื้อต่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีคุณค่า

จุดเด่นสำคัญอีกประการหนึ่งของพระวินัยบัญญัติก็คือ ความเมตตาต่อสรรพสิ่งที่มีอยู่รอบด้านพระสงฆ์จะเบียดเบียนสิ่งที่อยู่รอบตัวมิได้ ดังจะเห็นได้จากการที่ทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามตัดต้นไม้ห้ามถากถำและถากถำปัสสาวะลงบนของเขียวเป็นต้น ทุกข้อล้วนแต่มุ่งเน้นการให้ความสำคัญต่อสภาพแวดล้อมทั้งสิ้น^{๓๑}

นอกจากนั้นแล้ว พระพุทธเจ้าได้ทรงให้ความสำคัญต่อธรรมชาติของป่าไม้ ซึ่งทรงแสดงออกให้เห็นชัดในลักษณะของการนำธรรมชาติมาเป็สื่อการสอนธรรมแก่ภิกษุทั้งหลายเพื่ออุปมาอุปไมยเปรียบเทียบ ทำให้เกิดความเข้าใจได้ง่ายขึ้น ดังเช่นข้อความตอนหนึ่งกล่าวไว้ในมหาสารโรปมสูตรว่า

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ภูเขาอิสิขภู เขตกรุงราชคฤห์ เมื่อพระเทวทัตจากไปแล้วไม่นาน ณ ที่นั่นแล พระผู้มีพระภาคทรงปรารภพระเทวทัต ได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า

ภิกษุทั้งหลาย กุลบุตรบางคนในโลกนี้มีศรัทธาออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ด้วยคิดว่า ‘เราเป็นผู้ถูกชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาสครอบงำแล้ว ถูกความทุกข์ครอบงำ มีความทุกข์อยู่เฉพาะหน้าแล้ว ทำอย่างไร การทำที่สุดแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ จะพึงมีได้’ เขาบวชแล้วอย่างนั้นทำลาภสักการะและความสรรเสริญ ให้เกิดขึ้น เพราะลาภสักการะและความสรรเสริญนั้น เขาจึงปลื้มใจและมีความรู้สึกรื่นเริง เพราะลาภสักการะ และความสรรเสริญนั้น เขาจึงยกตนข่มผู้อื่นว่า ‘เรามีลาภสักการะและความสรรเสริญ ส่วนภิกษุอื่นนอกนี้ไม่มีชื่อเสียง มีศักดิ์น้อย’ เพราะลาภสักการะและความสรรเสริญนั้น เขาจึงมัวเมา ลืมตัว และประมาท เมื่อประมาทย่อมอยู่เป็นทุกข์

ภิกษุทั้งหลาย บุรุษผู้ต้องการแก่นไม้ เที้ยวเสาะแสวงหาแก่นไม้อยู่ เมื่อมีต้นไม้อใหญ่ ซึ่งมีแก่นยืนต้นอยู่ กลับมองข้ามแก่นไม้ กระพี้ เปลือก และสะเก็ดไป เข้าใจถึงและใ้ว่า ‘แก่นไม้’ จึงตัดนำไป บุรุษผู้มีตาดีเห็นเขาแล้วจะพึงกล่าวอย่างนี้ว่า ‘ท่านผู้นี้ ไม่รู้จักแก่นไม้ กระพี้ เปลือกสะเก็ด กิ่งและใบ แท้จริงท่านผู้นี้ต้องการแก่นไม้ เที้ยวเสาะแสวงหาแก่นไม้อยู่

^{๓๐} วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๖๓/๔๘.

^{๓๑} พระมหาอุทัย มุลแก้ว, “การจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักพระวินัยปิฎก”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๑), หน้า ๑.

เมื่อมีต้นไม้ใหญ่ ซึ่งมีแก่นยืนต้นอยู่ กลับมองข้ามแก่นไม้ กระพี้ เปลือก และสะเก็ดไป เข้าใจถึงและใบว่า ‘แก่นไม้’ จึงตัดนำไป อนึ่ง กิจที่เขาจะต้องใช้แก่นไม้ทำจักไม่สำเร็จประโยชน์แก่เขา’ แม้ฉันทิ กุสบุตรบางคน ในโลกนี้ก็ฉันทิเหมือนกันภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนี้ตถาคตเรียกว่า ผู้ยึดเอากิ่งและใบแห่งพรหมจรรย์และถึงความพอใจด้วยกิ่งและใบแห่งพรหมจรรย์นั้น^{๓๒}

ในจุฬาสารโฆสิตสูตร กล่าวถึงแก่นสารในศาสนาที่พระพุทธองค์ตรัสแก่พราหมณ์ ปิงคลโกณพราหมณ์ โดยทรงยกแก่นไม้ กระพี้ ไม้ เปลือกไม้ สะเก็ดไม้ กิ่งไม้ ใบไม้ มาเป็นตัวอย่าง เปรียบเทียบหัวข้อธรรมต่าง ๆ ตามลำดับ เมื่อพราหมณ์ได้ฟังดังนั้นก็ประกาศตนเป็นอุบาสก เนื่องความตามพุทธดำรัสว่า

บุรุษต้องการแก่นไม้ เทียวเสาะแสวงหาแก่นไม้อยู่ เมื่อมีต้นไม้ใหญ่ ซึ่งมีแก่นยืนต้นอยู่ กลับมองข้ามแก่นไม้ กระพี้ เปลือก และสะเก็ดไป เข้าใจถึงและใบว่า ‘แก่นไม้’ จึงตัดนำไป บุรุษผู้มี ตาดี เห็นเขาแล้วจะพึงกล่าวอย่างนี้ว่า ‘ท่านผู้นี้ไม่รู้จักแก่นไม้ กระพี้ เปลือก สะเก็ด กิ่งและใบ แท้จริงท่านผู้นี้ ผู้ต้องการแก่นไม้ เทียวเสาะแสวงหาแก่นไม้อยู่ เมื่อมีต้นไม้ใหญ่ ซึ่งมีแก่นยืนต้นอยู่ กลับมองข้ามแก่นไม้ กระพี้ เปลือก และสะเก็ดไป เข้าใจถึงและใบว่า ‘แก่นไม้’ จึงตัดนำไป และกิจที่เขาจะต้องใช้แก่นไม้ทำจักไม่สำเร็จประโยชน์แก่เขา’

บุรุษต้องการแก่นไม้ เทียวเสาะแสวงหาแก่นไม้อยู่ เมื่อมีต้นไม้ใหญ่ ซึ่งมีแก่นยืนต้นอยู่ กลับมองข้ามแก่นไม้ กระพี้ และเปลือกไป เข้าใจสะเก็ดว่า ‘แก่นไม้’ จึงถากนำไป บุรุษผู้มี ตาดี เห็นเขาแล้วจะพึงกล่าวอย่างนี้ว่า ‘ท่านผู้นี้ไม่รู้จักแก่นไม้ กระพี้ เปลือก สะเก็ด กิ่งและใบ แท้จริง ท่านผู้นี้ ผู้ต้องการแก่นไม้ เทียวเสาะแสวงหาแก่นไม้อยู่ เมื่อมีต้นไม้ใหญ่ ซึ่งมีแก่นยืนต้นอยู่ กลับมองข้ามแก่นไม้ กระพี้ เปลือกไป เข้าใจสะเก็ดว่า ‘แก่นไม้’ จึงถากนำไป และกิจที่เขาจะต้องใช้แก่นไม้ทำจักไม่สำเร็จประโยชน์แก่เขา’

บุรุษต้องการแก่นไม้ เทียวเสาะแสวงหาแก่นไม้อยู่ เมื่อมีต้นไม้ใหญ่ ซึ่งมีแก่นยืนต้นอยู่ กลับมองข้ามแก่นไม้ และกระพี้ไป เข้าใจเปลือกว่า ‘แก่นไม้’ จึงถากนำไป บุรุษผู้มีตาดี เห็นเขาแล้วจะพึงกล่าวอย่างนี้ว่า ‘ท่านผู้นี้ไม่รู้จักแก่นไม้ กระพี้ เปลือก สะเก็ด กิ่งและใบ แท้จริง ท่านผู้นี้ ผู้ต้องการแก่นไม้ เทียวเสาะแสวงหาแก่นไม้อยู่ เมื่อมีต้นไม้ใหญ่ ซึ่งมีแก่นยืนต้นอยู่ กลับมองข้ามแก่นไม้ และกระพี้ไป เข้าใจเปลือกว่า ‘แก่นไม้’ จึงถากนำไป และกิจที่เขาจะต้องใช้แก่นไม้ทำจักไม่สำเร็จประโยชน์แก่เขา’

บุรุษต้องการแก่นไม้ เทียวเสาะแสวงหาแก่นไม้อยู่ เมื่อมีต้นไม้ใหญ่ ซึ่งมีแก่นยืนต้นอยู่ กลับมองข้ามแก่นไม้ไป เข้าใจกระพี้ว่า ‘แก่นไม้’ จึงถากนำไป บุรุษผู้มีตาดี เห็นเขาแล้ว จะพึงกล่าวอย่างนี้ว่า ‘ท่านผู้นี้ไม่รู้จักแก่นไม้ กระพี้ เปลือก สะเก็ด กิ่งและใบ แท้จริงท่านผู้นี้ ผู้ต้องการแก่นไม้ เทียวเสาะแสวงหาแก่นไม้อยู่ เมื่อมีต้นไม้ใหญ่ ซึ่งมีแก่นยืนต้นอยู่ กลับมองข้ามแก่นไม้ไป เข้าใจกระพี้ว่า ‘แก่นไม้’ จึงถากนำไป และกิจที่เขาจะต้องใช้แก่นไม้ทำจักไม่สำเร็จประโยชน์แก่เขา’

^{๓๒} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๐๗/๓๔๐-๓๔๑.

บุรุษต้องการแก่นไม้ เที้ยวเสาะแสวงหาแก่นไม้อยู่ เมื่อมีต้นไม้ใหญ่ซึ่งมีแก่นยืนต้นอยู่ รู้แก่นไม่ว่า ‘แก่นไม้’ จึงตัดนำไป บุรุษผู้มีตาดี เห็นเขาแล้วจะพึงกล่าวอย่างนี้ว่า ‘ท่านผู้ไม่รู้จักแก่นไม้ กระพี้ เปลือก สะเก็ด กิ่งและใบ แท้จริง ท่านผู้นี้ผู้ต้องการแก่นไม้ เที้ยวเสาะแสวงหาแก่นไม้อยู่เมื่อมีต้นไม้ใหญ่ซึ่งมีแก่นยืนต้นอยู่ รู้แก่นไม่ว่า ‘แก่นไม้’ จึงตัดนำไป และกิจที่เขาจะต้องใช้แก่นไม้ทำจักไม่สำเร็จประโยชน์แก่เขา’ แม้ฉันใด^{๓๓}

ในมหากรุกขสูตร กล่าวถึงปัจจัยแห่งอุปาทานว่า ได้แก่ ตัณหา เปรียบเหมือนต้นไม้มีรากหยั่งลงลึกและแผ่ไปรอบ ๆ รากย่อมดูดอาหารไปเลี้ยงลำต้น ต้นไม้จึงเจริญเติบโต อุปาทานมีตัณหาเป็นปัจจัยจึงเจริญและทำให้กิเลสเจริญตาม ดังนี้ ว่า

พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ . . . เขตกรุงสาวัตถี ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาค . . .

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุพิจารณาเห็นความพอใจเนื่อง ๆ ในธรรมทั้งหลายที่เป็นปัจจัยแห่งอุปาทาน ตัณหาย่อมเจริญ เพราะตัณหาเป็นปัจจัย อุปาทานจึงมี เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย ภพจึงมี ฯลฯ ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ มีได้ด้วยประการฉะนี้

เปรียบเหมือนต้นไม้ใหญ่มีรากหยั่งลงและแผ่ขยายไปรอบ ๆ รากทั้งหมดนั้นย่อมดูดอาหารขึ้นไปข้างบน เมื่อเป็นอย่างนี้ ต้นไม้ใหญ่นั้นได้อาหารอย่างนั้น ได้สารอย่างนั้น พึงยืนต้นอยู่ได้ตลอดกาลนาน อุปมานี้ฉันใด อุปไมยก็ฉันนั้น เมื่อภิกษุพิจารณาเห็นความพอใจเนื่อง ๆ ในธรรมทั้งหลายที่เป็นปัจจัยแห่งอุปาทาน ตัณหาย่อมเจริญ เพราะตัณหาเป็นปัจจัย อุปาทานจึงมี เพราะอุปาทานเป็นปัจจัยภพจึงมี ฯลฯ ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ มีได้ด้วยประการฉะนี้

เมื่อภิกษุพิจารณาเห็นโทษเนื่อง ๆ ในธรรมทั้งหลายที่เป็นปัจจัยแห่งอุปาทาน ตัณหา ย่อมดับ เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ ฯลฯ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ มีได้ด้วยประการฉะนี้

ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนต้นไม้ใหญ่ (ยืนต้นอยู่อย่างนั้น) ที่นั้นบุรุษถือจอบและตะกร้าเดินมาตัดต้นไม้ที่โคนต้นแล้ว ขุดลงไป ครั้นขุดลงไปแล้ว ก็ถอนรากใหญ่น้อยโดยที่สุด แม้เท่ากำนัลแผ่ขึ้นบุรุษนั้นพึงตัดต้นไม้เป็นท่อนเล็กท่อนใหญ่แล้วพึงผ่า ครั้นผ่าแล้ว ทำให้เป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อย แล้วเกลี้ย ผึ่งลม ผึ่งแดด ครั้น ผึ่งลม ผึ่งแดดแล้ว เอาไฟเผา ครั้นเอาไฟเผาแล้ว ทำให้เป็นเขม่า ครั้นทำให้เป็นเขม่าแล้ว พึงโปรยที่ลมแรงหรือลอยในแม่น้ำที่มีกระแสน้ำเชี่ยว เมื่อเป็นอย่างนี้ ต้นไม้ใหญ่นั้นถูกตัดรากถอนโคน เหมือนต้นตาลที่ถูกตัดรากถอนโคนไปแล้ว เหลือแต่พื้นที่ ทำให้ไม่มี เกิดขึ้นต่อไปไม่ได้ อุปมานี้ฉันใด อุปไมยก็ฉันนั้น เมื่อภิกษุพิจารณาเห็นโทษเนื่อง ๆ ในธรรมทั้งหลายที่เป็นปัจจัยแห่งอุปาทาน ตัณหาย่อมดับ เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ ฯลฯ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ มีได้ด้วยประการฉะนี้^{๓๔}

^{๓๓} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๑๓-๓๑๗/๓๕๐-๓๕๑.

^{๓๔} ส.น. (ไทย) ๑๖/๕๕/๑๐๘-๑๐๙.

ในพีชสูตร พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมด้วยอุปมาโวหารว่า

“ภิกษุทั้งหลาย พืชคาม^{๓๕} และภุตคาม^{๓๖} ทั้งหมด ล้วนอาศัยแผ่นดิน ดำรงอยู่บนแผ่นดิน จึงเจริญงอกงามเติบโตได้ ฉันทใด ภิกษุก็ฉันทนั้นเหมือนกัน เมื่ออาศัยศีล ดำรงอยู่ในศีล เจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ ทำอริยมรรคมีองค์ ๘ ให้มาก ย่อมถึงความเจริญงอกงามไพบูลย์ในธรรมทั้งหลาย”^{๓๗}

ในรูกขสูตร พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมด้วยอุปมาโวหารว่า

ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนต้นไม้ที่โน้มไปสู่ทิศปราจีน โน้มไปสู่ทิศปราจีนโอนไปสู่ทิศปราจีน ต้นไม้นั้นถูกตัดโคนแล้วพึงล้มไปทางไหน

ล้มไปทางที่โน้มไป โน้มไป โอนไป พระพุทธเจ้าข้า

ภิกษุทั้งหลาย อุปมานี้ฉันทใด อุปมานี้ก็ฉันทนั้นเหมือนกัน ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ ทำอริยมรรคมีองค์ ๘ ให้มาก ย่อมโน้มไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน^{๓๘}

นอกจากนี้แล้ว ในรูกขสูตร พระพุทธเจ้าทรงยกเรื่องกุลบุตรบางคนละกามออกบวชแล้ว ยังถูกกามเช่นนั้นทำให้ล้มระเนระนาดว่า

ภิกษุทั้งหลาย ต้นไม้ใหญ่ที่มีกาฝากกอใหญ่ขึ้นเกาะปกคลุมเป็นเหตุให้ล้มระเนระนาด ต้นไม้ใหญ่เหล่านั้นที่มีกาฝากกอใหญ่ขึ้นเกาะปกคลุมเป็นเหตุให้ล้มระเนระนาด ได้แก่ ต้นอะไรบ้าง คือ ต้นโพธิ์ ต้นไทร ต้นเลียบ ต้นมะเดื่อ ต้นกัจฉกะ ต้นมะขวิด ต้นไม้ใหญ่เหล่านี้ที่มีกาฝากกอใหญ่ขึ้นเกาะปกคลุมเป็นเหตุให้ล้มหักลง ฉันทใด กุลบุตรบางคนในโลกนี้ ก็ฉันทนั้นเหมือนกัน ละกามเช่นใด ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เขาย่อมถูกกามเช่นนั้น หรือสิ่งที่เลวกว่านั้น ทำให้หักล้มลง^{๓๙}

พระพุทธองค์ ยังกล่าวถึงต้นไม้ ๔ ประเภท เปรียบกับผู้นำหรืออุปัชฌาย์อาจารย์ กับบริษัทหรือศิษย์ ด้วยเหตุที่ภิกษุทั่วไปจะอาศัยอยู่ในผืนป่า โคนไม้เป็นเสนาสนะ รวมทั้งประชาชนทั่วไปให้ความสำคัญแก่ต้นไม้ในหลายแง่มุม ทั้งความเชื่อ ความศักดิ์สิทธิ์ ด้วยอาศัยเหตุดังนี้ จึงตรัสเปรียบโดยทรงยกต้นไม้มาเป็นอุปการณ์อธิบายธรรมจากนามธรรมสู่ความเป็นรูปธรรมว่า

บุคคลเปรียบเหมือนต้นไม้เนื้ออ่อนและมีต้นไม้น้ำเนื้ออ่อนแวดล้อม คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ทุศีล มีธรรมเลวทราม แม้บริษัทของเขาก็เป็นผู้ทุศีล มีธรรมเลวทรามเช่นกัน

บุคคลเปรียบเหมือนต้นไม้เนื้ออ่อน แต่มีต้นไม้น้ำเนื้อแข็งแวดล้อม คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ทุศีล มีธรรมเลวทราม แต่บริษัทของเขาเป็นผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม

^{๓๕} ส.ข.อ. (ไทย) ๒/๔๕/๒๕๕.

^{๓๖} ส.ม.อ. (ไทย) ๓/๑๕๐/๑๕๕.

^{๓๗} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๕๐/๘๐-๘๑.

^{๓๘} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๕๒/๘๒.

^{๓๙} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๒๒๐/๑๕๑-๑๕๒.

บุคคลเปรียบเหมือนต้นไม้เนื้อแข็ง แต่มีต้นไม้เนื้ออ่อนแวดล้อม คือ บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม แต่บริษัของเขเป็นผู้ทุศีล มีธรรมเลวทราม

บุคคลเปรียบเหมือนต้นไม้เนื้อแข็งและมีต้นไม้เนื้อแข็งแวดล้อม คือ บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้มีศีล มีกัลยาณธรรม แม้บริษัของเขาก็เป็นผู้มีศีล^{๔๐}

ในสีสปาวันสูตร ข้อความตอนหนึ่งได้กล่าวไว้ว่า พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ สีสปาวัน เขตกรุงโกสัมพี ครั้นนั้นพระผู้มีพระภาคทรงหยิบใบประดู่ลาย ๒-๓ ใบขึ้นมา แล้วรับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะเข้าใจความข้อนั้นว่าอย่างไร ใบประดู่ลาย ๒-๓ ใบ ที่เราหยิบขึ้นมากับใบที่อยู่บนต้น อย่างไหนจะมากกว่ากัน ลำดับนั้นภิกษุทั้งหลาย กราบทูลว่า ใบที่อยู่บนต้นไม้นั้นแลมากกว่า ใบประดู่ลาย ๒-๓ ใบที่พระองค์ทรงหยิบขึ้นมา มีเพียงเล็กน้อย พระพุทธเจ้าข้า

ภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่เรารู้แล้วแต่มิได้บอกเธอทั้งหลายก็มีมากเหมือนกัน เพราะเหตุไร เราจึงมิได้บอก

เพราะสิ่งนี้ไม่มีประโยชน์ ไม่ใช่จุดเริ่มต้นแห่งพรหมจรรย์ ไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย ไม่เป็นไปเพื่อคลายกำหนด ไม่เป็นไปเพื่อดับ ไม่เป็นไปเพื่อสงบระงับ ไม่เป็นไปเพื่อรู้ยิ่ง ไม่เป็นไปเพื่อตรัสรู้ ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน เพราะเหตุนี้ เราจึงมิได้บอก . . .^{๔๑}

ในอัมพสูตร กล่าวถึงมะม่วง ๔ ชนิด เปรียบเทียบกับคนในโลกนี้ . . . ด้วยอาศัยเหตุที่ประชาชนทั่วไป มีความใกล้ชิดกับมะม่วงในแง่มุมต่าง ๆ พระพุทธองค์จึงยกตัวอย่างมะม่วงมาเป็นอุปกรณในการอธิบายหัวข้อธรรมว่า

ภิกษุทั้งหลาย มะม่วงมี ๔ ชนิด คือ ๑. มะม่วงดิบแต่ผิวสุก เปรียบกับคนที่ไม่รู้ อริยสัจ ๔ แต่กิริยามารยาทน่าเลื่อมใสยิ่งนัก ๒. มะม่วงสุกแต่ผิวดิบ เปรียบกับคนที่รู้ อริยสัจ ๔ แต่กิริยามารยาทไม่น่าเลื่อมใสเท่าที่ควร ๓. มะม่วงดิบและผิวดิบ เปรียบกับคนที่ไม่รู้ อริยสัจ ๔ ทั้งกิริยาก็ไม่น่าเลื่อมใสเลย ๔. มะม่วงสุกและผิวสุก เปรียบกับคนที่รู้ อริยสัจ ๔ เป็นอย่างดี ทั้งกิริยามารยาทก็น่าเลื่อมใสยิ่งนัก . . .^{๔๒}

มหาโพธิชาดก กล่าวถึงการปกครองบ้านเมือง ต้องประกอบด้วยคุณธรรมของผู้ปกครอง เหมือนกับการรู้จักรักษาพันธุ์ไม้ ดังมีเนื้อความที่ปรากฏในพระบาลีตอนหนึ่งว่า

เมื่อต้นไม้ใหญ่กำลังมีผล คนใดปลิดเอาผลดิบ คนนั้นจะไม่รู้รสแห่งผลไม้ นั้น ทั้งพืชพันธุ์แห่งต้นไม้ นั้นก็จักพินาศไปด้วย แคว้นอุปมาเหมือนต้นไม้ใหญ่ พระราชาพระองค์ใดทรงปกครอง

^{๔๐} อก.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๐๘/๑๖๕-๑๖๗.

^{๔๑} ดุรายละเอียดยใน ส.ม. (ไทย) ๑๘/๑๑๐๑/๖๑๓.

^{๔๒} ดุรายละเอียดยใน อก.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๐๕/๑๖๐-๑๖๒.

โดยไม่เป็นธรรม พระราชาพระองค์นั้นจะไม่ทรงทราบรสแห่งแคว้นนั้นทั้งแคว้นของพระราชา พระองค์นั้นก็จักพินาศไปด้วย

เมื่อต้นไม้ใหญ่กำลังมีผล คนใดปลิดเอาผลสุก คนนั้นจึงจะรู้รสแห่งผลไม้ นั้น ทั้งพืชพันธุ์แห่งต้นไม้นั้นก็จักไม่พินาศไปด้วย แคว้นอุปมาเหมือนกับต้นไม้ใหญ่ พระราชาพระองค์ใด ทรงปกครองแคว้นโดยธรรม พระราชาพระองค์นั้นจึงจะทรงทราบรสแห่งแคว้นนั้นทั้งแคว้นของพระราชาพระองค์นั้นก็จักไม่พินาศไปด้วย^{๔๓}

หลักธรรมคำสอนต่าง ๆ ของพระพุทธองค์ที่ยกมากล่าวอ้างแล้วนี้ ก็เพื่อชี้ให้เห็นถึงคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ ไม่ให้มีการทำลาย มีการนำธรรมชาติ ป่าไม้ ต้นไม้ มาใช้เปรียบเทียบอุปมาอุปไมยในการแสดงธรรมให้เข้าใจง่ายขึ้น ทรงแสดงตนเป็นแบบอย่างที่ดีให้เห็นถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งหลักธรรมคำสอนต่าง ๆ ของพระองค์ล้วนส่งเสริมให้มีจิตสำนึกที่ดีและมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

๒.๓ หลักธรรมและพระวินัยที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

พระพุทธเจ้ากับปาอุบัตินั้นและมีความเป็นอยู่ผูกพันกันมาโดยตลอด ป่าไม้เป็นสิ่งแวดล้อมที่ดี และเกื้อกูลต่อการบำเพ็ญเพียรขัดเกลาจิตใจ เพื่อการบรรลุคุณธรรมชั้นสูง พระพุทธเจ้าจึงได้บัญญัติสิกขาบทเกี่ยวกับต้นไม้ เกิดจากมูลเหตุและหลักการอันประมวลได้ดังนี้

๑. หลักการเรื่องต้นไม้มีชีวิต^{๔๔} โดยเราเชื่อว่าต้นไม้เป็นสิ่งมีชีวิต สามารถรับรู้ต่อสิ่งสัมผัสได้ จะเห็นได้จากเมื่อเราเอามือสัมผัสกับต้นไม้ยวบ ต้นไม้ยวบจะหุบใบทันที หมายความว่าต้นไม้ยวบมีชีวิต และนอกจากนี้เมื่อเราปลูกต้นไม้ในที่ร่ม ลำต้นหรือกิ่งของต้นไม้จะเอนเอียงเพื่อนำตัวเองไปหาแสงแดด หรือนำแสงแดดมาใช้ในการปรุงอาหารเพื่อเลี้ยงลำต้น พฤติกรรมของต้นไม้ในการเอนเอียงดังกล่าว ย่อมแสดงถึงการดิ้นรนไปหาเครื่องหล่อเลี้ยงชีวิตเพื่อความอยู่รอด การดิ้นรนแสดงให้เห็นว่าต้นไม้มีชีวิต ฉะนั้นการตัดต้นไม้จึงเป็นบาป ถือเป็นการทำลายชีวิตต้นไม้ ก่อนถึงอายุขัย เราไม่ควรตัดต้นไม้ หรือใช้สิ่งของบางอย่างจากการโค่นต้นไม้ ถือว่าเป็นการเบียดเบียนสิ่งมีชีวิตจึงเป็นบาป ซึ่งถ้าพระสงฆ์ตัดต้นไม้เป็นการผิดพระวินัยถึงขั้นอาบัติปาจิตตีย์

๒. หลักการใช้ทรัพยากรธรรมชาติตามความจำเป็น^{๔๕} มนุษย์ทุกคนจำเป็นพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติในการดำเนินชีวิต โดยพุทธศาสนาสอนให้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติภายใต้ขอบเขตที่พอดีพอเหมาะแก่ตนเพื่อให้ร่างกายอยู่ได้ โดยไม่ใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างฟุ่มเฟือยหรือล้างผลาญธรรมชาติ เพื่อจะได้มีธรรมชาติไว้ใช้สอย และสามารถตอบสนองความต้องการของมนุษย์ในอนาคต ในปัจจุบันจะเห็นว่าการตัดไม้ทำลายป่าและการครอบครองพื้นที่ป่าอย่างเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว จนเกิดความทุกข์แก่มนุษย์ในชาติ ทำให้ฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาล

^{๔๓} ชุ.ชา.ปญญาส. (ไทย) ๒๘/๑๗๒-๑๗๕/๓๒-๓๓.

^{๔๔} พร รัตนสุวรรณ, พระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญาน, ๒๕๓๖), หน้า ๗-๑๑.

^{๔๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, หน้า ๗๓๓, ๗๔๗.

อากาศร้อน ฉะนั้นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติตามความจำเป็นนั้น จะต้องมีปัญหาเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากร

๓. หลักการไม่ฝ่าฝืนกฎประเพณีความเชื่อของประชาชนโดยไม่จำเป็น คนไทยเราที่มีความนับถือเกี่ยวกับเรื่องภูตผี เทวดา เทวดานี้เกี่ยวกับป่า โดยต้นไม้ในป่าเราถือว่ามียุทธเทวดาอยู่ประจำต้นไม้ใหญ่ ๆ เราเรียกว่าต้นไม้เจ้าป่า คนไทยเราก็นับถือยุทธเทวดา กลัวพวกเจ้าป่า กลัวพวกยุทธเทวดาเหล่านี้ ก็ไม่กล้าไปตัดไปทำลายต้นไม้ใหญ่ ๆ เพราะกลัวท่านจะลงโทษ ใครไปตัดทำลาย ก็เกิดภัยพิบัติตามมามากมาย ถ้าจะมีการตัดจะต้องมีการเซ่นสรวงด้วยข้าวปลาอาหารมากมาย เพื่อเป็นการบอกกล่าวก่อนจะลงมือตัด ความเชื่อเหล่านี้ก็มีกันตลอดมาอย่างยาวนาน อย่างปัจจุบัน เวลานี้จะให้ชาวบ้านยอมรับไม่ตัดต้นไม้ พระสงฆ์ก็ใช้วิธีการเอาจีวรของท่านไปผูกไว้ที่ต้นไม้ต้นนั้น เพื่อป้องกันการตัดและทำลายต้นไม้จากประชาชน ดังนั้น การตัดต้นไม้ทำลายป่าจึงเป็นการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว โดยไม่คำนึงว่าจะก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นและสิ่งอื่น กล่าวคือการตัดต้นไม้จะส่งผลกระทบต่อคน แมลง สัตว์ป่า นางไม้ และยุทธเทวดาที่ประจำอยู่ตามต้นไม้^{๔๖}

๔. การไม่ฝ่าฝืนกฎธรรมชาติ หลักธรรมที่พระพุทธองค์สอนให้มนุษย์เคารพในกฎของธรรมชาติ โดยมองว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงล้วนเป็นไปตามธรรมชาติและเป็นไปตามเหตุปัจจัย สิ่งทั้งหลายทั้งปวงมีความสัมพันธ์ต้องอาศัยเป็นปัจจัยเท่ากัน ต้นไม้ให้คุณแก่มนุษย์ไม่ว่าทางตรงอ้อมได้แก่ ไม้และผลผลิตป่าไม้ ส่วนทางอ้อมต้นไม้มีอิทธิพลแก่ลม อากาศ และสิ่งแวดล้อมของโลก จะเห็นว่าป่าไม้ให้คุณแก่มนุษย์อย่างมหาศาล มนุษย์จึงไม่ควรไปทำลายต้นไม้ เพื่อนำไม้มาตอบสนองความต้องการของตนอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ทั้งนี้เกิดจากความเห็นแก่ตัว ความอยากได้ ขาดเหตุผลในการเอาประโยชน์จากธรรมชาติ ทำให้เกิดความเดือดร้อนจากการที่มนุษย์แย่งชิงกันครอบครองและผลาญธรรมชาติ จากการล้างผลาญธรรมชาติดังกล่าว ก่อให้เกิดความเดือดร้อนในสังคมและเกิดความหายนะด้านสิ่งแวดล้อม ฉะนั้น มนุษย์ควรมีคุณธรรมในด้านการมีชีวิตด้วยปัญญาโดยไม่ฝ่าฝืนกฎของธรรมชาติ^{๔๗}

๒.๓.๑ หลักธรรมเกี่ยวกับป่าไม้

หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเน้นการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งก็คือ ความรู้สึกที่ดีงามต่อกันระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ และมนุษย์ต่อพืชทั้งหลาย ความรู้สึกที่ดีงามอย่างหนึ่งได้แก่ คุณธรรมที่เรียกว่า ความกตัญญู

๑. ความกตัญญู หมายถึง ความรู้สึกที่ดีงามต่อกัน ความกตัญญูนี้มีไข่มุมเฉพาะต่อมนุษย์ด้วยกันเท่านั้น แม้แต่ต่อสัตว์และพืชทั้งหลายด้วย มีคาถาพุทธศาสนสุภาษิตบทหนึ่งที่ย่อๆ

^{๔๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), คนไทยกับป่า, หน้า ๑๖-๑๗.

^{๔๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, หน้า ๖๒-๖๓, ๑๖๐-๑๖๗,

ในพระไตรปิฎกสอนให้รู้คุณแม่แต่พี่ช มีใจความว่า “บุคคลพึงนั่งหรือนอนไ้ร่่มต้นไม้ใดไม่พึงหักรานกิ่งต้นไม้ นั้น เพราะวาคนประทุษร้ายมิตรเป็นคนชั่ว”^{๔๘}

อันนี้แสดงถึงความรู้สึกที่ดีต่อกันให้ระลึกว่า ต้นไม้ที่เราได้อาศัยร่มเงาเป็นประโยชน์ เราได้อาศัยร่มเงาของต้นไม้ ต้นไม้ก็เป็นมิตรกับเรา เราก็ไม่ควรไปแก้งกิ่งหักหรือส่วนต่าง ๆ ของต้นไม้ทิ้งเล่น โดยไม่มีเหตุผล ถ้าเราทำอย่างนั้นถือว่าเป็นการประทุษร้ายมิตร ความกตัญญูเป็นความรู้สึกที่ดีงามต่อพี่ช เป็นคุณธรรมที่อยู่ในจิตใจ เป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งจิตใจของมนุษย์ไปในทางที่ดี ที่จะเกื้อกูล ไม่ทำลายต้นไม้^{๔๙}

๒. ความเมตตา หมายถึง ความมีไมตรี ความรัก ความปรารถนาดี ความเข้าใจอันดีต่อกัน หรือความรู้สึกที่มองพี่ชและสัตว์ทั้งหลายด้วยเมตตาจิต^{๕๐} โดยมองพี่ชว่าเป็นเพื่อนร่วมโลกร่วมทุกข์ร่วมสุขกัน ฉะนั้นเราต้องไม่เบียดเบียนกัน เมื่อเรามีเมตตา จิตใจย่อมจะเป็นสุข ช่มชื่น ผ่องใส ปลอดโปร่ง จิตเป็นกุศล เช่น เมื่อมองเห็นต้นไม้ มีลำต้นแข็งแรง มีทั้งดอกใบสีเขียว ให้ร่มเงาแก่เรา จิตใจยินดีในความเจริญงอกงามและความสมบูรณ์ของต้นไม้ นั้น เมื่ออยู่ในสภาพที่ดี เมื่อจิตใจมีแต่ความเมตตา ก็จะช่วยโน้มน้าวจิตใจไม่เบียดเบียนต้นไม้ หรือหักกิ่งก้านของต้นไม้ ความเมตตาเป็นสิ่งสำคัญ พุทธศาสนาสอนให้มนุษย์มีเมตตาต่อมนุษย์ด้วยกัน และเมตตาต่อพี่ช เมื่อเรามีเมตตาเราจะไม่ทำร้ายกัน โดยปราศจากเหตุผล และกระแสแห่งความเมตตาธรรมจะเอื้อต่อการอนุรักษ์ป่าไม้

๓. ความเคารพยำเกรง ความเคารพเป็นคุณธรรมดั้งเดิมตามคติทางพุทธศาสนา พุทธศาสนาสอนให้บุคคลอยู่ร่วมกันด้วยคุณธรรม โดยเคารพนับถือความดีของกันและกันในฐานะเพื่อนร่วมโลก ส่วนความยำเกรงเป็นความเชื่ออยู่ในศาสนาพราหมณ์ โดยเชื่อว่ามีเทวดาใหญ่น้อย เป็นผู้สร้างโลก และดลบันดาลความเป็นไปต่าง ๆ ให้เกิดแก่มนุษย์ได้ มนุษย์จึงควรมีความยำเกรงต่อเทวดา โดยวิธีการเช่นสรวง สังเวศ บูชายัญ เพื่อปรนเปรอเอาอกเอาใจเทวดา เพื่อความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกันด้วยไมตรี เมื่อเทวดาได้รับความอุปการะจากมนุษย์โดยการทำเทวตาทิ ด้วยความกตัญญูจากมนุษย์ เทวดาจึงช่วยคุ้มครองรักษามนุษย์^{๕๑}

หลักธรรมในพุทธศาสนาสอนให้คนไทยมีความเคารพต่อบุคคลอื่นที่ตนเกี่ยวข้อง และคนไทยเชื่อว่าต้นไม้ในแต่ละต้นเป็นที่อยู่หรือเป็นวิมานของรุกขเทวดา โดยเฉพาะต้นไม้ใหญ่ที่เป็นพญาไม้ในป่าที่เรียกว่าต้นไม้เจ้าป่า เมื่อมีใครเข้าไปตัดหรือทำลายต้นไม้ก็เท่ากับว่าเป็นการทำลายที่อยู่ของรุกขเทวดา ซึ่งท่านอาจลงโทษโดยการดลบันดาลให้เกิดภัยพิบัติต่างๆแก่ผู้ตัดไม้และครอบครัว ความเคารพยำเกรงต่อรุกขเทวดา ทำให้ประชาชนไม่กล้าเข้าไปตัดไม้ทำลายป่า ด้วยเกิดความเคารพนับถือต่อทั้งต้นไม้และรุกขเทวดา

^{๔๘} ขุ.ชา.ปณณาส. (ไทย) ๒๘/๑๕๓/๒๙.

^{๔๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), คนไทยกับป่า, หน้า ๒๐-๒๑.

^{๕๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, หน้า ๗๐๗-๗๐๘.

^{๕๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๕๔, ๙๖๒, ๙๖๔-๙๖๕.

๔. ความรู้จักประมาณในการบริโภคทรัพยากรป่าไม้ ความรู้จักประมาณหรือความรู้จักพอดี เรียกว่า มัตตัญญูตา^{๕๒} ดังนั้นความรู้จักประมาณในการบริโภคหรือการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ ตามประโยชน์และคุณค่าที่แท้จริงของป่าไม้ มุ่งให้เกิดประโยชน์แก่การดำรงชีวิตของมนุษย์ การใช้ประโยชน์จากป่าไม้ต้องระมัดระวังให้อยู่ในสภาวะที่พอดี ไม่ให้ใช้ประโยชน์จากป่าไม้เพื่อสนองกิเลสตัณหาของตนเองอย่างฟุ้งเฟ้อ ฟุ่มเฟือย จะส่งผลต่อการล้างผลาญทรัพยากรป่าไม้ ทำให้ป่าไม้ค่อย ๆ หมดไป ทำให้สัตว์และพืชทั้งหลายที่อาศัยอยู่ในป่าต้องพลอยสูญพันธุ์ หรือลดน้อยลงไป ทำให้เกิดการเสียความสมดุลในธรรมชาติ ดินฟ้าอากาศก็แปรปรวนไป ทำให้เกิดอากาศเสีย และเป็นมลภาวะต่างๆ ดังนั้นต้องใช้ทรัพยากรป่าไม้ให้สิ้นเปลืองน้อยที่สุด เพื่อจะได้มีทรัพยากรป่าไม้ไว้ใช้สอยในอนาคตต่อไป

๕. ความเพียร หมายถึง ความอาจหาญ บากบั่น ก้าวไป ใจสู้ ไม่ย่อท้อ ไม่หวั่นกลัว อุปสรรคและความลำบาก ความเพียรจะเจริญงอกงามต้องอาศัยปัจจัยแวดล้อมทางธรรมชาติ ในการฝึกฝนพัฒนาชีวิตจิตใจคน ถ้าเราเข้าใจธรรมชาติ รู้จักธรรมชาติ ธรรมชาติจะช่วยขัดเกลา และเสริมสร้างคุณภาพของจิตใจได้ เริ่มตั้งแต่เป็นเครื่องชักจูงจิตใจให้โน้มไปสู่ความสงบ ความมีเมตตาการุณย์ และความรู้สึกที่ประณีตอ่อนโยน ตลอดจนช่วยให้เกิดสมาธิและการใช้ปัญญาพิจารณาให้รู้เข้าใจความจริงของธรรมชาติรู้เท่าทันโลก ดังนั้นพุทธศาสนาจึงใช้ธรรมชาติแวดล้อมของป่า เป็นส่วนประกอบในการฝึกความเพียรของคน

เมื่ออยู่ในสภาพแวดล้อมที่สงบ ปราศจากเสียงรบกวน และกิจกรรมที่วุ่นวายทวนเรียกว่า กายวิเวก คือ ความสงบทางด้านกาย โดยเฉพาะเมื่อไปอยู่ในป่า ในร่มไม้หมู่ไม้ที่มีความสงบ มีแต่ธรรมชาติ ก็จะช่วยชักนำจิตใจให้โน้มไปสู่ความสงบด้วย เมื่อจิตใจรู้สึกมีความสงบ มีความอิ่มใจ มีความสดชื่นโน้มโน้มไปในทางที่ดี ก็จะทำให้เกิด จิตวิเวก คือ ความสงบทางจิตตามมา เมื่อจิตใจสงบ สงัดไม่มีอารมณ์วุ่นวายใจเข้ามารบกวนแล้ว สมาธิก็จะอยู่ในสภาพที่พร้อมจะฝึกฝนพัฒนายิ่ง ๆ ขึ้นไปอีก คือเอาจิตที่พร้อมด้อย่างนั้นแล้วไปใช้งาน ในการพิจารณาให้เกิดปัญญาเห็นความเป็นจริงของสิ่งทั้งหลาย จึงทำให้จิตใจเป็นอิสระที่เรียกว่า อุปธิวิเวก คือทำให้เกิดความสงบจากกิเลสต่อไปในที่สุด^{๕๓} เมื่อพระสงฆ์ทำความเพียรปฏิบัติธรรมอยู่ในป่า ชาวบ้านเห็นคุณค่าของคุณธรรม ชาวบ้านไม่กล้าเข้าไปทำลายต้นไม้ นับได้ว่าความเพียรเป็นคุณธรรมที่เอื้ออำนวยต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

๖. ความสุข หมายถึง ความสบาย ความสำราญ^{๕๔} ความสุขอาจจำแนกได้ ๒ ประเภท ได้แก่

๖.๑ ความสุขที่อาศัยปัจจัยภายนอก (สามิสสุข) เพื่อสนองความต้องการที่ขาดไปของตนเองที่ขาดไป เช่น ปัจจัย ๔ หรือวัตถุต่างๆ ทำให้จิตใจมนุษย์ดิ้นรน กระวนกระวาย หวงแหน

^{๕๒} พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, หน้า ๑๙๘-๒๐๐.

^{๕๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), คนไทยกับป่า, หน้า ๒๓.

^{๕๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๔๕๓.

เป็นอาการของความเห็นแก่ตัว ความสุขที่อาศัยปัจจัยภายนอกแปรปรวนไปก็ย่อมจะส่งผลกระทบกระเทือนถึงบุคคลด้วย

๖.๒ ความสุขที่ไม่อามิส (นิรามิสสุข)^{๕๕} เป็นความสุขที่ปลอดโปร่งเพราะใจสงบสะอาด ปราศจากกิเลส สว่างเพราะจิตใจประกอบด้วยปัญญาในการมองเห็นและเข้าใจในสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง จึงเป็นพื้นฐานจิตใจในการดำรงชีวิตอยู่ในโลกได้อย่างสุขสบาย

คติในทางพุทธศาสนาสอนให้มองธรรมชาติและสภาพแวดล้อมที่ดำรงมาเนิ่นนาน และเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งของความสุข คตินี้จะทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างมีความสุข และมีความสุขในการที่จะอยู่ท่ามกลางธรรมชาติ จิตใจก็เป็นสุข ปาโมในฐานะที่เป็นสภาพแวดล้อมที่มีความงดงามตามธรรมชาติอันเกื้อกูลจิตใจในภาวะแห่งความสดชื่น ความร่มรื่น ความสงบนิ่ง ความบริสุทธิ์ ความร่มเย็น ปาโมโนมน้อมจิตใจให้อ่อนโยน ละมุนละไม อันเกื้อกูลจิตใจให้ชุ่มด้วยความสุข จึงเอื้อต่อการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับปาโมอย่างมีความสุข ทั้งนี้เพราะมนุษย์ได้รับประโยชน์และความสุขจากสิ่งใดย่อมบำรุงรักษาสິงนั้น

๒.๓.๒ พระวินัยที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวกดำเนินชีวิตอยู่กับปาโม มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมาโดยตลอด ตั้งแต่พระองค์ได้ประสูติ ตรัสรู้ ปรีชาญาณ แสดงธรรม ที่ประทับล้วนอยู่ท่ามกลางปาโม ธรรมวินัยที่ทรงสั่งสอนและบัญญัติไว้ก็เป็นไปเพื่อรักษาและเกื้อกูลต่อปาโม

พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทที่เกี่ยวกับการทรัพยากรป่าไม้ เพื่อห้ามภิกษุไม่ให้ตัดต้นไม้ เพราะว่า ประชาชนสมัยนั้นเชื่อว่าต้นไม้มีชีวิต (วิญญาณ) และมีเทวดาสงสถิตอยู่ เมื่อภิกษุตัดต้นไม้มาทำการก่อสร้างย่อมทำความเดือดร้อนให้แก่เทวดาและเป็นการเบียดเบียนชีวิตสัตว์ ประชาชนติเตียนประณามว่าไม่เหมาะสมกับความเป็นสมณศากยบุตร เพื่อรักษาความศรัทธาของประชาชน พระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติสิกขาบทนี้

นอกจากสิกขาบทที่เกี่ยวกับการห้ามตัดต้นไม้แล้ว พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามไม่ให้ภิกษุก่อไฟผิง การก่อไฟนับว่าเป็นสาเหตุอย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดไฟไหม้ป่าซึ่งเป็นปัญหาที่แก้ไขไม่ตกในปัจจุบัน ไฟป่าได้สร้างความเสียหายอย่างร้ายแรงมาก เพราะได้ทำลายทุกอย่างของระบบนิเวศวิทยา สิกขาบทข้อนี้ยังช่วยอนุรักษ์ป่าไม้และช่วยป้องกันการเกิดมลพิษทางอากาศอีกด้วย^{๕๖}

๑. ภูตคามวรรค สิกขาบทที่ ๑ ภูตคามสิกขาบท ว่าด้วยการพราภภูตคาม

สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ อคคาพเวเจตีย์ เขตเมืองอาฬวี ครั้งนั้น พวกภิกษุชาวเมืองอาฬวีทำการก่อสร้าง ตัดบ้าง ใช้ให้ตัดบ้างซึ่งต้นไม้ ภิกษุชาวเมืองอาฬวีรูปหนึ่ง

^{๕๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๗๖.

^{๕๖} ประพันธ์ ศุภสร, ดร., “พระวินัยกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม”, พุทธจักร, ปีที่ ๖๕ ฉบับที่ ๒ (กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔): ๕๖-๕๗.

กำลังตัดต้นไม้ เทวดาผู้สิงอยู่ที่ต้นไม้ได้กล่าวกับภิกษุนั้นว่า “ท่านผู้เจริญ” ท่านต้องการจะสร้างที่อยู่ของท่านก็โปรดอย่าตัดต้นไม้ที่เป็นที่อยู่ของข้าพเจ้าเลย” ภิกษุนั้นไม่เชื่อฟังยังขึ้นตัด ได้ฟันถูกแขนลูกเทวดา ที่นั่น เทวดาได้มีความคิดว่า “เราฆ่าภิกษุในที่นี่จะดีไหม” แต่แล้วได้มีความคิดว่า “การที่เราจะฆ่าภิกษุในที่นี่ไม่สมควร ทางที่ดี เราควรนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้า” จึงไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าถึงที่ประทับ ครั้นถึงแล้วได้กราบทูลเรื่องนั้นให้ทรงทราบ

พระผู้มีพระภาคประทานสาธุการว่า “เทวดา ดีแล้ว ดิฉันกนาที่ท่านไม่ฆ่าภิกษุ ถ้าท่านฆ่าภิกษุในวันนี้ ท่านจะประสบบาปมาก เทวดา ไปเถิด ท่านจงไปอยู่ที่ต้นไม้ว่างในที่โน้น”

พวกชาวบ้านพากันตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า “ไหนพระสมณะเชื้อสายศากยบุตร จึงตัดบ้าง ใช้ให้ตัดบ้างซึ่งต้นไม้เล่า พระสมณะเชื้อสายศากยบุตรเบียดเบียนชีวะซึ่งมีอินทรีย์เดียว”

พวกภิกษุได้ยินชาวบ้านตำหนิ ประณาม โพนทะนา บรรดาภิกษุผู้มกน้อย ฯลฯ จึงตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า “ไหนพวกภิกษุชาวเมืองอาฬวีจึงตัดบ้าง ใช้ให้ตัดบ้างซึ่งต้นไม้เล่า” ครั้นภิกษุเหล่านั้นตำหนิพวกภิกษุชาวเมืองอาฬวีโดยประการต่าง ๆ แล้วจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งให้ประชุมสงฆ์เพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ ทรงสอบถามพวกภิกษุชาวเมืองอาฬวีว่า “ภิกษุทั้งหลายทราบว่ พวกเธอตัดบ้าง ใช้ให้ตัดบ้าง ซึ่งต้นไม้จริงหรือ” พวกภิกษุชาวเมืองอาฬวีทูลรับว่า “จริง พระพุทธเจ้าข้า” พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทรงดำนิว่า “ ฯลฯ โมฆบุรุษทั้งหลาย ไฉนพวกเธอจึงตัดบ้าง ใช้ให้ตัดบ้างซึ่งต้นไม้เล่า โมฆบุรุษทั้งหลาย เพราะพวกชาวบ้านมีความสำคัญว่าต้นไม้มีชีวะ โมฆบุรุษทั้งหลาย การกระทำอย่างนี้ มิได้ทำคนที่ยังไม่เลื่อมใสให้เลื่อมใส หรือทำคนที่เลื่อมใสอยู่แล้วให้เลื่อมใสยิ่งขึ้นได้เลย ฯลฯ แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดง^{๕๗}

ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะพราภกุตคาม ที่ชื่อว่า กุตคาม ได้แก่ พืชพันธุ์ ๕ ชนิด คือ

๑. ที่ชื่อว่า พืชพันธุ์เกิดจากเหง้า ได้แก่ ขมิ้น ขิง ว่านน้ำ ว่านเปราะ อุดพิต ข่า แฝก หัวหมู หรือพืชพันธุ์อย่างอื่นซึ่งเกิดที่เหง้า งอกที่เหง้า นี้ชื่อว่าพืชพันธุ์เกิดจากเหง้า

๒. ที่ชื่อว่า พืชพันธุ์เกิดจากลำต้น ได้แก่ ต้นโพ ต้นไทร ต้นติป्ली ต้นมะเดื่อ ต้นเตาร้าง ต้นมะขวิด หรือพืชพันธุ์อย่างอื่นซึ่งเกิดที่ลำต้น งอกที่ลำต้น นี้ชื่อว่าพืชพันธุ์เกิดจากลำต้น

๓. ที่ชื่อว่า พืชพันธุ์เกิดจากตา ได้แก่ อ้อย ไม้ไผ่ ไม้้อ หรือพืชพันธุ์อย่างอื่นซึ่งเกิดที่ตา งอกที่ตา นี้ชื่อว่าพืชพันธุ์เกิดจากตา

๔. ที่ชื่อว่า พืชพันธุ์เกิดจากยอด ได้แก่ ผักบุ้งล้อม แมงลัก เถาหญ้านาง หรือพืชพันธุ์อย่างอื่นซึ่งเกิดที่ยอด งอกที่ยอด นี้ชื่อว่าพืชพันธุ์เกิดจากยอด

^{๕๗} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๘๙/๒๗๗-๒๗๘.

๕. ที่ชื่อว่า พืชพันธุ์เกิดจากเมล็ด ได้แก่ ข้าว ถั่ว งา หรือพืชพันธุ์อย่างอื่นซึ่งเกิดที่เมล็ด
งอกที่เมล็ด นี่ชื่อว่าพืชพันธุ์เกิดจากเมล็ด^{๕๘}

บทภาษณีย์

พืชพันธุ์ ภาษุสำคัญว่าเป็นพืชพันธุ์ ตัด หรือใช้ให้ตัด ทำลาย หรือใช้ให้ทำลาย ต้ม
หรือใช้ให้ต้ม ต้องอาบัติปาจิตตีย์

พืชพันธุ์ ภาษุไม่แน่ใจ ตัด หรือใช้ให้ตัด ทำลาย หรือใช้ให้ทำลาย ต้ม หรือใช้ให้ต้ม
ต้องอาบัติทุกกฏ

พืชพันธุ์ ภาษุสำคัญว่าไม่ใช่พืชพันธุ์ ตัด หรือใช้ให้ตัด ทำลาย หรือใช้ให้ทำลาย ต้ม
หรือใช้ให้ต้ม ไม่ต้องอาบัติ

ไม่ใช่พืชพันธุ์ ภาษุสำคัญว่าเป็นพืชพันธุ์ ต้องอาบัติทุกกฏ

ไม่ใช่พืชพันธุ์ ภาษุไม่แน่ใจ ต้องอาบัติทุกกฏ

ไม่ใช่พืชพันธุ์ ภาษุสำคัญว่าไม่ใช่พืชพันธุ์ ไม่ต้องอาบัติ^{๕๙}

อนาปัตติวาร

ภาษุต่อไปนี้ไม่ต้องอาบัติ^{๖๐} คือ

๑. ภาษุกล่าวว่า “ท่านจงรู้ จงให้ จงนำสิ่งนี้มา เราต้องการสิ่งนี้ ท่านจงทำสิ่งนี้ให้เป็น
กับปิยะ

๒. ภาษุไม่จงใจ

๓. ภาษุไม่มีสติ

๔. ภาษุผู้ไม่รู้

๕. ภาษุวิกลจริต

๖. ภาษุตันบัญญัติ

จะเห็นได้ว่า ภูตคาม มีความหมายครอบคลุมพืชพันธุ์ในป่าทั้งหมด สิกขาบทนี้นับว่า
ได้ช่วยอนุรักษ์ป่าไม้ได้อย่างกว้างขวาง

๒. ภูตคามวรรค สิกขาบทที่ ๙ มหัลลภิกขุสิกขาบท ว่าด้วยการสร้างวิหารใหญ่

สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ โขสิตาราม เขตกรุงโกสัมพี ครั้งนั้น
มหาอำมาตย์ผู้เป็นอุปัฏฐากของท่านพระฉนนะ สร้างวิหารถวายท่านพระฉนนะ ที่นั่นท่านพระฉนนะ

^{๕๘}วิ.มหา. (ไทย) ๒/๙๐-๙๑/๒๗๘-๒๗๙.

^{๕๙}วิ.มหา. (ไทย) ๒/๙๒/๒๗๙.

^{๖๐}วิ.มหา. (ไทย) ๒/๙๓/๒๘๐.

สั่งให้มุงให้ฉาบทาวิหารที่สร้างเสร็จแล้วหลาย ๆ ครั้ง วิหารมีน้ำหนักรวมถึงพังลงมา ต่อมา ท่านพระฉันนะ จึงหาเก็บหญ้าและไม้ ทำให้น้ำข้าวเหนียวของพราหมณ์คนหนึ่งเสียหาย พราหมณ์นั้นตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า “ไฉนพระคุณเจ้าทั้งหลายจึงทำนาข้าวเหนียวของเราให้เสียหายเล่า”

ภิกษุทั้งหลาย ได้ยินพราหมณ์ตำหนิ ประณาม โพนทะนา บรรดาภิกษุผู้มักน้อย ฯลฯ จึงตำหนิ ประณาม โพนทะนา “ไฉนท่านพระฉันนะจึงให้มุงให้ฉาบทาวิหารที่สร้างเสร็จแล้วหลาย ๆ ครั้งเล่า วิหารมีน้ำหนักรวมถึงพังลงมา” ครั้นภิกษุเหล่านั้นตำหนิท่านพระฉันนะโดยประการต่าง ๆ แล้วจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งให้ประชุมสงฆ์เพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ ทรงสอบถามท่านพระฉันนะว่า “ฉันนะ ทราบว่า เธอให้มุงให้ฉาบทาวิหารที่สร้างเสร็จแล้วหลาย ๆ ครั้ง วิหารมีน้ำหนักรวมถึงพังลงมา จริงหรือ” ท่านพระฉันนะทูลรับว่า “จริง พระพุทธเจ้าข้า” พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า ทรงตำหนิว่า “ ฯลฯ โมฆบุรุษ ไฉนเธอจึงให้มุงให้ฉาบทาวิหารที่สร้างเสร็จแล้วหลาย ๆ ครั้ง จนวิหารรับน้ำหนักรวมถึงพังลงมาเล่า โมฆบุรุษ การกระทำอย่างนี้ มิได้ทำคนที่ยังไม่เลื่อมใสให้เลื่อมใส ฯลฯ ” แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทขึ้นแสดงดังนี้

ก็ ภิกษุจะสร้างวิหารหลังใหญ่ จะติดตั้งบานประตูใกล้วงกบประตูและตบแต่ง บานหน้าต่าง ควรยืนในที่ที่ปราศจากของเชียว ดำเนินการมุงหลังคาได้ ๒-๓ ชั้น ถ้าเธอดำเนินการ เกินกว่านั้น แม้จะยืนในที่ที่ปราศจากของเชียว ต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๖๑}

สิกขาบทวิภังค์

คำว่า ยืนในที่ที่ปราศจากของเชียว ดำเนินการมุงหลังคาได้ ๒-๓ ชั้น ความว่า ที่ชื่อว่า ของเชียว ได้แก่ บุพพชาติและอปรัณชาติ

ถ้าภิกษุยืนดำเนินการในที่ที่มีของเชียว ต้องอาบัติทุกกฏ

ภิกษุเมื่อจะมุงตามแนว พึงดำเนินการ ๒ แนว สัณเฑาะที่ ๓ แล้วจากไป

ภิกษุเมื่อจะมุงเป็นชั้น พึงดำเนินการ ๒ รอบ สัณเฑาะที่ ๓ แล้วจากไป^{๖๒}

คำว่า ถ้าเธอดำเนินการเกินกว่านั้น แม้จะยืนในที่ที่ปราศจากของเชียว ความว่า ภิกษุ เมื่อมุงด้วยอิฐ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ทุก ๆ ก้อน เมื่อมุงด้วยแผ่นศิลา ต้องอาบัติปาจิตตีย์ทุก ๆ ก้อน เมื่อมุงด้วยปูนขาว ต้องอาบัติปาจิตตีย์ทุก ๆ ก้อน เมื่อมุงด้วยหญ้า ต้องอาบัติปาจิตตีย์ทุก ๆ กำหญ้า เมื่อมุงด้วยใบไม้ ต้องอาบัติปาจิตตีย์ทุก ๆ ใบ

บทภาชนีย์

ตักปาจิตตีย์

เกิน ๒-๓ ชั้น ภิกษุสำคัญว่าเกิน ดำเนินการ ต้องอาบัติปาจิตตีย์

^{๖๑}วิ.ม.หา. (ไทย) ๒/๑๓๔-๑๓๕/๓๐๙-๓๑๐.

^{๖๒}วิ.ม.หา. (ไทย) ๒/๑๓๖/๓๑๑.

เกิน ๒-๓ ชั้น ภาษีไม่แน่ใจ ดำเนินการ ต้องอาบัติปาจิตตีย์

เกิน ๒-๓ ชั้น ภาษีสำคัญว่าหย่อนกว่า ดำเนินการ ต้องอาบัติปาจิตตีย์

ทุกทุกกฎ

หย่อนกว่า ๒-๓ ชั้น ภาษีสำคัญว่าเกิน ต้องอาบัติทุกกฎ

หย่อนกว่า ๒-๓ ชั้น ภาษีไม่แน่ใจ ต้องอาบัติทุกกฎ

หย่อนกว่า ๒-๓ ชั้น ภาษีสำคัญว่าหย่อนกว่า ไม่ต้องอาบัติ^{๖๓}

อนาปัตติวาร

ภาษีต่อไปไม่ต้องอาบัติ^{๖๔} คือ

๑. ภาษีมุ่งเพียง ๒-๓ ชั้น

๒. ภาษีมุ่งหย่อนกว่า ๒-๓ ชั้น

๓. ภาษีมุ่งเจือมีประตุ

๔. ภาษีตบแต่งถ้ำ

๕. ภาษีมุ่งกุฏิหญ้า

๖. ภาษีมุ่งกุฏิเพื่อภาษีอื่น

๗. ภาษีมุ่งด้วยทรัพย์ตนเอง

๘. ภาษีมุ่งอาคารนอกจากนั้น ยกเว้นอาคารที่พักของตน

๙. ภาษีวิกุลจรีต

๑๐. ภาษีต้นบัญญัติ

๓. ปาพุทธาวรรค สิกขาบทที่ ๑๔

สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี ครั้นนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ถ่ายทอดจำเริญ ปัสสาวะบ้าง บ้วนน้ำลายบ้าง ลงบนของเขียว จึงทรงบัญญัติสิกขาบท ภาษีใดไม่เอื้อเพื่อ ไม่เป็นไข้ ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ หรือบ้วนน้ำลาย ลงบนของเขียว ต้องอาบัติทุกกฎ . . .^{๖๕}

^{๖๓} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๑๓๗/๓๑๑.

^{๖๔} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๑๓๘/๓๑๒.

^{๖๕} ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๕๒/๗๓๒.

๔. ขุททกวัตถุ ว่าด้วยเรื่องพระฉัพพัคคีย์จุดไฟเผากองหญ้า

สมัยนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์จุดไฟเผากองหญ้า คนทั้งหลายตำหนิประณาม โพนทะนาว่า “เหมือนคนเผาป่า”

ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ

พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงจุดไฟเผากองหญ้า รูปใดจุดเผา ต้องอาบัติทุกกฏ”

สมัยนั้น หญ้าขึ้นรกรวิหาร เมื่อไฟป่าไหม้ลามมาถึง วิหารจึงถูกไฟไหม้ ภิกษุยำเกรงอยู่ว่าจะจุดไฟดับไฟป่าเพื่อป้องกัน

ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ

พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้จุดไฟดับไฟป่าที่กำลังไหม้”^{๖๖}

พระพุทธองค์ทรงบัญญัติวินัย มีจุดมุ่งหมายเพื่อรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงาม และความสามัคคีของหมู่สงฆ์ เป็นแบบแผนระเบียบสำหรับกำกับ และควบคุมความประพฤติให้เป็นแบบแผนอันหนึ่งอันเดียวกัน

อีกประการหนึ่งของพระวินัยบัญญัติก็คือ ความเมตตาต่อสรรพสิ่งที่อยู่รอบด้าน พระสงฆ์จะเบียดเบียนสิ่งที่อยู่รอบตัวมิได้ ดังจะเห็นจากการที่ทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามพระสงฆ์ ขุดดิน ห้ามตัดต้นไม้ ห้ามถ้ำยอจระและถ้ำยอปลาและลงในน้ำ เป็นต้น ทุกข้อล้วนแต่มุ่งเน้น การให้ความสำคัญต่อสภาพแวดล้อมทั้งสิ้น

จะเห็นได้ว่า^{๖๗} สิกขาบทล้วนมีความสำคัญต่อทรัพยากรป่าไม้อย่างเห็นได้ชัด พระพุทธเจ้าทรงมุ่งหวังให้พระสงฆ์เป็นบุคคลตัวอย่างที่ดีแก่สังคม มีการดำรงชีวิตอย่างเรียบง่าย เกื้อกูลต่อธรรมชาติ พระองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทให้มีความสอดคล้องสัมพันธ์กับธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม เพราะถ้าทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมดี ย่อมส่งผลต่อจิตใจให้ดีไปด้วยอันจะช่วยให้การ ปฏิบัติบรรลุเป้าหมายเร็วยิ่งขึ้น ฉะนั้น พระวินัยแต่ละสิกขาบท จึงมีความเกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทั้งโดยตรงและโดยอ้อม

๒.๔ แนวคิดทางพระพุทธศาสนากับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

มนุษย์มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างใกล้ชิด เพราะมนุษย์มีกำเนิดอยู่ภายใต้ สิ่งแวดล้อม ฉะนั้นสิ่งแวดล้อมจึงมีความสำคัญและความจำเป็นในการดำรงชีวิตของมนุษย์ และสิ่งมีชีวิตทุกชนิด ถ้าสิ่งแวดล้อมดีก็ส่งผลให้มนุษย์มีความเป็นอยู่สบายไม่เดือดร้อน จิตใจแจ่มใส หากสิ่งแวดล้อมเป็นพิษย่อมส่งผลกระทบต่อมนุษย์และสิ่งมีชีวิตทุกชนิด ทั้งทางตรงและทางอ้อม ดังที่ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) กล่าวไว้ว่า “การอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมจะช่วย

^{๖๖} ว.จ. (ไทย) ๗/๒๘๓/๗๐.

^{๖๗} ประพันธ์ ศุภษร, ดร., “พระวินัยกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม”: ๔๖.

พัฒนาชีวิตให้มีธรรม เมื่อมนุษย์มีธรรม สิ่งแวดล้อมก็จะพัฒนาตาม แต่ถ้ามนุษย์อยู่อย่างไม่มีธรรม ก็จะรักษาสิ่งแวดล้อมนั้นไม่ได้ และจะทำลายสิ่งแวดล้อม”^{๖๘}

พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันสำคัญหนึ่ง ที่มีหลักปรัชญาและคำสอนที่เน้นให้มีจิตสำนึก อันดีงามต่อตนเองและธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ทั้งผืนป่า พันธุ์ไม้ สัตว์ป่า แม่น้ำลำคลอง แต่ในปัจจุบันนั้น ความคิดที่ไม่ประกอบด้วยปัญญาชาตวิจรรย์ญาณในการมองปัญหาอย่างเป็นระบบ แบบแผน และกระบวนการซึ่งเป็นต้นเหตุสำคัญของการทำลายธรรมชาติ โดยแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ที่เป็นรูปธรรมเด่นชัด พื้นที่ป่าลดเหลือน้อยลงทุกปี มนุษย์ได้ตัดต้นไม้ ทำลายป่าไม้

ถึงกระนั้น มนุษย์ก็ยังมองไม่เห็นคุณค่าของการอนุรักษ์ธรรมชาติเอาไว้ มนุษย์พยายามแสวงหาความสุขจากการใช้สอยโดยไม่ตอบแทนคุณประโยชน์ที่ดีให้แก่โลก คือ การหาวิธีการป้องกันภัยที่จะเกิดขึ้นแก่มนุษย์โดยส่วนมาก ซึ่งผลกระทบที่จะเกิดขึ้นแก่มนุษย์ในปัจจุบันนี้ เช่นทำให้เกิดความแห้งแล้ง ถ้าฝนตกหนักก็เกิดอุทกภัยอย่างรุนแรงกว่าปกติ ปัญหาด้านมลพิษทางอากาศ แผ่นดินไหว เชื้อโรคแพร่ระบาด ภาวะโลกร้อน เป็นต้น อันนี้เป็นที่มาจากความโลภ ความโกรธ ความหลงของมนุษย์

แนวคิดทางพระพุทธศาสนากับการอนุรักษ์นั้น เราจะพบว่า พระพุทธศาสนามีแนวคิดที่เอื้ออาทรต่อธรรมชาติ โดยถือว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ต้องดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติ เมื่อธรรมชาติหรือต้นไม้ถูกทำลาย มนุษย์ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ย่อมได้รับผลกระทบอย่างแน่นอน ต้นไม้และป่าไม้ถือได้ว่าเป็นหัวใจของสิ่งแวดล้อมที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีพของมนุษย์

แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ จัดเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องเริ่มจากตนเองก่อน โดยการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในบ้าน สิ่งแวดล้อมในชุมชน และสิ่งแวดล้อมในสังคม โดยให้ความรู้ความเข้าใจ ให้ทราบถึงปัญหา สาเหตุของปัญหา และผลกระทบของปัญหาสิ่งแวดล้อม การรักษาทรัพยากรธรรมชาติ การป้องกันและแก้ไขปัญหาสภาพแวดล้อม เพื่อให้เกิดความรอบรู้ รู้ว่าสิ่งใดผิด สิ่งใดถูก สิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำ คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมยิ่งกว่าประโยชน์ส่วนตัว

คำว่า “การอนุรักษ์” ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า “Conservation” ซึ่งมีผู้ให้ความหมายไว้ต่าง ๆ กัน ดังนี้

วิชัย เทียนน้อย^{๖๙} กล่าวว่า การอนุรักษ์ หมายถึง การใช้ทรัพยากรให้มีประโยชน์ต่อคนส่วนมากให้ดีที่สุด และมีอายุการใช้งานที่ยาวนานที่สุด

^{๖๘} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ศาสตราจารย์ ดร. ราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์, ธรรมะและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม, หน้า ๖๙.

^{๖๙} วิชัย เทียนน้อย, การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อักษรวัฒนา, ๒๕๓๓), หน้า ๒.

นิวัติ เรืองพานิช^{๗๐} กล่าวว่า การอนุรักษ์ หมายถึง การรู้จักใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาด ให้เป็นประโยชน์ต่อมหาชนมากที่สุด และจะต้องกระจายการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร โดยทั่วถึงกัน

เกษม จันทรแก้ว กล่าวว่า^{๗๑} การอนุรักษ์ หมายถึง การเก็บรักษา สงวน ซ่อมแซม ปรับปรุง และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อจะได้เอื้ออำนวยให้เกิดคุณภาพสูงสุด ในการสนองความเป็นอยู่ของมนุษย์ตลอดไป หรืออีกความหมายหนึ่งคือเป็นการใช้ตามความต้องการ และประหยัดไว้เพื่อใช้ในอนาคต

ในสารานุกรม บริทานิกา (Encycl. Britannica)^{๗๒} การอนุรักษ์ หมายถึง การจัดการให้มนุษย์ ใช้ประโยชน์จากชีวภาพ อย่างอำนวยคุณประโยชน์ที่ยั่งยืนได้มากที่สุด พร้อมทั้งธำรงรักษาไว้ ซึ่งศักยภาพของชีวภาพนั้นให้คงสามารถสนองความต้องการและความใฝ่ปรารถนาของมนุษย์รุ่นต่อไป ในอนาคตได้สืบต่อไปด้วย

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึง การที่จะทำให้บรรลุเป้าหมาย คือ การที่จะทำให้ มีทรัพยากรธรรมชาติไว้ใช้และอยู่คู่กับโลกตลอดไปได้นั้น มีหลักการอนุรักษ์ คือ

๑. ใช้อย่างฉลาด การจะใช้ต้องพิจารณาให้รอบคอบถึงผลดี ผลเสีย ความขาดแคลน หรือความหายากในอนาคต อีกทั้งพิจารณาหลักเศรษฐศาสตร์ถึงต้นทุนและผลตอบแทนอย่างถี่ถ้วน

๒. ประหยัด ทรัพยากรใดที่มีน้อยหรือหายาก ควรเก็บรักษาไว้มิให้สูญไป บางครั้งถ้ามี ของบางชนิดที่พอจะใช้ได้ ต้องใช้อย่างประหยัด

๓. ฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมที่ไม่ดีหรือเสื่อมโทรมให้ดียิ่งขึ้น กล่าวคือ ทรัพยากรใดก็ตาม มีสภาพเสื่อมโทรมต่อการสูญเสียเปล่า หรือจะหมดไปถ้าดำเนินการไม่ถูกต้องตามหลักวิชา ควรหาทาง ปรับปรุงให้อยู่ในลักษณะที่ดีขึ้น

๔. ปรับปรุงให้ดีกว่าสภาพธรรมชาติเดิม เช่น ปฏินิวัติดิน การปลูกพืชหมุนเวียนหลายอย่าง เพราะจะทำให้ดินดีขึ้น

๕. นำของใช้แล้วกลับมาใช้ใหม่ เช่น การนำขวดน้ำพลาสติก กระดาษหรือเศษเหล็ก เป็นต้น กลับมาใช้ใหม่

๖. ใช้สิ่งอื่นทดแทนทรัพยากรธรรมชาติบางอย่าง เช่น ใช้แก้ว ขี้เลื่อย และขยะ เป็นเชื้อเพลิง การใช้ปูนซีเมนต์ในการก่อสร้างแทนไม้

^{๗๐} นิวัติ เรืองพานิช, **การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๔.

^{๗๑} เกשמ จันทรแก้ว, **วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม**, (กรุงเทพมหานคร: อักษรสยามการพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๙๙-๑๐๐.

^{๗๒} Encycl. Britannica, (1988, 16.663), อ้างใน พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **การพัฒนาที่ยั่งยืน**, หน้า ๘๒.

๗. ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการพัฒนา และต้องศึกษาผลได้ผลเสียอย่างรอบคอบเสียก่อน เช่น การสร้างโรงไฟฟ้า หรือเขื่อน

๘. ให้การศึกษาแก่ประชาชนที่อาศัยอยู่ตามท้องถิ่นในแหล่งธรรมชาติ เพื่อให้ประชาชนได้เข้าใจความสำคัญของระบบสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อการดำรงชีวิตจะช่วยกันอนุรักษ์^{๗๓}

มนุษย์กับธรรมชาติเป็นสิ่งที่ต้องอิงอาศัยซึ่งกันและกันดำรงอยู่ โดยธรรมชาติได้ให้หลายสิ่งหลายอย่างตามที่มนุษย์ปรารถนา แต่หาได้เพียงพอต่อความต้องการของมนุษย์ไม่ภายใต้ทรัพยากรธรรมชาติอันมีอยู่อย่างจำกัดนี้ แต่ความต้องการของมนุษย์หาได้มีขอบเขตจำกัดไม่เมื่อเป็นเช่นนั้นมนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่นบนโลกนี้จะมีชีวิตอยู่รอดได้ในท่ามกลางทรัพยากรธรรมชาติอันจำกัดนี้ได้อย่างไร ในทางพระพุทธศาสนาได้เสนอแนวทางในการจัดการสิ่งแวดล้อมโดยการปลูกฝังจิตสำนึกคนให้มีความกตัญญูต่อทรัพยากรธรรมชาติ ดังนี้

ในอังคุรเพตวัตถุ ว่าด้วยบุพพกรรมของอังคุรเพต กล่าวถึง คณะพ่อค้ากลุ่มหนึ่งออกเดินทางผ่านที่ทุรกันดาร เกิดความอ่อนล้า หิวกระหาย พอมองเห็นต้นไม้อายุยืนยืนอยู่โดดเดี่ยว พวกพ่อค้าจึงได้ปรึกษากันว่า ควรจะลองขึ้นไปตัดกิ่งไม้ เมื่อปรึกษากันแล้วพ่อค้าผู้หนึ่งจึงปีนขึ้นไปตัดกิ่งไม้จนขาด ก็มีสายน้ำพุ่งออกมา พวกพ่อค้าทั้งหลายจึงพากันชำระร่างกายและดื่มกันอย่างสบายใจ แล้วจึงปีนขึ้นไปตัดอีกกิ่งหนึ่ง ปรากฏว่ามีอาหารรสเลิศชนิดต่าง ๆ ไหลออกมาจากกิ่งนั้น แล้วก็ตัดกิ่งไม้อีก เหล่าสตรีงามทั้งหลายล้วนประดับกายงดงามก็ออกมาจากกิ่งนั้น แล้วจึงไปตัดอีกกิ่งหนึ่ง มีแก้วแหวนเงินทองของมีค่ามากมายไหลออกมาจากกิ่งนั้น

จึงเกิดความโลภเพิ่มทวีขึ้นไปอีกว่า ขนาดเราตัดกิ่งของต้นไม้แต่ละกิ่งยังสนองความต้องการของเราได้ถึงขนาดนี้ ถ้าหากเราตัดต้นไม้ทั้งต้น เราอาจจะได้สิ่งทุกอย่างมากกว่านี้แน่ จึงได้เล่าเรื่องให้อังคุรพาณิขโทธิสัตว์ ผู้ร่วมเดินทางว่า “เราทั้งหลายนำทรัพย์ที่หาได้ไปสู่แคว้นกัมโพชะเพื่อประโยชน์ใด เทพบุตรนี้เป็นผู้ให้สิ่งที่เราอยากได้นั้น พวกเราจะอ่อนวอนเทพบุตรนี้หรือบังคับให้ขียนยานแล้วรีบเดินทางไปยังเมืองทวารวดีโดยเร็ว”

อังคุรพาณิขเมื่อจะห้ามพราหมณ์พ่อค้านั้นจึงได้กล่าวคาถาว่า “บุคคลอาศัยนั่งหรือนอนที่ร่มเงาของต้นไม้ใด แม้แต่กิ่งของต้นไม้ก็ไม่ควรหัก เพราะผู้ประทุษร้ายมิตรเป็นคนเลวทราม”^{๗๔}

แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ดิน ในสมัยพุทธกาล การขุดดินถือว่าเป็นการทำลายชีวิตสัตว์ เพราะเชื่อว่าในดินมีสิ่งมีชีวิตอยู่ และอินทรีย์อื่น ๆ อาศัยอยู่ในดิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับพระสงฆ์ต้องงดเว้นไม่ทำลายเป็นอันขาด มีการระบุไว้ชัดเจนว่าควรจะปฏิบัติกับดินในลักษณะใดบ้าง

สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ อคคาพเวเจตีย์ เขตเมืองอาฬวี สมัยนั้นพวกภิกษุชาวเมืองอาฬวีช่วยกันก่อสร้าง ขุดบ้าง ใช้ให้ขุดบ้างซึ่งดิน พวกชาวบ้านจึงพากันตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า “โณพระสมณะเชื้อสายศากยบุตรจึงขุดบ้าง ใช้ให้ขุดบ้างซึ่งดินเล่าพระสมณะเชื้อสายศากยบุตรเบียดเบียนชีวิตซึ่งมีอินทรีย์เดียว”

^{๗๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), คนไทยกับป่า, หน้า ๗-๘.

^{๗๔} ขุ.เปต. (ไทย) ๒๖/๒๕๗-๒๕๘/๒๐๙.

พวกภิกษุได้ยินพวกชาวบ้านตำหนิ ประณาม โพนทะนา บรรดาภิกษุผู้มักน้อย ฯลฯ จึงตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า “โฉนพวกภิกษุชาวเมืองอาฬวี จึงชุดบ้าง ใช้ให้ชุดบ้างซึ่งดินเล่า” ครั้นภิกษุเหล่านั้นตำหนิพวกภิกษุชาวเมืองอาฬวีโดยประการต่าง ๆ แล้วจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูล พระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ

ทรงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบท

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งให้ประชุมสงฆ์เพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ ทรงสอบถาม ภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย ทราบว่า พวกเธอชุดบ้าง ใช้ให้ชุดบ้างซึ่งดินจริงหรือ”

ภิกษุชาวเมืองอาฬวีทูลรับว่า “จริง พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทรงดำหนิว่า “ ฯลฯ โมฆบุรุษทั้งหลาย โฉนพวกเธอจึงชุดบ้าง ใช้ให้ชุดบ้างซึ่งดินเล่า โมฆบุรุษทั้งหลาย พวกชาวบ้านสำคัญว่าดินมีชีวะ โมฆบุรุษทั้งหลาย การกระทำอย่างนี้ มิได้ทำคนที่ยังไม่เลื่อมใสให้เลื่อมใส หรือทำคนที่เลื่อมใสอยู่แล้ว ให้เลื่อมใสยิ่งขึ้น ได้เลย ฯลฯ” แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดง แล้วทรงบัญญัติสิกขาบทว่า

“กั ภิกษุใดชุด หรือใช้ให้ชุดซึ่งดิน ต้องอาบัติปาจิตตีย์”^{๗๕}

ที่ชื่อว่า “ดิน” ได้แก่ ดิน ๒ ชนิด คือ (๑) ดินแท้ (๒) ดินไม่แท้

ที่ชื่อว่า “ดินแท้” คือ ดินร่วนล่วน ดินเหนียวล่วน ดินมีหินผสมนิดหน่อย ดินมีกรวดผสมนิดหน่อย ดินมีกระเบื้องผสมนิดหน่อย ดินมีแร่ผสมนิดหน่อย ดินมีทรายผสมนิดหน่อย ดินร่วนเป็นส่วนมาก ดินเหนียวเป็นส่วนมาก แม้ดินที่ยังไม่เผาไฟก็เรียกว่า ดินแท้ กองดินร่วนหรือดินเหนียวที่ผ่นตรตกเกิน ๔ เดือน ก็เรียกว่า ดินแท้

ที่ชื่อว่า “ดินไม่แท้” คือ หินล่วน ดินมีกรวดล่วน ดินมีกระเบื้องล่วน ดินมีแรล่วน ดินมีทรายนล่วน ดินมีดินร่วนผสมนิดหน่อย ดินมีดินเหนียวผสมนิดหน่อย ดินมีหินมาก ดินมีกรวดมาก ดินมีกระเบื้องมาก ดินมีแร่มาก ดินมีทรายมาก แม้ดินที่เผาไฟแล้วก็เรียกว่า ดินไม่แท้ กองดินร่วนหรือดินเหนียวที่ผ่นตรตกยังไม่ถึง ๔ เดือนก็เรียกว่า ดินไม่แท้^{๗๖}

แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์น้ำ แหล่งน้ำในทุกแห่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อมนุษย์ สัตว์ และเป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งของระบบนิเวศ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องรักษาความสะอาดของแหล่งน้ำ ในสมัยพุทธกาล มีพระฉัพพัคคีย์หลายรูป ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ และบ้วนน้ำลายลงในน้ำ ชาวเมืองไปพบเข้าจึงพากันไปเฝ้าพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ในปาทุการวรรค สิกขาบทที่ ๑๕ ว่าดังนี้

สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ถ่ายอุจจาระบ้าง ปัสสาวะบ้าง บ้วนน้ำลายบ้าง ลงในน้ำ

^{๗๕} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๘๔-๘๕/๒๗๓-๒๗๔.

^{๗๖} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๘๖/๒๗๔.

พวกชาวบ้านจึงพากันตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า “ไฉนพระสมณะเชื้อสายศากยบุตร จึงถ่ายอุจจาระบ้าง ปัสสาวะบ้าง บ้วนน้ำลายบ้างลงในน้ำ เหมือนพวกคฤหัสถ์ผู้บริโภคมานะเล่า”

พวกภิกษุได้ยินชาวบ้านตำหนิ ประณาม โพนทะนา บรรดาภิกษุผู้มักน้อย สันโดษ จึงพากันตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า “ไฉนพวกภิกษุฉัพพัคคีย์จึงถ่ายอุจจาระบ้าง ปัสสาวะบ้าง บ้วนน้ำลายบ้าง ลงในน้ำเล่า” ครั้นภิกษุทั้งหลายตำหนิพวกภิกษุฉัพพัคคีย์โดยประการต่าง ๆ แล้วจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งให้ประชุมสงฆ์เพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ ทรงสอบถามพวกภิกษุฉัพพัคคีย์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ทราบว่า พวกเธอถ่ายอุจจาระบ้าง ปัสสาวะบ้าง บ้วนน้ำลายบ้าง ลงในน้ำจริงหรือ” พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ทูลรับว่า “จริงพระพุทธเจ้าข้า” พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทรงตำหนิว่า “ฯลฯ โมฆบุรุษทั้งหลาย การกระทำอย่างนี้ มิได้ทำคนที่ยังไม่เลื่อมใสให้เลื่อมใส หรือทำคนที่เลื่อมใสอยู่แล้วให้เลื่อมใสยิ่งขึ้นได้เลย ฯลฯ” แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดง แล้วทรงบัญญัติสิกขาบทว่า “ภิกษุไม่เป็นไข้ ไม่พึงถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ หรือบ้วนน้ำลายลงในน้ำ ภิกษุใด ไม่เอื้อเฟื้อ ไม่เป็นไข้ ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ หรือบ้วนน้ำลายลงในน้ำ ต้องอาบัติทุกกฏ”^{๗๗}

แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์สัตว์ ในวารณเถรคาถา ได้กล่าวถึงการเบียดเบียนหรือฆ่าสัตว์ ทำให้ผู้ได้รับความทุกข์ ว่า “ในหมู่มนุษย์นี้ นรชนผู้ใดผู้หนึ่งเบียดเบียนสัตว์อื่น นรชนนั้นย่อมเสื่อมจากความสุโขในโลกทั้งสอง คือ โลกนี้และโลกหน้า ส่วนนรชนใดมีจิตเมตตา ช่วยเหลือสัตว์ทุกหมู่เหล่า นรชนเช่นนั้นย่อมประสบบุญมาก”^{๗๘}

สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้น ท่านพระอุทายีได้ยังอีกาแล้วตัดหัวมาเสียบหลาวเรียงไว้ ภิกษุทั้งหลายกล่าวว่า “ท่าน ใครฆ่าอีกาเหล่านี้”

ท่านพระอุทายีตอบว่า “ท่านทั้งหลาย กระผมเอง กระผมไม่ชอบอีกา”

บรรดาภิกษุผู้มักน้อย ฯลฯ พากันตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า “ไฉนท่านพระอุทายี จึงจงใจปลงชีวิตสัตว์เล่า ฯลฯ” ครั้นภิกษุทั้งหลายตำหนิท่านพระอุทายีโดยประการต่าง ๆ แล้วจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งให้ประชุมสงฆ์เพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ ทรงสอบถามท่านพระอุทายี “อุทายี ทราบว่า เธอจงใจปลงชีวิตสัตว์ จริงหรือ” ท่านพระอุทายีทูลรับว่า “จริง พระพุทธเจ้าข้า” พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทรงตำหนิว่า “ฯลฯ โมฆบุรุษ ไฉนเธอจึงจงใจปลงชีวิตสัตว์เล่า โมฆบุรุษ การกระทำอย่างนี้ มิได้ทำคนที่ยังไม่เลื่อมใสให้เลื่อมใส หรือทำคน

^{๗๗} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๕๓-๖๕๔/๗๓๓-๗๓๔.

^{๗๘} ขุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๒๓๗-๒๓๘/๓๗๗.

ที่เสื่อมใสอยู่แล้วให้เสื่อมใสยิ่งขึ้นได้เลย ฯลฯ” แล้วจึงรับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดง และทรงบัญญัติสิกขาบทว่า “ภิกษุใดจงใจปลงชีวิตสัตว์ ต้องอาบัติปาจิตตีย์”^{๗๙}

พระพุทธศาสนาได้สอนให้มนุษย์มีสติใคร่ครวญไตร่ตรองอยู่ตลอดเวลาว่า มนุษย์ต้องตระหนักเสมอว่าทุกชีวิตล้วนต้องการมีชีวิตอยู่ ไม่อยากตาย รักสุขเกลียดทุกข์เหมือน ๆ กัน ดังนั้นจึงไม่ควรอย่างยิ่งที่จะกระทำการใด ๆ ที่ไปกระทบ เบียดเบียน หรือทำลายชีวิตของสรรพสัตว์

พระผู้มีพระภาคตรัสในเวฬุทวารายสูตรว่า “พรหมณ์และคหบดีทั้งหลาย ธรรมบรรยายที่ควรน้อมเข้ามาในต้น คือ พิจารณาเห็นดังนี้ว่า ‘เราอยากเป็นอยู่ ไม่อยากตาย รักสุขเกลียดทุกข์ ชอบที่บุคคลพึงปลงชีวิตเราผู้อยากเป็นอยู่ ไม่อยากตาย รักสุขเกลียดทุกข์นั้น ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา อนึ่ง ชอบที่เราพึงปลงชีวิตผู้อื่น ผู้อยากเป็นอยู่ ไม่อยากตาย รักสุขเกลียดทุกข์นั้น ก็ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจแม้ของผู้อื่น สิ่งใดไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่พอใจของเรา สิ่งนั้นก็ไม่ใช่ที่รัก ไม่เป็นที่พอใจแม้ของผู้อื่น สิ่งใดไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา เราจะนำสิ่งนั้นไปผูกมัดกับผู้อื่นได้อย่างไร’ อริยสาวกนั้นพิจารณาอย่างนี้แล้ว เป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์เองด้วย ชักชวนผู้อื่นให้งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ด้วย กล่าวสรรเสริญการงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ด้วย กายสมาจารนี้ของอริยสาวกนั้น ย่อมบริสุทธ์ทั้ง ๓ ส่วนดังที่กล่าวมานี้”^{๘๐}

พระผู้มีพระภาคตรัสในจุฬกัมมวิภังคสูตรว่า “คนเบียดเบียนหรือฆ่าสัตว์ทำให้อายุสั้น”

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถปิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น สุภมาณพโศทยบุตร เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ แล้วได้สนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจ พอเป็นที่ระลึกถึงกัน แล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า “ท่านพระโคตม อะไรหนอ เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้สัตว์ที่เกิดเป็นมนุษย์ปรากฏเป็นคนเลวและคนดี คือ มนุษย์ทั้งหลายย่อมปรากฏว่ามีอายุสั้น มีอายุยืน มีโรครมาก มีโรคน้อย มีผิวพรรณทราม มีผิวพรรณดี มีอำนาจน้อย มีอำนาจมาก มีโภคะน้อย มีโภคะมาก เกิดในตระกูลต่ำ เกิดในตระกูลสูง มีปัญญาน้อย มีปัญญามาก”^{๘๑}

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า “มาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม เป็นผู้ฆ่าสัตว์ เป็นคนหยาบช้ำ มีมือเปื้อนเลือด ฝักใฝ่ในการประหัตประหาร ไม่มีความกรุณาในสัตว์ทั้งหลาย เพราะกรรมนั้นที่เขาให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปเกิด ในอบายทุกติ วินิบาต นรก หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรก กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใด ๆ เขาก็จะเป็นคนมีอายุสั้น

มาณพ การที่บุคคลเป็นผู้ฆ่าสัตว์ เป็นคนหยาบช้ำ มีมือเปื้อนเลือด ฝักใฝ่ในการประหัตประหาร ไม่มีความกรุณาในสัตว์ทั้งหลาย นี่เป็นปฏิบัติ (ข้อปฏิบัติ) ที่เป็นไปเพื่อความมีอายุสั้น

^{๗๙} วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๘๒-๓๘๓/๕๐๑-๕๐๒.

^{๘๐} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๐๓/๕๐๒.

^{๘๑} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๘๙/๓๔๙.

माणพ ส่วนบุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม เป็นผู้ละเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ วางทัณฑฆาต และศีลตราฐ มีความละอาย มีความเอ็นดู มุ่งหวังประโยชน์เกื้อกูลในสรรพสัตว์ เพราะกรรมนั้นที่เขาให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใด ๆ เขาก็จะเป็นคนมีอายุยืน

माणพ การที่บุคคลเป็นผู้ละเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ วางทัณฑฆาต และศีลตราฐ มีความละอาย มีความเอ็นดู มุ่งหวังประโยชน์เกื้อกูลในสรรพสัตว์นี้เป็นปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีอายุยืน^{๘๒}

माणพ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม เป็นผู้เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลายด้วยฝ่ามือบ้าง ด้วยก้อนดินบ้าง ด้วยท่อนไม้บ้าง ด้วยศัสตราบ้าง เพราะกรรมนั้นที่เขาให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรก หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ได้ไปเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรก กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใด ๆ เขาก็จะเป็นผู้มีโรคมามาก

माणพ การที่บุคคลเป็นผู้เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลายด้วยฝ่ามือบ้าง ด้วยก้อนดินบ้าง ด้วยท่อนไม้บ้าง ด้วยศัสตราบ้าง นี่เป็นปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีโรคมามาก

माणพ ส่วนบุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม เป็นผู้ไม่เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลายด้วยฝ่ามือบ้าง ด้วยก้อนดินบ้าง ด้วยท่อนไม้บ้าง ด้วยศัสตราบ้าง เพราะกรรมนั้นที่เขาให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้วเขาจึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใด ๆ เขาก็จะเป็นผู้มีโรคน้อย

माणพ การที่บุคคลเป็นผู้ไม่เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลายด้วยฝ่ามือบ้าง ด้วยก้อนดินบ้าง ด้วยท่อนไม้บ้าง ด้วยศัสตราบ้าง นี่เป็นปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีโรคน้อย^{๘๓}

นอกจากไม่เบียดเบียนหรือไม่ฆ่าสัตว์แล้ว ยังต้องเอื้ออาทรต่อสรรพสัตว์ ในเมตตสูตรว่าด้วยการแผ่เมตตา แสดงถึงความเอื้ออาทรต่อชีวิตทั้งหลายไว้อย่างชัดเจนว่า

“ขอสัตว์ทั้งปวงจงมีความสุข มีความเกษม มีตนเป็นสุขเถิด คือเหล่าสัตว์ที่ยังเป็นผู้หวาดสะดุ้งหรือเป็นผู้มั่นคง ขอสัตว์เหล่านั้นทั้งหมดจงมีตนเป็นสุขเถิด เหล่าสัตว์ที่มีขนาดกายยาว ขนาดกายใหญ่ ขนาดกายปานกลาง ขนาดกายเตี้ย ขนาดกายผอม หรือขนาดกายอ้วน ขอสัตว์เหล่านั้นทั้งหมดจงมีตนเป็นสุขเถิด

เหล่าสัตว์ที่เคยเห็นก็ดี เหล่าสัตว์ที่ไม่เคยเห็นก็ดี เหล่าสัตว์ที่อยู่ใกล้และอยู่ไกลก็ดี ภูตหรือสัททเวสีกีติ ขอสัตว์เหล่านั้นทั้งหมดจงมีตนเป็นสุขเถิด ไม่ควรข่มเหง ไม่ควรดูหมิ่น กันและกัน ในทุกโอกาส ไม่ควรปรารถนาทุกข์แก่กันและกัน เพราะความโกรธและเพราะความแค้น

^{๘๒} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๙๐/๓๕๐-๓๕๑.

^{๘๓} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๙๑/๓๕๑.

ควรแผ่เมตตาจิตอย่างไม่มีประมาณไปยังสรรพสัตว์ ดุจมารดาเฝ้าถนอมบุตรคนเดียว ด้วยชีวิต ฉะนั้น อนึ่งควรแผ่เมตตาจิตชนิดไม่มีประมาณ กว้างขวาง ไม่มีเวร ไม่มีศัตรูไปยังสัตว์โลก ทั้งทั้งหมด ทั้งชั้นบน ชั้นล่าง และชั้นกลาง”^{๘๔}

จะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนา มีบทบาทและแนวทางให้คงไว้ซึ่งการอนุรักษ์ป่าไม้และสิ่งแวดล้อม ทั้งการสร้างกฎกติกาควบคุมความประพฤติของหมู่คณะ เพื่อความคงอยู่ของป่าไม้และสิ่งแวดล้อม ด้านจิตใจ มีจิตสำนึกรักความสงบ มีความรับผิดชอบในการอนุรักษ์ป่าไม้ พันธุ์ไม้และสิ่งแวดล้อม ด้านปัญญา ความเข้าใจกฎเกณฑ์ของธรรมชาติที่มีป่าไม้เป็นองค์ประกอบใหญ่ อันเป็นเหตุและผล ที่ทำให้เกิดความสมดุลทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อันเป็นหนทางนำมาซึ่งสันติสุขแก่สรรพชีวิต ซึ่งเป็นเบื้องต้นแห่งการเสริมสร้างปัญญาอย่างแท้จริงอีกทางหนึ่ง

การอนุรักษ์ป่าไม้ตามหลักทางพระพุทธศาสนาเป็นการผสมผสานหลาย ๆ อย่าง เข้าด้วยกัน แบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เมื่อป่าไม้อุดมสมบูรณ์ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ก็เพียงพอแก่สรรพชีวิตในผืนป่า ดิน ฟ้า อากาศ ก็ไม่แปรปรวนมากนัก ความเป็นอยู่ของมวลมนุษย์ก็ดีขึ้นทั้งสุขภาพจิตและสุขภาพกาย

^{๘๔} พ.ส. (ไทย) ๒๕/๑๔๕-๑๕๐/๕๓๓-๕๓๔.

บทที่ ๓

ประวัติและผลงานของพระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) และแนวคิดในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้

๓.๑ ประวัติและผลงานของพระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ)

พระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ผู้มีวัตรปฏิบัติงดงาม ถือเป็นแบบอย่างของพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ทั้งในด้านจิตวิญญาณและการพัฒนา มีเมตตาธรรมแห่งการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดระยะเวลาที่ยาวนานของท่านพิสูจน์ถึงการเป็นผู้รู้เข้าใจปัญหา สามารถเชื่อมโยงองค์ความรู้ระบบนิเวศที่สูง และที่ลุ่มได้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เข้าใจวิถีชีวิตของชุมชน สร้างสายสัมพันธ์ระหว่างคนพื้นราบและพื้นที่สูงเข้าด้วยกันผ่านพิธีกรรมบวชป่าและสืบชะตาแม่น้ำ ซึ่งเป็นกุศโลบายในการนำความเชื่อทางพุทธศาสนา มาประยุกต์กับภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมพื้นเมืองของภาคเหนือ สร้างขวัญกำลังใจ และจิตสำนึกให้คนเห็นคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ เผยแพร่ สร้างจิตสำนึกแก่ผู้คนด้วยหลักธรรมะ ฝ่าฟันอุปสรรคนานัปการ

๓.๑.๑ ประวัติของพระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ)

พระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ได้ใช้เวลาในการปฏิบัติงานเป็นการปฏิบัติธรรมไปพร้อม ๆ กัน การทำงานของภิกษุสงฆ์และสามเณรภายในวัด จึงเป็นกิจที่ชาวบ้านได้เห็นอยู่ตลอดเวลา คำสอนของท่านคือ ให้รู้จักพอ และรู้จักให้ ท่านสร้างศาสนาสถานหลายแห่งเป็นสัญลักษณ์แห่งบวรพระพุทธศาสนา และให้วัดเป็นสถานที่ศึกษาเรียนรู้ ทั้งของคนรุ่นเก่าสู่การถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่ ทำให้วัดเหมือนบ้าน ทำให้วัดเหมือนวัด เข้าวัดแล้วเกิดความสุขสบายใจ และเป็นสุข รวมถึงการทำงานเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

๑) พระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) เดิมชื่อ ศรีเหลา นามสกุล จี๊ด เกิดเมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๙๐ ณ บ้านเลขที่ ๓๕ หมู่ ๔ ตำบลศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา นามบิดา นายอินตา จี๊ด นามมารดา นางมา จี๊ด^๑

๒) บรรพชา วันที่ ๑๓ เดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๒ ณ วัดศรีสุพรรณ ตำบลแม่ใจ อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา โดยมี พระครูศรีธรรมภาณ เจ้าอาวาสวัดศรีสุพรรณ ตำบลแม่ใจ อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา เป็นพระอุปัชฌาย์

อุปสมบท วันที่ ๑๗ เดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๐ ณ วัดโพธาราม ตำบลศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา โดยมี พระครูศรีธรรมภาณ เจ้าอาวาสวัดศรีสุพรรณ ตำบลแม่ใจ อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา เป็นพระอุปัชฌาย์

^๑สถาบันราชภัฏเชียงราย, “หนังสือที่ระลึกพิธีถวายปริญญาบัตร ศิลปศาสตรบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาสังคมศาสตร์ โปรแกรมวิชาการพัฒนาชุมชน”, (ม.ป.ท., ๒๕๓๘), หน้า ๑๑. (อัคราเนนา)

๓) การศึกษาทางโลก พระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ)

พ.ศ. ๒๕๐๒ จบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ โรงเรียนบ้านศรีถ้อย ตำบลศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา

พ.ศ. ๒๕๑๖ สำเร็จหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่ระดับที่ ๔ (ประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น) จากโรงเรียนวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร^๒

พ.ศ. ๒๕๓๘ ได้รับการถวายปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาสังคมศาสตร์ โปรแกรมวิชาการพัฒนาชุมชน จากมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย^๓

พ.ศ. ๒๕๕๐ ได้รับการถวายปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย^๔

๔) การศึกษาทางธรรม สอบได้นักธรรมชั้นเอก, สอบได้อภิธรรมชั้นมัธยมเอก

๕) การศึกษาพิเศษ มีความแตกฉานด้านภาษาสันสกฤต, สอบได้ประกาศนียบัตรแพทย์แผนโบราณ^๕

๖) ประวัติการทำงาน

พ.ศ. ๒๕๑๑ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นพระธรรมทูตประจำอำเภอแม่ใจ

พ.ศ. ๒๕๑๓ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นครูสอนพระปริยัติธรรม

พ.ศ. ๒๕๑๗ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าอาวาสวัดโพธาราม อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา

พ.ศ. ๒๕๒๒ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นประธานหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลศรีถ้อย

พ.ศ. ๒๕๒๕ ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอแม่ใจ

พ.ศ. ๒๕๒๕ ได้รับพระราชทานเป็นพระครูสัญญาบัตร เจ้าคณะอำเภอชั้นโท ในราชทินนามที่ พระครูมานัสสีพิทักษ์ (จอ.ชท.)

พ.ศ. ๒๕๒๗ ได้รับแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์

พ.ศ. ๒๕๓๑ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระครูสัญญาบัตรเจ้าคณะอำเภอชั้นเอก (จอ.ชอ.) ในราชทินนามเดิม

^๒ พระครูมานัสสีพิทักษ์ (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ), “เอกสารประวัติพระสังฆาธิการเพื่อขอพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์”, ๒๕๔๙. (ถ่ายเอกสารเย็บเล่ม)

^๓ อ้างแล้ว.

^๔ วัดโพธาราม, “สูจิบัตร พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชทินนิตตามาตุ เสด็จพระดำเนินทรงเปิดศูนย์บูรณาการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชน ณ วัดโพธาราม ตำบลศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา”, (สุโขทัย: โรงพิมพ์วิทย์ยา, ๒๕๕๓), หน้า ๑๘. (คัดสำเนา)

^๕ อ้างแล้ว.

พ.ศ. ๒๕๔๔ ได้รับเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระครูสัญญาบัตรเจ้าคณะอำเภอชั้นพิเศษ (จอ.ขพ.) ในราชทินนามเดิม

พ.ศ. ๒๕๔๕ ได้รับเลื่อนตำแหน่งเป็นรองเจ้าคณะจังหวัดพะเยา

พ.ศ. ๒๕๔๙ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่ พระโสภณพัฒนโนดม^๖

พ.ศ. ๒๕๕๘ ดำรงตำแหน่งรองเจ้าคณะจังหวัดพะเยากิตติมศักดิ์

๓.๑.๒ ผลงานของพระโสภณพัฒนโนดม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ)

พระโสภณพัฒนโนดม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ท่านได้สร้างผลงานให้ปรากฏมากมาย เป็นพระนักพัฒนาดีเด่น มีผลงานทางด้านวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม เป็นผู้ดำเนินการปลูกป่า พิธีบวชต้นไม้ และสืบชะตาแม่น้ำ เพื่อให้ชาวบ้านได้ตระหนักถึงความสำคัญของป่าไม้และสายน้ำ มีบทบาทในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนทั้งทางโลกและทางธรรม อุทิศเพื่อทางการศึกษา ศาสนา และสังคม เป็นผู้ก่อตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแห่งแรกในอำเภอแม่ใจ ส่งเสริมการศึกษานอกระบบในสาขาอาชีพต่าง ๆ เป็นครูสอนปริยัติธรรม เป็นประธานในการพัฒนาถาวรวัตถุทางศาสนา และเป็นประธานในการรณรงค์คืนชีวิตให้กับหนองเล็งทราย แหล่งน้ำแห่งชีวิตของชาวแม่ใจ การที่พระโสภณพัฒนโนดม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ได้อุทิศตนเพื่อศาสนาและสังคม ท่านจึงได้รับพระราชทานโล่และประกาศเกียรติคุณมากมาย ดังนี้

พ.ศ. ๒๕๓๐ ได้รับพัดสมนาคุณ จากกระทรวงมหาดไทย

พ.ศ. ๒๕๓๐ ได้รับคัดเลือก จากกรมการศาสนาให้เป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง

พ.ศ. ๒๕๓๒ ได้รับพัด วัดพัฒนาดีเด่น จากสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก เป็นองค์ประธาน

พ.ศ. ๒๕๓๒ ได้รับประกาศนียบัตรวัดพัฒนา จากกรมการศาสนากระทรวงศึกษาธิการ ด้านการส่งเสริมและพัฒนาการศึกษา^๗

พ.ศ. ๒๕๓๓ ได้รับพระราชทานเสาเสมาฯ จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

พ.ศ. ๒๕๓๓ ได้รับเกียรติบัตรผู้ทำคุณประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา จากสมเด็จพระสังฆราช เป็นองค์ประธาน

พ.ศ. ๒๕๓๓ ได้รับโล่คนดีศรีสังคม จากสถาบันพัฒนาชนบท มูลนิธิหมู่บ้านร่วมกับ มูลนิธิหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ และน้ำมันพืชมรกต

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙. (อัคราเนนา)

^๗ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่, “หนังสือที่ระลึกพิธีถวายปริญญาบัตร ศิลปศาสตรบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาสังคมศาสตร์ โปรแกรมวิชาการพัฒนาชุมชน”, หน้า ๔๓. (อัคราเนนา)

พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้รับเข็มรางวัลโนมา จากกรรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ

พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้รับโล่ประกาศเกียรติคุณ จากกระทรวงสาธารณสุข

พ.ศ. ๒๕๓๖ ได้รับการคัดเลือกและประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติ เป็นผู้มีความดีเด่น ด้านวัฒนธรรม สาขาภูมิปัญญาชาวบ้าน (การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม) เข้าเฝ้าฯ รับพระราชทาน โล่ประกาศเกียรติคุณ จากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๗

พ.ศ. ๒๕๓๘ ได้รับประกาศเป็นวัดอุทยานการศึกษา จากกรรมการศาสนาและ กระทรวงศึกษาธิการ

พ.ศ. ๒๕๓๘ ได้รับปริญญากิตติมศักดิ์ สาขาสังคมศาสตร์ โปรแกรมวิชาการพัฒนาชุมชน จากสถาบันราชภัฏเชียงใหม่

พ.ศ. ๒๕๔๓ ได้รับรางวัลลูกโลกสีเขียว ประเภทบุคคลดีเด่น ในด้านความคิดสร้างสรรค์ การฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ จากการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย

พ.ศ. ๒๕๔๔ ได้รับโล่ประกาศ เป็นศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ดีเด่น จากกรรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม

พ.ศ. ๒๕๔๔ ได้รับรางวัล การรักษาสิ่งแวดล้อม “วันคุ้มครองโลก” (EARTH DAY) มูลนิธิสิ่งแวดล้อมโลก ประเทศแคนาดา

พ.ศ. ๒๕๔๕ ได้รับรางวัลหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลดีเด่น ของจังหวัดพะเยา

พ.ศ. ๒๕๔๕ ได้รับโล่ประกาศเกียรติคุณ เป็นครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ ๒ สาขา การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี

พ.ศ. ๒๕๔๖ ได้รับใบประกาศ เป็นหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อปต.) ดีเด่น ระดับภาค

พ.ศ. ๒๕๔๖ เป็นผู้ทรงคุณวุฒิระดับ “พระปัญญาจารย์” จากมหาวิทยาลัย พระพุทธศาสนาแห่งโลก^๔

พ.ศ. ๒๕๔๗ ได้รับหนังสือรับรองการจดทะเบียน ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย ประเภทงาน ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน ประเภทผสมผสาน (ใช้ภาษาและไม่ใช้ภาษา) เป็นสื่อ เรื่อง พิธีบวชต้นไม้ จากกรมทรัพย์สินทางปัญญา

^๔วัดโพธาราม, “สุจิตร์ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชทินนิตตามาตุ เสด็จพระดำเนิน ทรงเปิดศูนย์บูรณาการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชน ณ วัดโพธาราม ตำบลศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา”, หน้า ๒๑. (อัสสเนา)

พ.ศ. ๒๕๔๘ ได้รับโล่ประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติ ผู้ทำคุณประโยชน์ต่อสถาบันการศึกษาของคณะสงฆ์จังหวัดพะเยา จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตพะเยา^๙

พ.ศ. ๒๕๔๘ ได้รับโล่วัดส่งเสริมสุขภาพดีเด่น จากกระทรวงสาธารณสุข

พ.ศ. ๒๕๕๐ ได้รับปริญญามหาบัณฑิตกิตติมศักดิ์ จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๕๑ ได้รับรางวัล ๗๖ คนดี แทนคุณแผ่นดิน

พ.ศ. ๒๕๕๒ ได้รับโล่วัดวิถีพุทธเฉลิมพระเกียรติ จากพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชาทินัดดามาตุ

พ.ศ. ๒๕๕๒ ได้รับรางวัลผู้ทำคุณประโยชน์ต่อกระทรวงวัฒนธรรมระดับจังหวัดในด้านศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม

พ.ศ. ๒๕๕๔ ได้รับรางวัล “พุทธคุณูปการ รัชตเกียรติคุณ” ผู้มีพุทธคุณูปการต่อพระพุทธศาสนา จากคณะกรรมการการศึกษา ศิลปะและวัฒนธรรม สถาผู้แทนราษฎร

พ.ศ. ๒๕๕๔ ได้รับโล่ “โครงการลานบุญ-ลานปัญญา ดีเด่น” จากกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม

พ.ศ. ๒๕๕๕ ได้รับเกียรติบัตร “โครงการคุณธรรมเฉลิมพระเกียรติ เยาวชนไทยทำดี ถวายในหลวง ปีการศึกษา ๒๕๕๕” จากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๕๕ ได้รับรางวัลเพชรสยาม^{๑๐}

พ.ศ. ๒๕๕๕ ได้รับพัด และเกียรติบัตร สำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดดีเด่น ประจำปี ๒๕๕๕

จะเห็นได้ว่าประวัติและผลงานของพระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) มีมากมายทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับภูมิภาค และระดับประเทศ ไม่ว่าจะเป็นผลงานทางด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการศึกษา ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านศิลปวัฒนธรรม อันเป็นที่ประจักษ์แก่สายตาของพุทธศาสนิกชนมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน

^๙ พระครูมานัสสีพิทักษ์ (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ), “เอกสารประวัติพระสังฆาธิการเพื่อขอพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์”, ๒๕๔๙. (ถ่ายเอกสารเย็บเล่ม)

^{๑๐} รุ่งทิพย์ พุ่มดนตรี, ผศ., “พิธีเชิดชูเกียรติ “เพชรสยาม” ครั้งที่ ๑๘ ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๕๕”, (กรุงเทพมหานคร: หจก.จงเจริญการพิมพ์, ๒๕๕๕), หน้า ๔๐-๔๑. (อัดสำเนา)

๓.๒ แนวคิดในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้

จากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์เกี่ยวกับแนวคิดในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ของพระโสภณพัฒนโนดม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) มีอยู่ ๕ แนวคิดหลัก ได้แก่ ๑) แนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติ ๒) แนวคิดในการวิเคราะห์สาเหตุของการทำลายทรัพยากรป่าไม้ ๓) แนวคิดเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาทรัพยากรป่าไม้ที่ถูกทำลาย ๔) แนวคิดในการดำเนินงานแก้ไขปัญหาทรัพยากรป่าไม้ ๕) แนวคิดในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งแต่ละแนวคิดมีที่มาและรายละเอียด ดังต่อไปนี้

๓.๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติ

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้นถือได้ว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าต่อสิ่งมีชีวิตทุกชนิดในโลก โดยเฉพาะทรัพยากรป่าไม้นั้น ถือได้ว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าต่อทุกชีวิตโดยเฉพาะมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย เพราะถือได้ว่าทุกชีวิตล้วนเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาจากธรรมชาติคือป่าและอาศัยประโยชน์จากป่าในการดำรงชีวิต

พระโสภณพัฒนโนดม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) เห็นว่า ป่าไม้ทั้งอยู่ในสภาพแวดล้อมแตกต่างกันไม่ว่าจะเป็นความสูงของพื้นที่ ลม อากาศ ความชุ่มชื้นจากน้ำ อุณหภูมิ แสงแดด สิ่งเหล่านี้เป็นสาเหตุของการเกิดพืชและสัตว์ป่า นอกจากนั้นแล้วป่าไม้ยังช่วยป้องกันการสึกกร่อนของดิน สร้างอินทรีย์วัตถุแก่ดิน เป็นแหล่งกำเนิดของอาหาร เป็นที่อยู่ของความหลากหลายทางชีวภาพ ป่าไม้ได้ช่วยให้เกิดความชุ่มชื้น ฝนตกต้องตามฤดูกาล เป็นต้นกำเนิดของต้นน้ำลำธาร น้ำช่วยให้ต้นไม้เติบโต ป่าไม้ช่วยรักษาอุณหภูมิของโลก ป่าไม้ยังผูกพันกับสายน้ำและสรรพชีวิตมาอย่างแนบแน่น^{๑๑}

ผืนป่าเป็นต้นกำเนิดของชีวิตและเป็นสายน้ำที่หล่อเลี้ยงชีวิตเปรียบดั่งว่า “ป่าไม้ ก็คือเรือนร่างของแผ่นดิน สายน้ำ ก็คือสายเลือดน้อยใหญ่สำหรับหล่อเลี้ยง มวลสัตว์ป่า ก็คือสายชีวิต เป็นเหมือนดวงใจแห่งผืนป่า ที่บันดาลให้สรรพสิ่งดำเนินชีวิตตามวงจรที่ยิ่งใหญ่ที่เกิดขึ้นในธรรมชาติ

ธรรมชาตินั้นประกอบด้วยดิน น้ำ ลม ไฟ ถ้าธาตุทั้งสี่เกิดมีอยู่อย่างปกติ จะทำให้เกิดกระบวนการทางธรรมชาติไม่ว่าจะเป็นป่าไม้และสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ เพราะสิ่งมีชีวิตต้องอาศัยธรรมชาติและแวดล้อมที่สมบูรณ์ในการดำรงชีวิต

ความสมดุลทางธรรมชาตินั้น คือความที่ธรรมชาติทรงไว้ซึ่งความพอดีของธาตุ ๔ คือ

ธาตุดิน ไม่เป็นกรด ไม่เป็นดินเค็ม ไม่เป็นดินเปรี้ยว มีอินทรีย์วัตถุไม่มากนัก ไม่น้อยนัก มีพอเหมาะแก่การเจริญเติบโตของพันธุ์ไม้

ธาตุน้ำ มีปริมาณไม่มากนัก ไม่น้อยนัก มีเพียงพอแก่การใช้อุปโภค บริโภค การใช้ในภาคเกษตรกรรม และในภาคอุตสาหกรรม ตลอดจนจนถึงช่วยรักษาความชุ่มชื้นแก่บรรยากาศด้วย

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระโสภณพัฒนโนดม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ), รองเจ้าคณะจังหวัดพะเยา กิตติมศักดิ์ เจ้าอาวาสวัดโพธาราม ตำบลศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา, ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

ธาตุไฟ มีอุณหภูมิพอเหมาะแก่สรรพชีวิต ไม่ร้อนมากนัก ไม่เย็นจนเกินไป ไม่แห้งแล้งมากเกินไป ไม่เหมาะแก่การเจริญเติบโตของพืชพันธุ์ธัญญาหาร

ธาตุลม มีการหมุนเวียนของอากาศเป็นไปตามปกติ ไม่เกิดพายุที่รุนแรงมากนัก มีการถ่ายเทอยู่ตลอดเวลา อันเป็นแนวทางแห่งการรักษาความพอดีของอุณหภูมิในพื้นที่นั้น

พระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ได้ย้อนอดีตเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติให้ฟังว่า “นับถอยหลังไปเมื่อ ๖๐ กว่าปีที่แล้ว ในตัวอำเภอแม่ใจ หลวงพ่อสมัยนั้นเป็นเด็กเลี้ยงวัวควาย ออกจากบ้านไปเพียงเล็กน้อยได้มีโอกาสสัมผัสบรรยากาศท้องทุ่งนาและป่าเขา อันอุดมสมบูรณ์ไปด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร เทียบกับผักและผลไม้ที่นานาชนิดจากป่ามาเป็นอาหาร มีพื้นที่ป่าอันเป็นต้นกำเนิดของแหล่งน้ำลำธาร มีน้ำไหลตลอดปี มีสัตว์ป่านานาชนิด เช่น เก้ง กวาง เสือ ช้าง กระต๊อ และสัตว์ป่าอื่น ๆ อีกมากมาย โดยอาศัยลำน้ำแม่ใจเป็นที่หากิน น้ำแม่ใจที่ไหลผ่านหมู่บ้านศรีถ้อยในอดีต มีน้ำมาก บางแห่งก็ลึกหลายท่วม มีอยู่แห่งหนึ่งที่ลึกมากที่สุด ที่ชาวบ้านเรียกว่า “ท่าช้าง” ซึ่งบริเวณแห่งนี้ จะมีช้างปามาผสมพันธุ์กันอยู่เป็นประจำ เพราะท่าแห่งนี้มีฝั่งสูง น้ำลึกและมีป่าไม้หนาที่บ แสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ เป็นที่อาศัย ของสัตว์ต่าง ๆ และหมู่บ้านแต่ละแห่งของบ้านศรีถ้อย ล้วนมีชื่อเป็นต้นไม้ทั้งสิ้น เช่น บ้านต้นแก (หมู่ที่ ๑) มีต้นแกใหญ่อยู่ในหมู่บ้าน บ้านต้นตะเคียน (หมู่ที่ ๒) มีต้นตะเคียนใหญ่อยู่ในหมู่บ้าน บ้านต้นผึ้ง (หมู่ที่ ๑๑) มีต้นไทรใหญ่อยู่ต้นหนึ่งมีผึ้งมาอาศัยทำรังนับร้อย ๆ รัง และยังมีไม้ยืนต้นอื่น ๆ อีกมากมาย เช่น ไม้ประดู่ ไม้แฉะ ไม้เป่า ไม้แดง ไม้เหียง ไม้ติง ไม้ยาง ไม้ชะยอม ไม้สัก ประเภทไม้เนื้ออ่อนก็มี เช่น ไม้หมากห้า ไม้กายี ไม้ฮัก ไม้ดงดำ ไม้ก่อ เป็นต้น”^{๑๒}

พระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) มองว่า ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นวิกฤตการณ์ระดับโลกที่มีสาเหตุมาจากการพัฒนาอุตสาหกรรมแบบตะวันตก ที่แผ่กระจายไปทั่วโลก หากมองกระบวนการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามแนวพระพุทธศาสนาก็จะพบว่า เมื่อมนุษย์ถูกความโลภเข้าครอบงำ ก็อยากจะได้สรรพสิ่งเป็นของตัวเอง โดยไม่คำนึงถึงกฎหมาย ระเบียบสังคม วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต ความเชื่อ ศาสนธรรม กฎธรรมชาติ แม้ที่สุดความตายก็ลืมคิดไปอย่างสนิท ความลุ่มหลงมัวเมาผิด ๆ เรียกว่า โมหะ เข้าครอบงำความคิดดำเนินไปอย่างไร้สติสัมปชัญญะ พฤติกรรมที่ดำเนินไปภายใต้จิตใจที่ถูก โลภะ โทสะ โมหะ และกิเลสวาทอื่น ๆ ครอบงำ ล้วนเป็นพฤติกรรมที่เห็นแก่ตัวทั้งสิ้น ด้วยการดักตวงประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมอย่างไม่มีขีดจำกัด ผลของการเปลี่ยนแปลงกำลังส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของมนุษย์เอง

พระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) เล่าว่า “ในอดีตกับปัจจุบันแตกต่างกัน ขนาดไหน เราต้องยอมรับนับถือคนสมัยก่อนว่า มีสายตาวินิจฉัยไกลมาก เพราะก่อนที่จะตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน จะต้องศึกษาเรื่องธรรมชาติและแหล่งน้ำสำหรับบริโภคและการประกอบอาชีพ ช่วยกันบำรุงรักษาทรัพยากรป่าไม้ และลำธาร ไม่เหมือนกับคนในปัจจุบันนี้มีแต่ทำลาย จะเห็นได้ว่าการบุกรุกป่าสงวน ตัดทำลายไม้เกือบหมดสิ้น คนในสมัยก่อนมักจะสร้างพระธาตุ (เจดีย์) ไว้บนยอดเขาสูง ๆ

^{๑๒} สัมภาษณ์ พระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ), อ้างแล้ว.

ไว้ให้คนสักการบูชา และเป็นเครื่องหมายว่าบริเวณนั้นๆ มีสิ่งไม่ควรเคารพ และป้องกันการถือครองของคนที่อยู่ภายในแถบนั้น เพราะคนโบราณเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาก จึงไม่มีผู้ใดไปบุกรุกแผ้วถางเอาเป็นกรรมสิทธิ์ ป่าไม้จึงอุดมสมบูรณ์ แต่ปัจจุบันนี้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่คนสมัยก่อนสร้างไว้เพื่อรักษาความอุดมสมบูรณ์ให้คงอยู่ไม่สามารถช่วยเหลือได้ เพราะมีคนที่ไม่กลัวบาปกรรมทำลายบุกรุกทั้งที่เป็นที่ธรณีสงฆ์ที่สงวนไว้เอาไปเป็นของตนเอง ทำลายธรรมชาติ ขาดเมตตาต่อธรรมชาติ จึงถูกธรรมชาติลงโทษ ทำให้เกิดน้ำแห้งขอด ฝนแล้ง เป็นต้น”^{๑๓}

๓.๒.๒ แนวคิดในการวิเคราะห์สาเหตุของการทำลายทรัพยากรป่าไม้

พระโสภณพัฒนโมดม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ทนเห็นสภาพความแห้งแล้งผืนแผ่นดินแต่กระแง ความอดอยากทุกข์ระทมเข้ามาทับถมพี่น้องชาวบ้านเมื่อไร ทำให้หัวใจของผู้ร่วมสุขร่วมทุกข์กับพี่น้องชาวบ้าน ก็ยิ่งทุกข์ยิ่งเพียงนั้น พระโสภณพัฒนโมดม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ก็ไม่พ้นสภาพนั้นเหมือนกัน ซึ่งมีผู้คนบางคนที่มีความหวังใจใ้มนุษยธรรมและมองในแง่ของพระว่า “จะไปทุกข์อะไรกับเรื่องชาวบ้าน” แต่ถ้าเรามองในเมตตาธรรมแล้วคงไม่พินแน่ ธรรมชาติและสรรพสิ่งใดในโลกเมื่ออยู่ร่วมกันแล้ว ธรรมชาติและสรรพสิ่งนั้นอยู่แบบเกื้อกูล ก็จะทำให้ประโยชน์เกิดขึ้น และเป็นที่พึงของสรรพสิ่งอื่นที่อยู่แวดล้อมตัวเอง

ความแห้งแล้งได้ปรากฏขึ้นมา ทำให้ผืนแผ่นดินที่ท่านเห็นว่าอุดมสมบูรณ์ด้วยน้ำท่าผืนท้องนาเต็มไปด้วยข้าวกล้า พืชพันธุ์ธัญญาหาร มีแทบทุกฤดูกาลในสมัยที่ท่านยังเป็นเด็ก แต่มาปัจจุบันทำไมต้องกลายเป็นอย่างนี้ ท่านเริ่มคิดค้นหาสาเหตุ ยิ่งค้นหาสาเหตุก็ยิ่งมองเห็นได้ชัดว่าชาวบ้านโดยทั่วไปบุกรุกถางป่า เพื่อทำมาหากิน นำมาทำฟืนเพื่อใช้ในครัวเรือนและนำไปขาย นอกจากนั้นยังมีชาวเขาซึ่งบุกรุกถางป่าเพื่อสร้างที่อยู่อาศัย ทำไร่ ทำสวน ส่วนมากแล้วคนเหล่านี้จะทำลายป่า เพราะความยากจนและไม่มีทางเลือก ที่จะประกอบอาชีพอื่นเลี้ยงชีพได้ และยังมีพวกนักธุรกิจ ซึ่งได้อาศัยชาวบ้านที่ยากจนเหล่านี้เป็นเครื่องมือ จ้างให้มีการทำลายป่าเพื่อใช้พื้นที่ปลูกพืชไร่ เช่น ข้าวโพด มันสำปะหลัง ฯลฯ การทำลายป่าเป็นไปตามยะถากรรม ไม่เลือกที่ไม่ว่าจะเป็นต้นน้ำลำธารหรือภูเขา นอกจากนั้นยังมีพวกลักลอบตัดไม้ ตัวการของปัญหานี้ คือ นายทุนพ่อค้าไม้ เจ้าของโรงเลื่อย เจ้าของโรงงานแปรรูปไม้ ผู้รับสัมปทานทำไม้ ซึ่งเป็นพวกที่ตัดไม้มากและก่อปัญหาให้แก่ระบบนิเวศมากที่สุด สอดคล้องกับ วิชัย เทียนน้อย^{๑๔} กล่าวว่า การสูญเสียทรัพยากรป่าไม้เกิดจากการกระทำของมนุษย์ การเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจ สังคมและเทคโนโลยี เป็นต้น ซึ่งสาเหตุดังกล่าวนี้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและแตกต่างกันไปตามลักษณะของการกระทำ เช่น ต้องการนำไม้มาใช้สอยในด้านต่าง ๆ ต้องการพื้นที่ป่าไม้มาใช้ทำกิจกรรมทางด้านอื่น ๆ การแผ้วถางป่าไม้เพื่อนำพื้นที่มาใช้ในการทำเกษตรกรรม ก่อสร้างที่อยู่อาศัย เครื่องสาธารณูปโภคและสาธารณูปการต่าง ๆ นอกจากนั้นก็มีอันตรายจากไฟป่า ปัญหาโรคและแมลง

^{๑๓} อ่างแล้ว.

^{๑๔} วิชัย เทียนน้อย, การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อักษรวัฒนา, ๒๕๓๓), หน้า ๑๒๐-๑๒๒.

ตลอดจนสภาพลมฟ้าอากาศและสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ จากการกระทำดังกล่าวนี้เอง เป็นสาเหตุทำให้ป่าไม้ถูกทำลาย

พระโสภณพัฒนาคม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ค้นพบว่าสาเหตุของการทำลายทรัพยากรป่าไม้ ในพื้นที่ป่าของอำเภอแม่ใจนั้น มีผลสืบเนื่องมาจากมนุษย์พากันตัดไม้ทำลายป่า เกิดจากการเห็นแก่ตัวของมนุษย์บางกลุ่มที่มุ่งจะกอบโกยผลประโยชน์เข้าหาตัว ทำให้ธรรมชาติเปลี่ยนแปลงไป

๓.๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาทรัพยากรป่าไม้ที่ถูกทำลาย

พระโสภณพัฒนาคม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) มองว่าทรัพยากรป่าไม้มีความสำคัญต่อมนุษยชาติ เพราะเป็นแหล่งรวมของปัจจัยสี่ ทั้งอาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค เป็นศูนย์รวมของสิ่งมีชีวิต เมื่อทรัพยากรป่าไม้ถูกทำลาย หรือมีจำนวนลดลง ก็จะส่งผลให้สิ่งมีชีวิต โดยเฉพาะมนุษย์ดำรงชีวิตอยู่อย่างยากลำบาก ดังนั้นจึงต้องหาวิธีที่จะฟื้นฟูสภาพป่าไม้ให้สมบูรณ์ดังเดิม เพื่อให้ทุกชีวิตสามารถพึ่งพาอาศัยและอยู่รอดได้

ท่านได้วิเคราะห์แนวทางการแก้ปัญหาสภาวะวิกฤติด้านสิ่งแวดล้อมโดยเน้นหนักไปที่ป่า เพราะถือว่าเป็นปัจจัยหลักแห่งการรักษาความสมดุลของสิ่งมีชีวิตและโลก รวมทั้งความอยู่รอดของป่า ขึ้นอยู่กับการเปลี่ยนทัศนคติของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับป่าทุกระดับ ป่ามิได้มีความหมายเพียงทรัพยากร ไม้ สินค้า หรือเงิน แต่ป่าคือตัวสร้างและรักษาความสมดุลของธรรมชาติ เป็นผู้ผลิตดิน น้ำ อากาศ ซึ่งเป็นพื้นฐานรองรับความอยู่รอดของทุกชีวิตบนผืนแผ่นดิน ทั้งมนุษย์และสัตว์

เมื่อท่านได้ประสบพบเจอกับสภาพป่าที่ถูกทำลายและเสื่อมโทรม ท่านจึงได้คิดหาวิธีแก้ปัญหาโดยเน้นหนักไปที่ผู้เกี่ยวข้องทุกระดับ โดยเฉพาะพระสงฆ์ ผู้นำชุมชน และประชาชน เพื่อร่วมมือกันฟื้นฟูวิกฤติความสมดุลของธรรมชาติและฟื้นฟูศาสนาไปในตัวด้วย การอนุรักษ์และฟื้นฟูธรรมชาติจึงจะประสบผลสำเร็จได้ และหัวใจสำคัญก็คือ การสอนให้คนรู้และเข้าใจถึงคุณค่าและความหมายของสิ่งต่างๆ ที่มีต่อชีวิต รวมทั้งการกตัญญูรู้คุณ และการมีชีวิตอยู่ด้วยความรู้สึกสำนึกถึงบุญคุณและไม่ทำลายทรัพยากรป่าไม้ซึ่งเป็นสิ่งที่ให้คุณต่อชีวิต^{๑๕}

๓.๒.๔ แนวคิดในการดำเนินงานแก้ไขปัญหาทรัพยากรป่าไม้

พระโสภณพัฒนาคม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) มองปัญหาที่เกิดขึ้นว่ามีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับปัจจัยหลาย ๆ อย่าง เนื่องจากท่านได้เห็น ได้สัมผัส และคลุกคลีอยู่กับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นโดยตลอด ดังนั้นแนวคิดและความตั้งใจในการที่จะดำเนินการแก้ไขปัญหาทรัพยากรป่าไม้นั้น จำเป็นต้องแก้ไขที่มนุษย์ รวมทั้งทัศนะ ทิฐิ และความต้องการ

ศาสนาเกิดจากความกลัวภัยของมนุษย์ เมื่อฝนตก ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า มนุษย์เกิดความกลัวขึ้นมา ไม่รู้จะป้องกันตนเองอย่างไร ก็อธิษฐานขอความคุ้มครองจากเทพดาอารักษ์ เพราะเชื่อว่าเบื้องหลังปรากฏการณ์ธรรมชาติ มีเทพเจ้าสิงสถิตอยู่ ผู้คนในอดีตจึงต้องไหว้พระพิรุณ แม่พระธรณี

^{๑๕} สัมภาษณ์ พระโสภณพัฒนาคม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ), รองเจ้าคณะจังหวัดพะเยา กิตติมศักดิ์ เจ้าอาวาสวัดโพธาราม ตำบลศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา, ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

แม่พระคงคา พระอัคคี เพื่อขอขมาดิน น้ำ ลม ไฟ นั่นเอง มนุษย์จะไม่ทำลายธรรมชาติ ดำเนินชีวิต โดยกลมกลืนไปกับธรรมชาติ และจะปฏิบัติต่อธรรมชาติด้วยความเคารพ

เมื่อโลกมีการพัฒนาทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมากขึ้น ส่งผลให้มนุษย์เริ่มคิด ที่จะเอาชนะธรรมชาติ ด้วยความโลภ ความโกรธ และความหลง แทนการอยู่ภายใต้อำนาจ ของธรรมชาติ มนุษย์กลับมองเห็นว่าธรรมชาตินั้นต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของมนุษย์

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๗ (หนึ่งปีหลังจากมีการอนุญาตให้สัมปทานทำไม้แก่บริษัท เชียงรายทำไม้เป็นต้นมา) ป่าบริเวณภูมยาวซึ่งเป็นป่าต้นน้ำแม่ปืม ได้ถูกทยอยตัดและชักลาก ออกมาจนหมด จนถึงปี พ.ศ. ๒๕๒๒ ได้เกิดความแห้งแล้งขึ้นอย่างไม่เคยเกิดมาก่อน ผู้เฒ่าผู้แก่ ในหมู่บ้านบอกว่า “ถ้าแม่ใจแห้งจนมดเดินผ่านสายน้ำได้ ถึงชั้นวิกฤติบ้านเมืองจะแห้งแล้ง จะเกิดความอับปรีย ความวิบโยคขึ้น” การที่ฝนแล้งอย่างหนักนี้น้ำที่เคยไหลมาตลอดกลับแห้งขอด ตลอดสาย ยังเป็นผลทำให้ชาวบ้านไม่มีน้ำในการทำนา เกิดความสับสนอลหม่าน ตื่นผวา และเสียขวัญไปทั่ว ท่านให้สัมภาษณ์ถึงแนวคิดในการดำเนินงานแก้ไขปัญหาวา

ปัญหาที่เกิดขึ้นไม่ใช่ปัญหาของผู้ใดผู้หนึ่ง แต่เป็นปัญหาของสังคม ซึ่งการจะแก้ไขปัญหา การทำลายทรัพยากรป่าไม้ ต้องแก้ไขตรงจุดอย่างแท้จริงนั่นคือต้องแก้ที่คน เมื่อปัญหาเกิดขึ้น ทุกคนในสังคมก็ควรจะร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจกันแก้ปัญหา สิ่งที่จะสามารถชักชวนให้ชาวบ้าน มาแสดงความสามัคคี แสดงพลัง ร่วมมือกันในการแก้ปัญหาได้นั้นก็คือ พระสงฆ์ นอกจาก จะปฏิบัติธรรมสั่งสอนหลักธรรม ให้การศึกษาแก่ชาวบ้าน เป็นผู้นำในการพัฒนาจิตใจ ให้การ อบรมแนะนำแก่ชาวบ้านให้ยึดมั่นในหลักธรรม และรู้จักวิธีการพัฒนาดินตามแนวทาง พระพุทธศาสนา ต้องส่งเสริมให้ชาวบ้านเชื่อและปฏิบัติตามคำสั่งสอน รวมถึงการประกอบ ศาสนกิจและดำเนินกิจกรรมทางศาสนาแล้ว พระต้องเข้าไปมีบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากร ป่าไม้ เพราะพระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณที่ชาวบ้านให้ความเชื่อถือ ศรัทธา และให้ความ เคารพ ควรต้องแสดงบทบาทของการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา^{๑๖}

หลักธรรมสำคัญของศาสนา สอนให้มนุษย์มองธรรมชาติในฐานะที่เราจะต้องปกป้อง รักษา และปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์และสรรพสัตว์ด้วยความรัก ปฏิบัติต่อธรรมชาติอย่างเท่าเทียมกัน ด้วยความเมตตาธรรม และอหิงสธรรม คือ ไม่เบียดเบียนสรรพสัตว์และสิ่งแวดล้อม มนุษย์ต้องมี ชีวิตอย่างกลมกลืนและเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ต้องลดละความโลภ ความโกรธ ความหลง และ ควบคุมจิตใจ ให้อยู่ในมัชฌิมาปฏิปทา โดยเริ่มจากสัมมาทิฐิ ถือว่าความเห็นถูกต้อง เกี่ยวกับ ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ใช้ประโยชน์จากธรรมชาติโดยไม่ทำลายความสมดุล ของระบบนิเวศ

เมื่อมนุษย์ได้ประโยชน์จากธรรมชาติแล้ว ต้องมีความกตัญญูรู้คุณ ไม่ควรทำลายธรรมชาติ เพียงเพื่อตอบสนองความจำเป็นแห่งการดำรงชีพ มากกว่าตอบสนองพลังความอยากอันไร้ขอบเขต ของกิเลสตัณหา สกัดกั้นควบคุมกิเลสตัณหา ความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ให้ลดลงมากเท่าไร ความปลอดภัยของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจะมีเพิ่มมากขึ้นเท่านั้น

^{๑๖} สัมภาษณ์ พระโสภณพัฒนโนดม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ), อ่างแล้ว.

๓.๒.๕ แนวคิดในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้

“ถ้าชาวพะเยาไม่เห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ป่า ชาวพะเยาก็จะไม่เห็นน้ำกว๊านพะเยาอีก” นี่เป็นคำปรารภของพระโสภณพัฒนดม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ที่ท่านได้อุทิศตนในการพัฒนาชุมชน และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ในการพิทักษ์ป่าไม้และต้นน้ำลำธาร ซึ่งถือว่าต้นน้ำลำธารเป็นสายเลือดหล่อเลี้ยงผู้คนในจังหวัดพะเยา ท่านใช้วิธีการหลายรูปแบบที่จะรักษาทรัพยากรป่าไม้ ตลอดถึงอาศัยพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้

กว๊านพะเยาที่ท่านกล่าวถึง คือแหล่งน้ำธรรมชาติที่มีขนาดใหญ่เป็นอันดับหนึ่งของล้านนา เกิดจากการรวมกันของแม่น้ำหลายสาย ซึ่งมีต้นกำเนิดมาจากเทือกเขาที่โอบล้อมทาง ทิศเหนือ ตะวันตก ตะวันออก และใต้ อาทิ ดอยหลวง ดอยขุนแม่ต้า ดอยด้วน ดอยลักล้าน ต่างไหลสู่กว๊านพะเยาทั้งสิ้น แหล่งที่มาของปริมาณน้ำในกว๊านพะเยา ที่ไม่อาจจะเลยที่จะกล่าวถึง คือ แม่น้ำอิง หรือแม่น้ำขุนญ หรือแม่น้ำสายตา ต้นแม่น้ำอิงอยู่ที่เทือกเขาในเขตพื้นที่อำเภอแม่ใจ ซึ่งมีสายน้ำไหลลงสู่หนองเล็งทรายที่อำเภอแม่ใจ โดยถือว่าเป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำอิง มีน้ำแม่ปืมมาสมทบที่บ้านต้า จากนั้นจึงไหลลงสู่กว๊านพะเยา แล้วผ่านออกไปที่อำเภอดอกคำใต้ อำเภอจุน อำเภอเทิง และอำเภอเชียงของ บรรจบกับแม่น้ำโขง^{๑๗}

ในปี พ.ศ. ๒๕๒๒ แม่น้ำแม่ใจเกิดภาวะแห้งขอดอย่างไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน เกิดภาวะฝนแล้งอย่างหนัก ระยะเวลาว่างเลยมาถึงเดือนกรกฎาคม ชาวบ้านยังไม่ได้ตกกล้าและไถนา การที่ฝนแล้งอย่างหนักนี้ ทำให้เกิดความสับสนอลหม่าน ต้นผวาและเสียชีวิตกันไปทั่ว ชาวบ้านต่างวิพากษ์วิจารณ์ไปต่าง ๆ นานา เกิดความกลัวว่า จะอดอยากขาดแคลนข้าว ปลา และธัญญาหารทั้งหลาย^{๑๘}

พระโสภณพัฒนดม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ให้สัมภาษณ์ว่า^{๑๙} “ได้นำเหตุการณ์ที่น้ำแม่ใจแห้งขอด เกิดฝนแล้ง มาครุ่นคิด แล้วได้นึกถึงพุทธประวัติครั้งสมัยพุทธกาล ที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประทับอยู่ ณ บัณฑุกัมพลศิลาอาสน์ ภายใต้ต้นปาริชาติ ในดาวดึงส์พิภพ ขณะนั้นได้มีเทวบุตรตนหนึ่งชื่อ สุปติภูสิตเทพบุตร มีความร่ำร้อนในจิตใจ ผ่านงูห่มเศสอาดสดใส ก้มม้วนมอง ผิวพรรณวรรณณะที่แจ่มใสก็เหี่ยวเหี่ยว ดอกไม้ที่เคยบูชาก็เหี่ยวแห้ง นึกว่าตัวเองจะหมดอายุ ในสวรรค์เสียแล้ว เลยไปกราบทูลท้าวอมรินทราธิราช

ท้าวท่านจึงมีเทวบัญชาให้ไปกราบทูลต่อพระพุทธเจ้า สุปติภูสิตเทพบุตรก็ได้ทำตามเทวบัญชาโดยได้เข้าไปกราบทูลองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อพระองค์ได้รับฟังซึ่งเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับสุปติภูสิตเทพบุตร พระองค์จึงแสดงธรรมพรรณนาถึงบุญกรรมของสุปติภูสิตเทพบุตร

^{๑๗} ธารา บัวคำศรี, ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท เล่ม ๑, หน้า ๓๐๔-๓๐๕.

^{๑๘} อุทัย ทองเพ็ญ, เชิดชูเกียรติคนดีศรีสังคม ครั้งที่ ๒ ประจำปี ๒๕๓๓, (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., ๒๕๓๓), หน้า ๑๓.

^{๑๙} สัมภาษณ์ พระโสภณพัฒนดม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ), รองเจ้าคณะจังหวัดพะเยา กิตติมศักดิ์ เจ้าอาวาสวัดโพธาราม ตำบลศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา, ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

แล้วจึงตรัสแสดง “อุณห์สสวชัย” มีใจความว่า “อติ อุณห์สส วิชะโย ... ตัสสะ อายุ ปะวัฑฒะติ”^{๒๐} ดังนี้ เมื่อสิ้นกระแสแห่งพระธรรมเทศนาแล้ว เทวดาทั้งหลายมีท้าวอมรินทราธิราชเป็นประธาน ได้ตั้งมรสแห่งพระธรรมก็ได้บรรลุธรรมวิเศษ คือมรรคผลเป็นอันมาก ฝ่ายสุปติภูสิตเทพบุตรก็มีใจน้อมในพระธรรมนั้น กลับได้อัตภาพใหม่ คือ มีกายผ่องใสและมีอายุยืนยาวไปจนถึงสมัยพระพุทธเจ้า พระนามว่า “พระศรีอริยเมตไตรย” จะลงมาตรัสรู้ จึงจะจุติสู่มนุษยโลก จักได้เป็นพระอรหันต์ซึ่งนาสพรูปหนึ่งในกายภาคน้ำต่อไป”

หลังจากที่ท่านได้นึกถึงเรื่อง สุปติภูสิตเทพบุตรแล้ว จึงคิดจะประยุกต์พิธีกรรมนี้ขึ้นมา ซึ่งทางภาคเหนือเรียกว่า พิธีสืบชะตา โดยได้เชิญผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน มาร่วมปรึกษาหารือเกี่ยวกับเรื่อง วิฤตการณ์น้ำแม่ใจแห่งขอด แล้วได้เสนอพิธีสืบชะตาแม่น้ำขึ้น โดยมีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่า “แม่น้ำมีเทวดาเป็นเจ้าของและคอยดูแลรักษาอยู่ บางทีชะตาอายุของเทวดาอาจจะขาด” ดังนั้น จึงควรจัดพิธีสืบชะตาให้เทวดาเหล่านั้น

พิธีสืบชะตาของล้านนาเป็นภาพรวมทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับสภาพของสังคม ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม เอกลักษณ์ ความเชื่อ ค่านิยม และเจตคติของคนในล้านนา รวมไปถึงอิทธิพลต่อสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ที่จะสัมผัสถูกต้องได้ เช่น อำนาจสิ่งแวดล้อมที่กลับ สภาพของดินฟ้าอากาศ เป็นต้น มีการอ้อนวอนขอร้องบอกกล่าว เพื่อแสดงความภักดี เมื่อได้รับผลสำเร็จตามที่ตนประสงค์ไว้แล้ว ก็แสดงความกตัญญูต่อสิ่งเหล่านั้น จึงได้ทำพิธีสืบชะตาเพื่อสักการบูชา เหตุนี้พิธีสืบชะตาจึงได้มีส่วนในการหล่อหลอมพฤติกรรมของคนจนกระทั่งเป็นระเบียบ แบบแผน เป็นพิธีกรรมที่ทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างร่มเย็นเป็นสุข ภายใต้กรอบของประเพณีและศีลธรรมอันดี โดยมีหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน เพื่อจรรโลงความเป็นมนุษย์ในการอยู่ร่วมกัน เป็นสิ่งที่นำไปสู่การเสียสละ ความเมตตากรุณา และได้พัฒนากลายเป็นประเพณีที่คนส่วนใหญ่เข้าไปมีส่วนร่วมและเป็นที่ยอมรับกันจนถึงปัจจุบัน

ชาวล้านนามีความเชื่อว่าธรรมชาติรวมถึงสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น เช่น บ้าน หมู่บ้าน เมือง มิได้มีเฉพาะองค์ประกอบทางด้านกายภาพอย่างเดียว หากแต่ยังมีองค์ประกอบทางด้านจิตวิญญาณด้วย ทำให้ความคิดทางด้านจริยธรรมของคนล้านนา มิได้มีขอบเขตจำกัดอยู่เพียงแค่ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับสัตว์เท่านั้น หากแต่ยังครอบคลุมไปถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอีกด้วย ดังนั้นพิธีกรรมสืบชะตาในล้านนาจึงได้เข้ามามีบทบาทต่อกระบวนการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ ซึ่งเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ จึงเป็นกุศโลบายอย่างหนึ่งเพื่อสนองต่อความต้องการพื้นฐานของการดำรงชีวิตของคนในสังคม^{๒๑}

^{๒๐} ทวี เชื้อนแก้ว, *บทสวดมนต์ฉบับภาคเหนือ*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลื่องเสียง, ๒๕๓๑), หน้า ๒๔๘.

^{๒๑} พระมหาดวงรัตน์ ฐิตรัตน, “อิทธิพลของอัมมปัทมภูฏาเรื่องอายุวัฒนกุมารต่อประเพณีสืบชะตาของล้านนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนธรรมมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๓๐.

พิธีสืบทอด เป็นพิธีกรรมที่มีความผูกพันกับวิถีชีวิตของชาวล้านนามาอย่างยาวนาน และเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อในพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ ที่มีอิทธิพลต่อสภาพจิตใจของมนุษย์ เชื่อกันว่าหากได้ผ่านพิธีกรรมนี้แล้ว จะทำให้มีอายุยืนยาวออกไป มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี สุขสบาย ปราศจากเคราะห์ภัย มีความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต โดยทั่วไปพิธีสืบทอดของชาวล้านนา จะเป็นการสืบทอดคนและสัตว์ การสืบทอดบ้าน การสืบทอดหมู่บ้าน และการสืบทอดเมือง^{๒๒}

พิธีสืบทอดเป็นประเพณีสำคัญอย่างหนึ่งของชาวล้านนา ที่เชื่อกันว่าเป็นการต่ออายุ หรือต่อชีวิตของบ้านเมืองหรือของคนให้ยืนยาว มีความสุข ความเจริญ ตลอดจนจนเป็นการขจัดภัยอันตรายต่าง ๆ ที่จะบังเกิดขึ้นให้แคล้วคลาดปลอดภัย การสืบทอดนี้ หมายถึง การต่ออายุให้ยืนยาวยืนนานออกไป และเพื่อเป็นสิริมงคลมีชีวิตอยู่อย่างสุขสบาย ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บทั้งหลาย ให้มีความเจริญรุ่งเรืองสืบต่อไป^{๒๓}

มาถึงในปี พ.ศ. ๒๕๒๖ เกิดปัญหาความแห้งแล้งอย่างหนัก ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ต้นน้ำลำธารซึ่งชาวบ้านให้ชื่อว่า “ห้วยขุนน้ำแม่ใจ” ที่จะไหลลงสู่กว๊านพะเยา เคยไหลรินเหมือนดั่งเส้นเลือดใหญ่ของชาวบ้านได้หยุดไหล เนื่องจากปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า ทำให้ธรรมชาติเปลี่ยนแปลงไป

ท่านจึงขบคิดใคร่ครวญหาทุกวิถีทางยับยั้งการตัดไม้ในบริเวณป่าต้นน้ำ ท่านรำลึกถึงคำพูดของผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านเล่าให้ฟังว่า “เมื่อครั้งที่อำเภอแม่ใจ มีการดำเนินโครงการขยายถนนผ่านหน้าวัดโพธาราม ตำบลศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา ซึ่งหน้าวัดจะมีต้นโพธิ์ขึ้นอยู่เรียงราย โดยต้นโพธิ์เหล่านี้ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ เมื่อมีการขยายถนน ต้นโพธิ์เหล่านี้จึงได้ถูกคนงานของกรมทางหลวงโค่นล้มเกือบหมด ต่อมาคนงานเหล่านั้นได้ประสบอุบัติเหตุเสียชีวิต ชาวบ้านจึงเล่าลือกันว่า เพราะคนงานเหล่านั้นได้ไปตัดต้นไม้ที่บวชแล้ว จึงถูกลงโทษ”^{๒๔}

ความเชื่อเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในจิตใจของมนุษย์ โดยมีสาเหตุ อันหลากหลาย ซึ่งนักวิชาการหลายท่านได้ให้ทัศนะไว้ ดังนี้

ชำนาญ รอดเหตุภัย^{๒๕} กล่าวถึงที่มาของความเชื่อว่า ความเชื่อเกิดจากการยอมรับในอำนาจเหนือมนุษย์ เช่น อำนาจดินฟ้าอากาศ และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยไม่ทราบสาเหตุ ดังนั้นเมื่อมีภัยพิบัติเกิดขึ้นก็วิงวอนขอความช่วยเหลือ เมื่อพ้นภัยก็แสดงความกตัญญูรู้คุณ

^{๒๒} เจ้าอธิการภานุวัฒน์ ปณฺญาวชิโร, “ศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อการสืบทอดของชาวล้านนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๖๑-๖๓.

^{๒๓} พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์, การสืบทอดที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา, (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๘), หน้า ๗๑.

^{๒๔} อุทัย ทองเพ็ชร, เชิดชูเกียรติคนดีศรีสังคม ครั้งที่ ๒ ประจำปี ๒๕๓๓, หน้า ๑๔.

^{๒๕} ชำนาญ รอดเหตุภัย, คติความเชื่อ-ประเพณีในคติชนวิทยา, (กรุงเทพมหานคร: หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู, ๒๕๑๙), หน้า ๙๒.

ทัศนีย์ ทานตวนิช^{๒๖} กล่าวถึงสาเหตุการเกิดความเชื่อว่าเป็น ความเชื่อมีสาเหตุ ๒ ประการ คือ ประการแรกมาจากความกลัวและความไม่รู้ของมนุษย์ ประการที่สองมาจากประสบการณ์ และความฉลาดของมนุษย์อันแฝงด้วยเหตุผลมากมาย

มณี พยอมยงค์^{๒๗} กล่าวว่า ความเชื่อของมนุษย์เกิดจากสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ เช่น อำนาจของดินฟ้าอากาศ ภัยจากธรรมชาติ หรือเหตุการณ์ที่มนุษย์ไม่สามารถรู้สาเหตุว่าเกิดจากอะไร จึงเกิดความรู้สึกลอยล่องและเชื่อถือในอำนาจของสิ่งเหล่านั้น บางครั้งก็วิงวอนขอความช่วยเหลือต่อสิ่งที่ตนเชื่อถือ

ภิญโญ จิตต์ธรรม^{๒๘} กล่าวถึงความเชื่อว่ามี ๒ ประเภท คือ

๑. ความเชื่อที่เกิดจากความกลัว ความเชื่อส่วนใหญ่เกิดจากความกลัว เหตุที่กลัวเพราะไม่รู้ เชื่อว่าผลทั้งหลายต้องตามมาจากการกระทำของผู้ใดผู้หนึ่ง ผู้นั้นคือใครไม่รู้ ด้วยเหตุที่ไม่รู้ จึงกำหนดหรือสมมติให้มีเทวดาประจำสิ่งต่าง ๆ ขึ้น

๒. ความเชื่อที่เกิดจากประสบการณ์ และการสังเกตธรรมชาติ มนุษย์มีสิ่งแวดล้อมเป็นธรรมชาติ ได้ประสบปรากฏการณ์ธรรมชาติเป็นประจำ เมื่อเกิดความผิดปกติเกิดขึ้น เช่น จันทรุปราคา สุริยุปราคา รุ้งกินน้ำ ดาวหาง เป็นต้น ก็มีความเชื่อว่าจะมีเหตุการณ์อย่างนั้นอย่างนี้เกิดขึ้น

ชาวตำบลศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา เป็นชุมชนหนึ่งที่มีความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อำนาจเหนือธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน ความเชื่อที่มีอยู่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ป่าไม้ ต้นน้ำลำธาร ชาวบ้านจะมีความเชื่อเรื่องผีป่า ผีน้ำ ซึ่งมีผลต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน โดยแสดงออกถึงความเชื่อนั้น โดยการเลี้ยงผี เพื่อเป็นการตอบแทนบุญคุณ หรือการขอขมา ที่แสดงถึงความผูกพันที่มีต่อกัน ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าผีจะคอยปกป้องรักษา และคุ้มครองให้ผู้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และทำมาหากินให้ได้ผลที่สมบูรณ์

พระโสภณพัฒนโนดม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) เล่าว่า^{๒๙} “ชาวบ้านในตำบลศรีถ้อย มีความเชื่อในเรื่องผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน” ดังนี้

ผีโป่งกะโหล่ง เป็นผีที่ชาวบ้านเชื่อว่าอยู่ในป่า และมักจะแสดงอิทธิฤทธิ์ในช่วงเวลากลางคืน ซึ่งเป็นผีที่คอยปกป้องรักษาป่า จะแสดงอิทธิฤทธิ์ เช่น เวลาชาวบ้านเข้าป่าตัดไม้ และมีการลากไม้ที่ตัดแล้วมายังที่พัก พอเวลากลางคืนผีโป่งกะโหล่งจะทำตามทุกอย่าง เช่น จะได้ยิน

^{๒๖} ทัศนีย์ ทานตวนิช, *คติชาวบ้านชลบุรี ภาควิชาภาษาไทยและภาคตะวันออก*, (กรุงเทพมหานคร: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒบางแสน, ๒๕๒๓), หน้า ๒๒๔-๒๒๖.

^{๒๗} มณี พยอมยงค์, *วัฒนธรรมล้านนา*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๒๙), หน้า ๑๗๘.

^{๒๘} ภิญโญ จิตต์ธรรม, “ความเชื่อ”, *วารสารรามคำแหง*, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๑๘): ๕๕-๕๘.

^{๒๙} สัมภาษณ์ พระโสภณพัฒนโนดม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ), อ้างแล้ว.

เสียงคนตัดไม้ และมีการลากไม้ หรืออีกกรณีหนึ่งคือ เมื่อเข้าป่าแล้ว ทำสิ่งที่ชาวบ้านถือว่าเป็นสิ่งไม่ดี เช่น เอาหม้อแกงต้มน้ำในลำห้วย แทนที่จะใช้ขันหรือใบไม้ตัก ซึ่งถ้าทำผิดถือว่าเป็นการลบหลู่ผี ผีโป๊กกะโล้งจะแสดงอิทธิฤทธิ์ด้วยการให้เกิดลมแรง และมีฝนตกหนักอย่างรุนแรง

ผีนางไม้ เป็นผีที่ชาวบ้านมีความเชื่อว่า เป็นผีที่สิงสถิตอยู่ในต้นไม้ใหญ่ เวลาชาวบ้าน ตัดต้นไม้ที่มีผีนางไม้สถิตอยู่ ตอนกลางคืนจะทำให้คนที่ตัดต้นไม้ที่มีอาการไม่สบายเป็นไข้ ไม่รู้สึกตัว และจะได้ยินเสียงเหมือนผู้หญิงร้องไห้เพราะไม่มีที่อยู่ ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าผีนางไม้ ตามมาเอาชีวิต คน ๆ นั้น

ผีเส้าฮ่อง เป็นผีในความเชื่อของชุมชนว่าสิงสถิตอยู่บริเวณที่เรียกว่า สองสบ ซึ่งเป็นแหล่งที่น้ำสองลำห้วย คือ ห้วยปากกล้วย และห้วยหก (สาขาหนึ่งของลำห้วยแม่ใจ) ที่ไหลมาพบกัน แล้วเกิดลักษณะเป็นเกาะขึ้นตรงกลาง โดยชุมชนมีความเชื่อว่า บริเวณที่น้ำสองลำห้วยไหลมาพบกัน มีผีผู้ทำหน้าที่ปกปักรักษาห้วยแม่ใจสถิตอยู่ ชาวบ้านจึงมีการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีเส้าฮ่องทุกปี เพื่อลดบันดาลให้ฝนตก และมีน้ำใช้ตลอดในการทำนา

ผีเจ้าอ่างห้วยชมพู เป็นผีเจ้าที่ เนื่องจากความเชื่อที่ว่าทุกแห่งจะต้องมีผี ฉะนั้นในการสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยชมพูเพื่อทำการเกษตร ทำนา ทำสวนลั่นจี่ ชาวบ้านจึงได้สร้างหอผีเจ้าที่ตั้งไว้ในบริเวณอ่างด้วย ซึ่งเชื่อว่าผีเจ้าที่จะช่วยปกปักรักษาไม่ให้มีลมพายุ และลูกเห็บ มาทำให้ผลผลิตทางการเกษตรได้รับความเสียหาย และทำให้อ่างเก็บน้ำมีน้ำอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านจะมีการบนบานผีเจ้าอ่างห้วยชมพูไว้ก่อนแล้ว หลังจากที่มีการนำผลผลิตไปขายแล้ว ก็จะมีการเลี้ยงผีตามที่ได้บนบานไว้

ผีฝาย เป็นผีที่ประจำอยู่ที่เหมืองฝาย ซึ่งชาวบ้านที่ได้ใช้ประโยชน์จากฝายนั้น ๆ จะได้ทำการบนบานให้ผีช่วยดูแลรักษาอย่าให้ฝายพังถ้าหากมีน้ำไหลมาเยอะ โดยในทุกปีจะมีการทำพิธีไหว้ผีฝาย และมีประชาชนชาวบ้านเข้าร่วม แต่ในปัจจุบันผู้เข้าร่วมในพิธีกรรมจะลดลงเหลือเฉพาะหัวหน้าเหมืองฝาย และชาวบ้านที่เป็นสมาชิกเหมืองฝายอีกไม่กี่คน การไหว้ผีฝายจะกระทำก่อนฤดูทำนา โดยมีเครื่องเช่น เช่น ไก่ เหล้า ดอกไม้ ธูปเทียน เป็นต้น ซึ่งก่อนที่จะทำพิธีหนึ่งวัน สมาชิกเหมืองฝายจะมาร่วมกันพัฒนาขุดลอกฝายเพื่อนำเศษหิน โคลน ออกจากฝาย เพื่อให้มีทางไหลสะดวกขึ้น

ผีดอกจุมปี เป็นผีที่ชาวบ้านเชื่อว่าคุ้มครองต้นดอกจำปีขนาดใหญ่ตรงบริเวณต้นน้ำลำห้วยแม่ใจ และเชื่อว่าผีดอกจุมปีจะช่วยดูแลให้มีน้ำไหลตลอดปี และจะสามารถทำการเกษตรให้มีผลผลิตที่ดีได้

ผีทั่วไป เป็นผีที่ชาวเข่าเรียกว่า ผีท้องถิ่น ผีเจ้าป่า ผีเจ้าเขา โดยชาวเข่าจะทำพิธีเลี้ยงผีท้องถิ่น ผีเจ้าป่า ผีเจ้าเขา เพื่อขอบคุณที่ได้ดูแลรักษาสัตว์เลี้ยง พืชไร่ ตลอดจนทุกคนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านให้มีความเป็นอยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข และพร้อมกันนี้ได้อ้อนวอนขอให้ช่วยดูแลคุ้มครองเช่นนี้ตลอดไป หรือในปีต่อ ๆ ไป ซึ่งการเลี้ยงผีกลุ่มนี้ จะกระทำพร้อมกันทั้งหมู่บ้าน โดยหัวหน้า

ครอบครัวของแต่ละบ้านจะไปร่วมพิธี และพิธีเลี้ยงผีนี้นิยมทำกันก่อนที่จะทำนาหรือปลูกพืชการเกษตร โดยเครื่องเซ่นจะมีข้าวใหม่ ไก่ กระจาดเงิน กระจาดทอง พริก และเกลือ^{๓๐}

นอกจากความเชื่อในเรื่องผีและสิ่งเหนือธรรมชาติแล้ว ชาวบ้านในตำบลศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา โดยเฉพาะชาวพื้นที่ราบยังมีความเชื่อเกี่ยวกับการห้ามตัดต้นไม้ โดยเป็นความเชื่อที่มีการบอกเล่าสืบทอด ๆ กันมา ซึ่งไม่ว่าห้ามตัดตามความเชื่อของชาวบ้านในตำบลศรีถ้อย มีดังนี้^{๓๑}

๑. ไม้หางปลา คือ ต้นไม้ที่มีรูปร่างคล้ายหางปลา ชาวบ้านเชื่อว่าห้ามนำมาสร้างบ้าน เพราะมีผีนางไม้อยู่

๒. ไม้สามนาง คือ ต้นไม้ที่มีลักษณะของลำต้นที่แยกออกเป็น ๓ ด้าน ห้ามตัดมาสร้างบ้าน เพราะมีลักษณะผิดปกติ

๓. ไม้บังวัน คือ ต้นไม้ที่มีลำต้นขนาดใหญ่ และสามารถบังแสงแดดไม่ให้ส่องถึงต้นไม้ต้นเล็ก ๆ ที่อยู่บริเวณใกล้ ๆ เชื่อกันว่าต้นบังวันศักดิ์สิทธิ์ห้ามตัดโดยเด็ดขาด เพราะมีผีอยู่

๔. ต้นไม้เครือเขาคูลม คือ ต้นไม้ที่มีเถาวัลย์ขึ้นปกคลุมห้ามตัด เพราะเป็นต้นไม้ที่ไม่มีสง่าราศี

๕. ต้นไม้ฟ้าผ่า คือ ต้นไม้ที่ถูกฟ้าผ่าห้ามตัด เพราะเชื่อว่าถ้าตัดแล้วนำมาใช้ประโยชน์ จะเกิดโชคร้าย

๖. ต้นไม้ต้นใหญ่ ๆ ที่อยู่ใกล้แม่น้ำ เชื่อว่ามีผีสาวเทวดาสงสถิตอยู่ และทำการรักษาแม่น้ำนั้น ถ้าตัดมาใช้ประโยชน์ จะทำให้เกิดอาการเจ็บป่วยและถึงแก่ชีวิตได้

๗. ไม้ที่อยู่ต่างต่อ คือ ต้นไม้ที่ล้มไปทับต้นอื่นที่อยู่ใกล้ ๆ บริเวณนั้น ห้ามนำมาใช้ประโยชน์ เพราะมีความเชื่อว่าผีสาว เทวดา ที่อาศัยอยู่ในต้นไม้นั้นจะไม่พอใจที่ถูกตัด

๘. ต้นไม้ที่ตัดแล้วมีน้ำไหลออกมา เชื่อว่าเป็นต้นไม้ที่ไม่มีความแข็งแรงทนทาน ไม้ที่จะนำมาใช้ประโยชน์ได้ ควรจะเป็นไม้เนื้อแข็งเท่านั้น

ความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติเป็นระบบความเชื่อทางศาสนา และไสยศาสตร์ คือ เป็นความเชื่อที่คนในชุมชนยอมอยู่ภายใต้สิ่งเหนือธรรมชาติ แสดงออกโดยการกราบไหว้ เคารพเชื่อถือ และอ่อนน้อมให้ช่วยคุ้มครอง อีกอย่างหนึ่งเป็นความเชื่อที่ชุมชนพยายามควบคุม สิ่งเหนือธรรมชาติ เพื่อใช้เป็นประโยชน์แก่ตนเอง ซึ่งความเชื่อในเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติ มีบทบาทควบคุม และกระตุ้นให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างมีระเบียบแบบแผน เกิดเป็นจารีตประเพณี

^{๓๐} สหทัยา วิเศษ, “ภูมิปัญญาชาวบ้านในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ศึกษาเฉพาะกรณี กลุ่มอัครป่า ศรีถ้อย ตำบลศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๗๗.

^{๓๑} นาดยา นนทวงศ์, “เอกสารรายงานการปฏิบัติงานภาคสนาม เรื่อง ป่าชุมชน ตำบลศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา”, (สถาบันราชภัฏเชียงราย, ๒๕๓๖), หน้า ๓๙-๔๐. (ถ่ายเอกสารเย็บเล่ม)

ที่จะอยู่ร่วมกัน และอีกนัยหนึ่งเป็นที่มาของอำนาจควบคุมให้มนุษย์อยู่ร่วมกัน โดยความเชื่อในเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติด้านศาสนาและไสยศาสตร์ ได้แทรกซึมเข้าไปในพฤติกรรมของคนในชุมชน

พระโสมณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) จึงได้หาแนวคิดในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ โดยได้ประยุกต์พิธีกรรมการบวชต้นไม้ อันเป็นกุศโลบายด้านจิตวิทยา เพื่อการอนุรักษ์ด้วยการนำผ้าเหลืองไปห่มพื้ต้นไม้ เป็นเครื่องหมายแสดงให้เห็นว่าต้นไม้ที่ได้ผ่านการบวชแล้ว ถือว่าเป็นต้นไม้ของผี หรือเทวดา ที่จะปกป้องต้นไม้ นั้น ๆ ถ้าใครมาตัดจะมีอันเป็นไป ฉะนั้นแนวคิดการบวชต้นไม้ จึงเป็นการเพิ่มความขลังและความศักดิ์สิทธิ์ให้กับต้นไม้ พิธีกรรมนี้เป็นสัญลักษณ์ของความศรัทธาในพระพุทธศาสนา และความเชื่อเรื่องผีของชาวบ้าน ที่มาจากพื้นฐานการดำรงชีวิตใกล้ชิดกับธรรมชาติ และยังเป็นสื่อเพื่อนำไปสู่การสร้างพลัง ความร่วมมือ ปลุกจิตสำนึกให้ชาวบ้านตระหนัก และมีความรู้สึกรักหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งจะส่งผลต่อเนื่องให้เกิดความสมบูรณ์ของระบบนิเวศดังนี้

๑. เป็นการรักษาพืชเพื่อเป็นอาหารของสัตว์ป่า เพราะปัญหาการสูญเสียพันธุ์ของสัตว์ป่า นอกจากจะมีสาเหตุมาจากการล่าสัตว์ของคนในชุมชนแล้ว สาเหตุอีกประการหนึ่ง คือ การลดลงของพื้นที่ป่า และการสูญเสียพันธุ์พืชที่เป็นอาหารของสัตว์ป่าหลายชนิด จึงส่งผลให้สัตว์ป่าสูญเสียไป การบวชต้นไม้ หรือบวชป่า ได้ก่อให้เกิดป่าต้นน้ำ ป่าชุมชน ที่เป็นเป้าหมายในการเป็นแหล่งสะสมของพันธุ์ไม้ เพื่อที่จะเป็นแหล่งอาหารของสัตว์ป่า

๒. เป็นการรักษาแม่พันธุ์ (พญาไม้) เนื่องจากเมื่อมีการตัดไม้ทำลายป่า ได้ส่งผลให้พันธุ์ไม้ท้องถิ่นที่มีค่าทางเศรษฐกิจได้สูญพันธุ์ไปจำนวนมาก เช่น ไม้แดง ไม้สัก ไม้ตะเคียน และไม้เหียง การบวชป่าจึงจะเป็นอีกวิธีหนึ่งที่จะรักษาแม่พันธุ์ไม้ท้องถิ่น ซึ่งในการบวชต้นไม้ จะเลือกบวชต้นไม้ที่เป็นพญาไม้ ตามความเชื่อที่ว่าพญาไม้สามารถให้การคุ้มครองต้นไม้ขนาดเล็กไม่ให้ถูกตัดฟันได้ และพร้อมที่จะขยายแพร่พันธุ์ต่อไปได้เองตามธรรมชาติ

๓. เป็นการเพิ่มพืช ซึ่งเป็นแหล่งหาอาหารสำหรับชุมชน เพราะพื้นที่ป่ามีความสำคัญต่อการพึ่งตนเองของชุมชน เป็นแหล่งปัจจัย ๔ มีแหล่งน้ำสำหรับทำการเกษตร ซึ่งการบวชป่าทำให้ป่าสามารถฟื้นฟูกลับไปสู่ความสมบูรณ์ได้ ชุมชนก็จะมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบสามารถพึ่งตนเองได้

นอกจากนั้นแล้ว ท่านตระหนักชัดว่า ป่าไม้ คือ แหล่งอาหารโดยธรรมชาติของชาวบ้าน หากจะเพิ่มพูนพื้นที่ป่าให้มีมากขึ้น หนทางที่จะเป็นจริงได้ ก็คือ การปลูกต้นไม้ในพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม หรือถูกทำลาย และสร้างป่าใหม่ผล เป็นป่าที่เลี้ยงชีวิตของชาวบ้านได้

กล่าวโดยสรุปการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ของพระโสมณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) เป็นแนวคิดที่นำมาจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และพุทธประวัติ นอกจากนี้ท่านยังได้นำประสบการณ์ในชีวิต ความเชื่อของบรรพบุรุษในท้องถิ่น ตลอดจนสภาพแวดล้อมของสังคมมาเป็นหลักคิดในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งมีอยู่ ๕ แนวคิดดังที่ได้กล่าวถึงรายละเอียดไว้แล้วในข้างต้น อันประกอบด้วยแนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติ แนวคิดในการวิเคราะห์สาเหตุของการทำลายทรัพยากรป่าไม้ แนวคิดเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาทรัพยากรป่าไม้ที่ถูกทำลาย แนวคิดในการดำเนินงานแก้ไขปัญหาทรัพยากรป่าไม้ และแนวคิดในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้

บทที่ ๔

บทบาทของพระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคคปญโญ) ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้

สถาบันทางพระพุทธศาสนา เป็นสถาบันที่สำคัญในการพัฒนาสังคมและให้ความช่วยเหลือต่อสังคมตลอดมา และได้รับการเคารพนับถือจากสังคม เพราะมีความใกล้ชิดกับจิตใจของชาวบ้านมากกว่าหน่วยงานของรัฐ โดยเฉพาะหมู่บ้านในชนบท สถาบันสงฆ์ยังเป็นแบบฉบับอุดมคติทางวัฒนธรรมในด้านจิตใจของชาวบ้านแต่ละท้องถิ่น

พระสงฆ์มีหน้าที่ต่อสังคมหลายประการ นอกจากการดำเนินกิจการภายในวัดแล้วยังมีหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนหลักธรรม และการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อให้กับชาวบ้าน แม้แต่งานพัฒนาหมู่บ้าน พระสงฆ์ยังมีส่วนชักจูงชาวบ้านให้ความร่วมมือในกิจกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน เพราะพระสงฆ์ได้รับการยกย่องนับถือในฐานะที่มีความรอบรู้กิจการ พระสงฆ์จึงมีบทบาทที่สำคัญในการพัฒนาหมู่บ้าน รวมทั้งการสร้างวัด สร้างสะพาน ศาลาประชาคม ฯลฯ ความสำเร็จของการพัฒนาขึ้นอยู่กับบุคลิกภาพของพระสงฆ์ด้วย^๑

การช่วยพัฒนาสังคมเป็นหน้าที่ทางสังคมที่พระสงฆ์ควรกระทำ เพราะเหตุแห่งความผูกพันในด้านความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ ที่ต้องพึ่งพาอาศัยสังคมด้วยปัจจัยสี่ในการดำรงชีวิต สมณเพศ และอีกส่วนหนึ่ง คุณธรรมทางพระศาสนา ย่อมกำหนดให้พระสงฆ์ต้องช่วยเหลือสังคม ดังมีพระพุทธดำรัสเมื่อครั้งแรกในการส่งพระสาวกออกไปประกาศพระศาสนาที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงจาริกไป เพื่อประโยชน์และความสุขของชนหมู่มาก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย” จากพระพุทธดำรัสนี้ การให้ความช่วยเหลือชุมชนหรือสังคมจึงเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ที่ต้องกระทำโดยตรง^๒

พระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคคปญโญ) มีบทบาทในการช่วยพัฒนาชุมชนชนบท มีผลงานเป็นที่ประจักษ์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากท่านมีคุณสมบัติส่วนตัว คือ มีศีลาจารวัตรงดงามตามหลักพระธรรมวินัย ความเป็นผู้นำทางศาสนา ทำให้ชาวบ้านมีความเคารพนับถือ เชื่อฟัง และความเป็นผู้มีจิตสำนึกต่อชุมชน จึงอยากช่วยพัฒนาชุมชนของตนเองให้เจริญก้าวหน้าเท่าที่ความสามารถของตนเองจะทำได้ โดยไม่ขัดต่อหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ ท่านยังมีกลวิธีการเฉพาะตน โดยอาศัยหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อของชาวบ้าน มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนา และการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

^๑ทินพันธุ์ นาคะตะ, พระพุทธศาสนากับสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๙), หน้า ๒๑-๒๒.

^๒พระราชวรมนี (ประยูร ปยุตโต), พระพุทธศาสนากับสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกลดคิมทอง, ๒๕๒๖), หน้า ๑๙๔-๑๙๖.

จากการศึกษาผู้วิจัยได้แบ่งบทบาทของพระโสภณพัฒน์โนดม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ ออกเป็น ๖ ด้าน ได้แก่ บทบาทด้านการปลูกฝังจิตสำนึก การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ บทบาทด้านการเป็นผู้นำ บทบาทด้านการประชาสัมพันธ์ บทบาทด้านการประสานงานภาคีรัฐกับประชาชน บทบาทด้านการป้องกันการรุกรานตัดไม้ทำลายป่า และบทบาทด้านการฟื้นฟูสภาพป่า ซึ่งในแต่ละบทบาทมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๔.๑ บทบาทด้านการปลูกฝังจิตสำนึกการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

พระโสภณพัฒน์โนดม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ได้มีจุดเริ่มต้นในบทบาทด้านการปลูกฝังจิตสำนึกการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน คือ การเข้าไปปลูกฝังจิตสำนึกให้กับชาวบ้านในชุมชน ทั้งที่อาศัยอยู่ตามเชิงเขาและพื้นที่ราบ โดยคำนึงถึงความแตกต่างของแต่ละบุคคล ตามพื้นฐานของแต่ละท้องถิ่น และใช้เทคนิคการพูดสื่อสารแตกต่างกันออกไปโดยมีจุดหมายเดียวกันคือ เพื่อให้ชาวบ้านมีจิตสำนึกและเห็นความสำคัญของป่าไม้ แนะนำให้ชาวบ้านรู้ว่าป่าไม้มีคุณค่าต่อชีวิตทุกชีวิตอย่างไร เช่น ป่าเป็นแหล่งเกิดของน้ำ ป่าทำให้ดินอุดมสมบูรณ์ และที่จำเป็นเป็นพิเศษก็คือป่าเป็นแหล่งให้ชีวิตแก่มนุษย์ทุกคนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน กล่าวคือ ถ้าไม่มีป่า ก็ไม่มีมนุษย์

การกระตุ้นปลูกฝังจิตสำนึกของชาวบ้าน ด้วยการเทศนากล่าวอ้างหลักธรรมคำสั่งสอนของศาสนา ก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่พระโสภณพัฒน์โนดม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ได้นำมาปรับใช้อยู่เป็นประจำ โดยท่านมักจะเปรียบเทียบให้ชาวบ้านเห็นว่า “ในเมื่อป่ามีคุณค่าและให้ทุกสิ่งทุกอย่างแก่เรา แล้วเหตุใดเราจึงไม่เห็นคุณค่าของป่า บุญคุณของพ่อแม่ ญาติพี่น้องเรารับรู้หมด แต่ป่าไม้ซึ่งมีบุญคุณยิ่งกว่าญาติผู้ใหญ่ของเรา แต่ทว่าเรากลับไม่รู้บุญคุณเลย ชีวิตของเราอาจขาดญาติผู้ใหญ่ได้ แต่เราขาดป่าไม้ไม่ได้ หรืออาจขาดครูอาจารย์ได้แต่เราขาดจากป่าไม้ไม่ได้” เมื่อชาวบ้านรับรู้และเข้าใจสิ่งที่สื่อออกไป ก็เกิดความรู้สึกตื่นรู้ขึ้นมาทันที จากการที่เห็นป่าเป็นเพียงพืชชนิดหนึ่งที่จะตัดและนำมาขาย ก็กลับกลายเป็นว่าพวกเขาเห็นป่าไม้เป็นสิ่งที่ชีวิตที่มีคุณค่าสำหรับพวกเขา การพูดโดยใช้เทคนิค อ้างถึงหลักธรรมนั้น มีเพียงพระสงฆ์เท่านั้นที่จะทำบทบาทด้านปลูกฝังจิตสำนึกในการเห็นคุณค่า ความสำคัญของป่าไม้ได้ดีและได้ผล ทั้งนี้เพื่อให้ชาวบ้านนั้นมีความรับผิดชอบต่อตนเอง และสังคมโดยรวม เป็นการปลูกฝังความรู้อันเหมาะสมให้กับชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านมีจิตใจโน้มเอียงไปในทางอนุรักษ์ป่าได้มากขึ้น^๓

นอกจากนี้ในการเทศนา การจัดอบรมสัมมนา หรือการบรรยายธรรมสั่งสอนชาวบ้าน เนืองในโอกาสต่าง ๆ หรือทุกครั้งที่มีโอกาสได้พบปะพูดคุย ทั้งในโรงเรียน สถานศึกษา และงานประเพณีต่าง ๆ พระโสภณพัฒน์โนดม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) จะมียุทธศาสตร์สอดแทรกความรู้เกี่ยวกับความสำคัญของสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติที่มีต่อคนตั้งแต่เกิดจนตายไปด้วย ท่านระลึกเสมอว่า จะต้องทำให้ชาวบ้านได้เข้าใจถึงประโยชน์ของป่าและสิ่งแวดล้อม โดยใช้ปรัชญา หลักธรรม และข้อปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา มาเทศน์ผสมผสานชี้ให้ชาวบ้านได้เข้าใจ และมีความศรัทธาเข้ามาร่วมมือในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้คงอยู่ ซึ่งการเทศนาหรือบรรยายในแต่ละครั้งท่านได้จัดทำสื่อแผ่นใส ภาพถ่าย

^๓สัมภาษณ์ พระโสภณพัฒน์โนดม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ), รองเจ้าคณะจังหวัดพะเยา กิตติมศักดิ์ เจ้าอาวาสวัดโพธาราม ตำบลศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา, ๑๙ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๙.

ภาพสไลด์ หรือการฉายวิดีโอ เพื่อให้ชาวบ้านได้เห็นเปรียบเทียบระหว่างป่าที่อุดมสมบูรณ์กับป่าที่ถูกทำลาย และรับรู้ถึงผลดีผลเสียที่จะตามมาทั้งจากการอนุรักษ์ป่าไม้และทำลายป่าไม้ โดยชี้ให้ชาวบ้านได้เห็นอย่างเป็นรูปธรรม ถึงสาเหตุที่ทำให้ธรรมชาติเกิดการเปลี่ยนแปลง การใช้สื่อประกอบการเทศนาที่หลากหลายแม้จะเป็นสื่อที่ธรรมดา แต่ชาวบ้านมักจะให้ความสนใจ เนื่องจากได้เห็นภาพที่แท้จริง ส่งผลให้เกิดการคิดพิจารณาตามภาพไปด้วย สิ่งเหล่านี้ย่อมเป็นการปลูกฝังจิตสำนึกให้ชาวบ้านเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าไม้ได้อีกทางหนึ่ง

บางกรณีท่านจะใช้การสอนโดยตรง โดยให้ชาวบ้านได้เห็นถึงผลจากการทำลายป่าไม้หลายครั้งที่มีโอกาสท่านก็จะพาผู้นำชุมชน และชาวบ้านขึ้นไปบนภูเขา โดยการเข้าไปสำรวจป่าในพื้นที่อำเภอแม่ใจที่ถูกตัดทำลายจากนายทุน และผืนป่าส่วนที่ยังคงเหลืออยู่ ดูป่าต้นน้ำลำธารที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เพื่อให้ชาวบ้านได้เปรียบเทียบสภาพป่าที่อุดมสมบูรณ์ในอดีตกับป่าที่ถูกทำลายในปัจจุบันซึ่งมีความแตกต่างกันมาก รวมถึงพาไปศึกษาดูงานในท้องที่ต่าง ๆ หลังจากนั้นชาวบ้านจึงเริ่มรับรู้ เข้าใจ และยอมรับความจริง นี่คือข้อสำคัญในการกระตุ้นและปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นที่พระโสภณพัฒนโนดม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) นำมาใช้ กล่าวคือจะต้องพูดในขณะที่ชาวบ้านเห็นตามความเป็นจริง ต้องพูดในขณะที่เขาอยู่ในพื้นที่นั้นจริง ๆ และต้องชี้แนะให้ชาวบ้านเข้าใจการปลูกฝังจิตสำนึกจึงจะได้ผลดี รวมถึงได้เป็นแกนนำจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่า โดยในระยะแรกมีเพียงกลุ่มบุคคลที่เป็นหนุ่มสาวที่เข้าร่วม ต่อมาได้ขยายเครือข่ายออกไปอย่างกว้างขวาง

ด้วยวิธีการเหล่านี้ ทำให้ชาวบ้านเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในตัวท่าน เกิดแรงจูงใจในการที่จะร่วมมือร่วมใจกันอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งมีเนื้อที่กว่า ๒,๐๐๐ ไร่ บริเวณเขาปางปูเลาะ โดยการร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่พระโสภณพัฒนโนดม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ได้จัดขึ้น นับตั้งแต่การระดมกำลังชาวบ้าน เพื่อสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับคุณค่าของป่าไม้และการอนุรักษ์ป่า กำหนดขอบเขตพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธารตลอดจนป่าในบริเวณอื่น ๆ โดยรอบ กำหนดเงื่อนไขและทำข้อตกลงกับชาวบ้านให้เลิกการตัดไม้ในพื้นที่ป่าต้นน้ำ ส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกต้นไม้ในสถานที่สาธารณะ เช่น วัด โรงเรียน ฼าปนสถาน เป็นต้น^๔

พระโสภณพัฒนโนดม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ไม่เพียงแต่สร้างศรัทธาให้เกิดแก่ชาวบ้านด้วยการประพฤติปฏิบัติตนอันดีงามเหมาะสมและถูกต้องตามพระวินัย เพื่อก่อให้เกิดความสามัคคีธรรมในหมู่คณะเท่านั้น ท่านยังได้นำหลักธรรมอันเป็นพุทธวจนะที่ว่า “บุคคลใดอยู่ใต้ต้นไม้ใด ตัดรอนต้นไม้ นั้น บุคคลนั้นเป็นผู้อกตัญญู” การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เป็นเรื่องสำคัญซึ่งจะสำเร็จลงได้ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย การที่จะได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายจะเกิดได้ด้วยวิธีการให้การศึกษาและความรู้ ตลอดจนสร้างเจตคติที่ดีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้แก่ประชาชนในพื้นที่ ให้มีความรักความหวงแหน เห็นความสำคัญและความจำเป็นในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

^๔สัมภาษณ์ นายสายดิ่ง สุกุลนา, กำนันตำบลศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา, ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

ซึ่งพระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ก็ได้ดำเนินบทบาทด้านการปลุกฝังจิตสำนึกให้กับชาวบ้านได้อย่างสมบูรณ์

นอกจากนี้ในปี พ.ศ. ๒๕๒๒ ได้เกิดเหตุการณ์แม่น้ำแม่ใจเกิดภาวะแห้งขอดอย่างไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน เกิดภาวะฝนแล้งอย่างหนัก จนชาวบ้านไม่ได้ทำอะไรได้นาน เมื่อท่านได้เห็นปัญหาความทุกข์ยากลำบากของพี่น้องประชาชนชาวอำเภอแม่ใจ ที่ประสบกับภาวะฝนแล้ง จึงได้ศึกษาวิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหา และค้นพบว่าปัญหาสำคัญเกิดจากการตัดไม้ทำลายป่า ที่ส่งผลให้ธรรมชาติเปลี่ยนแปลง ท่านจึงพยายามที่จะหาแนวทางแก้ไขโดยใช้หลักธรรมของพระพุทธศาสนาเข้ามาเป็นกลวิธีในการแก้ไขปัญหา แล้วประยุกต์พิธีทางศาสนา ความเชื่อ และขนบธรรมเนียมประเพณีของคนในท้องถิ่นขึ้นมา เพื่อบูรณาการป่าต้นน้ำ และแม่น้ำลำธาร ซึ่งท่านได้นึกถึงเรื่องสุปติฎฐเทพบุตรแล้วจึงประชุมปรึกษาหารือชาวบ้านผู้เฒ่าผู้แก่ พร้อมกับได้เสนอการประยุกต์พิธีกรรม คือ พิธีสืบชะตาแม่น้ำขึ้น

การสืบชะตาแม่น้ำถือเป็นกุศโลบายในการนำความเชื่อทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์กับภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมพื้นเมืองทางภาคเหนือ เพื่อสร้างศรัทธาและเพื่อเป็นการปลุกจิตสำนึกให้กับชาวบ้านในการอนุรักษ์ เกิดความหวงแหน เห็นประโยชน์และคุณค่าของสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ป่าต้นน้ำ ตระหนักถึงภัยพิบัติที่จะเกิดจากการตัดไม้ทำลายป่า ก่อให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ และขยายเครือข่ายในการจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติป่าต้นน้ำ และการอนุรักษ์ธรรมชาติให้คงความสมบูรณ์สืบไปถึงรุ่นลูกหลาน รวมถึงเป็นการปฏิบัติภารกิจทางจิตวิทยาอย่างหนึ่ง เพื่อให้ชาวบ้านได้มองว่าพระสงฆ์ยังเป็นที่พึ่งทางจิตใจ เมื่อยามมีความทุกข์ความยากไร้ พระสงฆ์ก็ไม่ทอดทิ้งชาวบ้าน^๕

พิธีสืบชะตาแม่น้ำ ประยุกต์ขึ้นมาจากพิธีสืบชะตาหมู่บ้านและสืบชะตาคน โดยมีไม้ ๓ ท่อน ประกอบเข้าด้วยกันคล้ายกระโจม ไม้ท่อนแรกเรียกว่าสะพานเงินสะพานทอง (ข้าวเงิน-ข้าวคำ) ไม้อีก ๒ ท่อน ท่อนหนึ่งจะมีกิ่งไม้ก้ามปูหรือไม้ฉำฉาเล็ก ๆ ตัดเป็นก่าเท่าอายุของแม่น้ำ (สมมติขึ้น) มัดติดปลายไม้ สำหรับท่อนสุดท้ายใช้เทียน รูป ดอกไม้ เมี่ยง บุหรี่ผูกติด เมื่อตั้งเป็นสามขา จะปล่อยด้ายสีขาวห้อยลงมาจากจุดที่ไม้สามท่อนผูกรวมกันทางด้านบน เพื่อโยงไปหาสิ่งที่เราต้องการสืบชะตา พิธีกรรมนี้ มีคุณค่าและความหมายต่อชาวบ้านหลายประการ คือ

๑. เมื่อชาวบ้านและชุมชนเดือดร้อน พระสงฆ์และผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านจะช่วยแก้ปัญหา โดยใช้พิธีกรรมนี้เข้าแก้ไข

๒. พิธีกรรมนี้สามารถเรียกขวัญและกำลังใจชาวบ้านกลับคืนมา

๓. พิธีกรรมนี้ก่อให้เกิดความร่วมมือ ความสามัคคี และช่วยเหลือเกื้อกูลกันในหมู่คณะ

๔. พิธีกรรมนี้ก่อให้เกิดความเลื่อมใส เคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในหมู่บ้าน ผู้ดูแลรักษาหมู่บ้าน เคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ดูแลแม่น้ำ รวมถึงเป็นการสร้างจิตสำนึกให้กับชาวบ้านในการอนุรักษ์

^๕ สัมภาษณ์ พระครูสิริจันทประโชติ, เจ้าคณะอำเภอแม่ใจ เจ้าอาวาสวัดศรีดอนตัน ตำบลบ้านเหล่า อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา, ๕ มีนาคม ๒๕๕๙.

พื้นฟูป่าต้นน้ำ และทรัพยากรธรรมชาติในทางอ้อม ตลอดจนสร้างความสามัคคีให้กับชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณต้นน้ำและปลายน้ำไปพร้อม ๆ กัน

จากการที่พระโสภณพัฒนาคม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ได้ประยุกต์พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา และขนบธรรมเนียมประเพณีขึ้นมาแก้ไขสถานการณ์ปัญหาความแห้งแล้ง แสดงให้เห็นถึงความลึกซึ้งต่อระบบนิเวศวิทยา แห่งขุนห้วยขุนน้ำของบ้านเกิดเมืองนอนที่ท่านได้คลุกคลีในวัยเยาว์ มีความผูกพันต่อแผ่นดินเกิด ท้องไร่ ท้องนา ที่อาศัยธารน้ำจากผืนป่าใหญ่ดำรงชีวิต การที่ท่านได้เห็นความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจสังคมที่โหมกระหน่ำเข้าสู่อำเภอแม่ใจ ซึ่งส่งผลกระทบต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ท่านได้เป็นผู้จุดประกายความสว่างขึ้นในหนทางที่เหลืออยู่ ในการแก้ไขปัญหาเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้คงอยู่ถึงรุ่นลูกรุ่นหลานต่อไป

บทบาทของพระโสภณพัฒนาคม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ในฐานะที่เป็นพระสงฆ์ผู้นำท้องถิ่น ในการปลุกจิตสำนึกการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ สิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ท่านได้แสดงบทบาทของพระนักอนุรักษ์อย่างเต็มตัว ได้อุทิศตนในการพัฒนาชุมชนและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะการพิทักษ์ป่าไม้และต้นน้ำลำธาร ซึ่งได้ใช้วิธีการที่หลากหลายรูปแบบในการปลุกจิตสำนึกให้ชาวบ้านเห็นคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งทำให้ประสบความสำเร็จและเป็นต้นแบบในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแก่สังคม อาจสรุปได้ดังนี้

๑. กำหนดเขตวัดให้เป็นเขตอภัยทาน และพัฒนาบริเวณวัดให้มีบรรยากาศร่มรื่น สวยงามเป็นธรรมชาติด้วยร่มเงาของต้นไม้ เพื่อเป็นแบบอย่างในการดูแลรักษาต้นไม้ ตัดป้ายบอกชนิดของต้นไม้และคติเตือนใจ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนที่เข้าไปในบริเวณวัด จะได้ทั้งการทำบุญ และศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับต้นไม้ชนิดต่าง ๆ และคติเตือนใจ

๒. ศึกษาถึงปัญหาเพื่อดำเนินการแก้ไข และเทศนาสั่งสอนชาวบ้านให้หยุดการทำลายป่า พร้อมกับอธิบายถึงโทษของการตัดไม้ทำลายป่า และชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นจากการรักษาป่า ให้คงความสมบูรณ์ไว้พร้อมกับให้คำปรึกษาแนะนำ ชี้แนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาหากชาวบ้านหรือชุมชนได้รับความเดือดร้อน พระสงฆ์พร้อมที่จะเป็นที่พึ่งทางจิตใจแก่ชาวบ้าน ให้กำลังใจในการแก้ไขปัญหา

๓. สร้างจิตสำนึกให้ชาวบ้านเกิดความรักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัว และให้มีการอนุรักษ์ไว้เพื่อลูกหลานของตนต่อไป

๔. พื้นฟูศักยภาพป่าไม้ที่ถูกทำลาย ด้วยการร่วมมือกันปลูกป่าเพื่อทดแทนป่าไม้ที่ถูกทำลายไป โดยจัดโครงการป่าไม้ในวันสำคัญ ๆ ของชาติและศาสนา จัดตั้งกองผ้าป่าต้นไม้ และการอนุรักษ์พันธุ์ไม้

๕. ก่อตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าไม้ โดยให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการดำเนินกระบวนการอนุรักษ์ป่าในทุกขั้นตอน เพื่อเป็นแกนนำและแนวร่วมในการอนุรักษ์ป่าให้คงอยู่ต่อไป

๖. เป็นแกนนำในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เพื่อสร้างความเป็นสิริมงคลให้ชาวบ้านและประยุกต์ใช้พิธีกรรมทางศาสนา ความเชื่อและขนบธรรมเนียมประเพณี เพื่อรักษาทรัพยากรสิ่งแวดล้อมธรรมชาติให้คงอยู่ต่อไป เช่น การสืบทอดแม่ย่า ซึ่งพิธีดังกล่าวถือว่าเป็นสื่อ

ที่แสดงให้เห็นถึงสายสัมพันธ์ การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างคนกับธรรมชาติ ซึ่งส่งผลดีต่อระบบนิเวศวิทยา นับว่าเป็นภูมิปัญญาที่เกิดจากการเรียนรู้วิถีชีวิต ในการรักษาป่าต้นน้ำให้คงอยู่ตลอดไป

การปลูกฝังจิตสำนึกเป็นกระบวนการแรกของการอนุรักษ์และพัฒนา เพราะการแก้ปัญหาการตัดไม้ทำลายป่าในสังคมไทยมีโครงสร้างที่สลับซับซ้อน และสัมพันธ์กับปัจจัยหลายระดับ ตั้งแต่รัฐบาล ธุรกิจเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรต่างประเทศ ชาวเขา ชาวบ้าน และพระสงฆ์ ล้วนมีบทบาทต่อการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมในสังคมไทยทั้งสิ้น ดังนั้นการแก้ปัญหาโดยอาศัยภาครัฐ ผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกหรือลำพังฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดไม่สามารถสัมฤทธิ์ผลได้ จะต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย โดยการเรียนรู้ร่วมกัน เรียนรู้จากการกระทำ จากเหตุการณ์จริง เป็นการเรียนรู้จากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งการเรียนรู้ร่วมกันเช่นนี้ทำให้เกิดพลังทางปัญญา เกิดความรู้ความเข้าใจที่นำไปสู่การปรับเปลี่ยนทัศนคติที่ถูกต้อง หรือกระบวนการทัศน์ใหม่ที่มีคุณภาพเพียงพอในการเอาชนะปัญหาที่ยากและสลับซับซ้อนได้ และเห็นว่าเป็นบทบาทหน้าที่โดยตรงของศาสนาโดยเฉพาะพระสงฆ์ จะต้องทำหน้าที่ปลูกฝังทัศนคติที่ถูกต้องต่อธรรมชาติให้แก่บุคคลที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ทั้งรัฐบาล ข้าราชการ นักธุรกิจ ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน และชาวเขา ทั้งในรูปแบบรายบุคคล กลุ่มย่อย และกลุ่มใหญ่

การสร้างจิตสำนึกของชาวบ้านทำให้เห็นความสำคัญของตนเองที่มีต่อทรัพยากรป่าไม้เป็นสิ่งสำคัญในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของชาวบ้าน ท่านจึงชักชวนชาวบ้านให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าไม้ เพื่อสร้างความรักความหวงแหนระหว่างชาวบ้านกับธรรมชาติ ชาวบ้านจะเกิดความรู้สึกในทางเกื้อกูล และเห็นความสำคัญของตนเองและอยากมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้มากขึ้น

กล่าวโดยสรุปพระโสภณพัฒนโนดม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ได้มีบทบาทด้านการปลูกฝังจิตสำนึกการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน ซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรอันสำคัญของชาวบ้านในพื้นที่ เนื่องจากชาวบ้านต้องอาศัยป่าไม้ในการดำรงชีวิต ท่านจึงเล็งเห็นความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ แต่ป่าไม้ในเขตพื้นที่อำเภอแม่ใจได้ถูกทำลาย เกิดความเสื่อมโทรมเป็นอย่างมาก ท่านจึงเข้ามามีบทบาทในการอนุรักษ์พร้อมกับการสร้างจิตสำนึกให้กับชาวบ้านด้วยการสื่อสาร การชักชวนชาวบ้านให้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ด้วย ซึ่งส่งผลต่อพฤติกรรมอันดีของชาวบ้านต่อสิ่งแวดล้อม อันเป็นส่วนสำคัญในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้คงอยู่สืบไป

๔.๒ บทบาทด้านการเป็นผู้นำ

พระโสภณพัฒนโนดม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) เป็นพระสงฆ์รูปหนึ่งที่ต้องการพัฒนาสร้างสรรค์ให้ชุมชน สังคม และบ้านเมืองเจริญรุ่งเรือง เมื่อสังคมอยู่ดีมีความสุข ชาวบ้านต่างมีความสุขเช่นกัน เมื่อชาวบ้านอยู่ดีกินดี มีอาชีพ มีวิถีชีวิตที่ดี ย่อมยกระดับฐานะความเป็นอยู่ของชาวบ้านให้ดีขึ้น

เมื่อสังคมเกิดปัญหา ทำให้สังคมไม่เข้มแข็ง พระโสภณพัฒนโนดม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ต้องการตอบแทนสังคม โดยพัฒนาชุมชนให้เจริญทัดเทียมสังคมอื่น ต้องการให้สังคมร่มเย็น

ด้วยพระธรรม ถ้าชาวบ้านมีความสุข ท่านก็มีความสุขเช่นกัน สิ่งเหล่านี้เกิดจากความศรัทธา ท่านคิดเสมอว่า ที่อยู่ได้ก็เพราะชาวบ้าน จึงต้องการตอบแทนชาวบ้านด้วยการพัฒนาชุมชนและสังคมให้ดีขึ้น นอกจากนี้ ท่านคิดว่าประชาชนในพื้นที่ออกไปทำงานที่อื่นเป็นจำนวนมาก ไม่กลับมาช่วยพัฒนาถิ่นฐานบ้านเกิดของตน ท่านจึงพยายามแนะนำการประกอบอาชีพในท้องถิ่น ให้ลูกหลานกลับมาทำงานที่ถิ่นฐานบ้านเกิด ไม่ต้องการให้ทรัพยากรในพื้นที่สูญเสียโดยเปล่าประโยชน์ และต้องการให้วิถีชีวิตของคนล้ามนากลับคืนมา^๖

พระโสภณพัฒนาคม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ได้ดำเนินการพัฒนาชุมชน มาตั้งแต่ครั้งที่ท่านได้ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาส เจ้าคณะอำเภอ จนถึงปัจจุบันเป็นรองเจ้าคณะจังหวัดพะเยา กิตติมศักดิ์ ได้ดำเนินการก่อสร้างเสนาสนะ บูรณปฏิสังขรณ์ทั้งภายในวัด และสาธารณะประโยชน์แก่สถานที่ต่าง ๆ รวมถึงการพัฒนาชุมชนในด้านจิตใจ จะเห็นได้ว่า วัดโพธาราม ตำบลศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา ได้เป็นสถานที่ตั้งอุทยานการศึกษา, เป็นสถานที่ตั้งชมรมผู้สูงอายุประจำอำเภอแม่ใจ, เป็นสถานที่ตั้งหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะ, เป็นสถานที่ตั้งศูนย์บริการการเรียนรู้ตำบล, เป็นสถานที่ตั้งห้องสมุดประชาชนประจำอำเภอแม่ใจ, เป็นสถานที่ตั้งศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์, เป็นสถานที่ตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล, เป็นสถานที่สอบธรรมสนามหลวงประจำอำเภอแม่ใจ, เป็นสถานที่ตั้งศูนย์บูรณาการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชน, เป็นสถานที่ตั้งศูนย์ฝึกวิชาชีพพื้นบ้าน, เป็นสถานที่ตั้งพิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น (เพื่อการศึกษาและจัดแสดง), เป็นสถานที่ตั้งศูนย์ยุติธรรมอำเภอแม่ใจ, เป็นสถานที่ตั้งศูนย์อบรมฝึกหัดพระนักเทศน์ประจำจังหวัดพะเยา, เป็นสถานที่ตั้งศูนย์พัฒนาคุณธรรม จริยธรรม จังหวัดพะเยา, เป็นสถานที่ตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ประจำอำเภอแม่ใจ, เป็นสถานที่ตั้งสำนักศาสนศึกษา แผนกธรรม และแผนกบาลี, เป็นวัดวิถิพุทธเฉลิมพระเกียรติ, เป็นสถานที่ตั้งสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดพะเยา แห่งที่ ๗, เป็นสถานที่ตั้งโครงการลานบุญ ลานปัญญา และเป็นสถานที่ตั้งศูนย์ฟื้นฟูสุขภาพชุมชน

ด้านการเผยแผ่ ท่านได้ดำเนินการเผยแผ่ตั้งแต่เป็นเจ้าอาวาสวัดโพธาราม โดยได้เผยแผ่หลักธรรมแก่ประชาชนภายในหมู่บ้าน เมื่อท่านได้ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอแม่ใจ ในปี พ.ศ. ๒๕๒๕ ท่านจึงได้ขยายงานด้านการเผยแผ่ให้กว้างออกไปในชุมชนต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง ครอบคลุมทุกหมู่บ้านในเขตอำเภอแม่ใจ โดยออกอบรมแบบพระธรรมทูต คือ หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล มีการบรรยายธรรม เพื่อให้ประชาชนได้เข้าใจในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าและนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้ถูกต้อง ตลอดจนออกอบรมตามโครงการแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง คือจัดตั้งกลุ่มวัฒนธรรมชาวพุทธขึ้น โดยจัดอบรมเป็นตำบล ๆ ละ ๑ จุด ๆ ละ ๓ วัน ให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน คนในหมู่บ้านมารับการอบรมหมู่ละ ๒๐ คน ผู้จบการอบรมจะได้รับวุฒิบัตรมอบให้เป็นเกียรติโดยอาราธนาเจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้มอบ

^๖สัมภาษณ์ นายสายดิ่ง สกลนา, อ่างแล้ว.

นอกจากนั้นแล้วยังออกเผยแผ่ธรรมให้แก่ชาวเขา แนะนำให้รู้จักโทษของยาเสพติด และภัยจากการตัดไม้ทำลายป่า การทำไร่เลื่อนลอย เป็นการทำลายต้นน้ำลำธาร ทำให้ฝนแล้ง แนะนำให้ใช้หลักธรรมของพระพุทธเจ้า ตลอดจนมอบพระพุทธรูปให้ทุกหลังคาเรือน^๗

นายพีระพันธ์ จันทรเที่ยง ได้เล่าถึงความสำเร็จส่วนตัวให้กับงานส่วนรวมของพระโสภณพัฒนโมดม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ไว้ว่า “หลวงพ่ोज้าคุณ มีแต่งงานราชภักดิ์กับงานหลวง ไม่มีงานส่วนตัวเลย งานราชภักดิ์ก็ออกไปกิจนิมนต์ให้ชาวบ้าน เป็นกิจของพระเมื่อมีโยมนิมนต์ก็ต้องไป ส่วนงานหลวงก็ไปประชุมคณะสงฆ์บ้าง บางทีก็มีหน่วยงานราชการต่าง ๆ มาขอคำปรึกษาบ้าง”^๘

สิ่งเหล่านี้ทำให้ชาวบ้านมีความรู้สึกศรัทธา เคารพรักในตัวของท่าน ซึ่งงานส่วนใหญ่ของพระโสภณพัฒนโมดม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ล้วนเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมโดยเฉพาะกิจกรรมทางสังคมภายในเขตปกครองของท่าน ซึ่งท่านจะถือว่าเป็นธุระอันสำคัญ ท่านจะละเลยไม่ได้ สอดคล้องกับคำบอกกล่าวของ พระครูกิตติปัญญาวุฒิ ว่า “วัดไหน หมู่บ้านไหน ในเขตปกครองของท่าน ไม่ว่าจะเป็นงานฉลอง หรือทำกิจกรรมอะไรก็ตาม ต้องมานิมนต์หลวงพ่อ ช่วยดู ช่วยแนะนำ ให้คำปรึกษาเสมอ”^๙

ด้านการศึกษา หลวงพ่อบ้านได้สนับสนุนส่งเสริมการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรมอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน โดยได้มอบทุนการศึกษา แก่พระภิกษุสามเณร ก่อนเปิดภาคเรียน และมอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนระดับชั้นต่าง ๆ ในเขตอำเภอแม่ใจ ตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษา จนถึงระดับอุดมศึกษา^{๑๐}

แม้แต่งงานด้านวัฒนธรรมประเพณี หลวงพ่อบ้านได้ให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะความที่ท่านเป็นบุคลากรทางพระพุทธศาสนา และการเติบโตมากับวัฒนธรรมที่งดงาม ที่มีการปลูกฝัง ท่านมาตั้งแต่ครั้งเยาว์วัย ท่านจะให้ความสำคัญมาก สอดคล้องกับคำกล่าวของพระครูศรีปิโยโกศล ที่หลวงพ่อบ้านได้กล่าวในงานประเพณีต่าง ๆ แทบทุกครั้ง ไว้ตอนหนึ่งว่า “ขอให้พวกเราช่วยกันรักษา วัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของชาวล้านนาเอาไว้ เพื่อให้ลูกหลานได้ยึดถือปฏิบัติสืบต่อไปในภายภาคหน้า และเพื่อส่งเสริมความสามัคคีในหมู่คณะของพุทธศาสนิกชน จรรโลงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนา อย่าให้สิ่งเหล่านี้สูญหาย”^{๑๑}

^๗ สัมภาษณ์ พระครูสิริจันทประโชติ, อ้างแล้ว.

^๘ สัมภาษณ์ นายพีระพันธ์ จันทรเที่ยง, อดีตพระเลขาณการพระโสภณพัฒนโมดม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ), ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^๙ สัมภาษณ์ พระครูกิตติปัญญาวุฒิ, รองเจ้าคณะอำเภอแม่ใจ เจ้าอาวาสวัดพระธาตุจ๋าม่วง ตำบลบ้านเหล่า อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๑๐} สัมภาษณ์ พระครูภัทรกิจไพศาล, เจ้าคณะตำบลศรีถ้อย ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโพธาราม ตำบลศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา, ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระครูศรีปิโยโกศล, เจ้าคณะตำบลแม่สุก เจ้าอาวาสวัดตาลถ้อย ตำบลแม่สุก อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ หลวงพ่อให้ความสำคัญแก่ชุมชนเป็นอย่างมาก เพราะท่านมักพูดอยู่เสมอว่า “ที่มีวันนี้ได้ก็เพราะชุมชนให้โอกาสท่าน และเราควรที่จะช่วยเหลือหรือตอบแทนสังคม” ซึ่งหลวงพ่อได้ก่อตั้งโครงการธนาคารข้าว โครงการรถกู้ภัยร่มโพธิ์ โครงการสงเคราะห์ผู้สูงอายุ และผู้ป่วย เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นบทบาทด้านการเป็นผู้นำของพระโสภณพัฒนาคม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ในประเด็นศาสนา สังคม และวัฒนธรรมทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นในฐานะผู้นำพระสงฆ์ หรือผู้นำชาวบ้าน^{๑๒}

สำหรับจุดเริ่มต้นของบทบาทด้านการเป็นผู้นำ ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และต้นน้ำลำธาร ของพระโสภณพัฒนาคม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) หลวงพ่อเล่าว่า มีความคิดที่จะรักษาป่าไม้และแม่น้ำมานานแล้ว โดยได้เริ่มทำงานด้านอนุรักษ์ป่าไม้ และแม่น้ำอย่างจริงจังเป็นรูปธรรม มาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๒ แล้ว ได้ร่วมกับคณะศรัทธาสาธุชนชาวอำเภอแม่ใจ และร่วมกับอำเภออื่น ๆ ในจังหวัดพะเยา และจังหวัดใกล้เคียง เช่น เชียงราย ลำปาง แพร่ น่าน เมื่อท่านได้พบปัญหาความทุกข์ยากลำบากของพี่น้องประชาชนชาวอำเภอแม่ใจ ที่ประสบกับภาวะฝนแล้ง ไม่ได้ทำไร่ ทำนา ทำสวน ต่อสู้กับนายทุนผู้ทำลายป่าที่ถูกกฎหมาย ในรูปแบบของสัมปทานป่าไม้กว่าที่จะมีพิธีการขุดต้นไม้ และสืบทอดแม่น้ำ^{๑๓}

ท่านได้เล่าถึงเหตุการณ์ของการต่อสู้ และการทำงานด้านอนุรักษ์ป่าไม่ว่า ในคืนวันที่ ๑๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๖ เวลา ๒๑.๐๐ น. ท่านได้รับข่าวจากบุคคลหนึ่งว่า

“ในคืนนี้ ได้มีบุคคลกลุ่มหนึ่ง นัดแนะกัน ประชุมกัน แต่ไม่รู้ว่าจะสถานที่ประชุมอยู่จุดไหน” ท่านก็ถามว่า “เขาประชุมเรื่องอะไร”

บุคคลนั้นก็ตอบว่า “เขาประชุมเรื่องจะเดินขบวนขับไล่พระพุทธรูปวัดบ้านดงอินตา” เมื่อได้ฟังแล้วก็ไม่น่าเชื่อในคำพูดนี้เลย ก็ได้ถามต่อไปว่า

“ทำไมเขาจึงคิดจะเดินขบวนขับไล่พระพุทธรูป พระท่านทำอะไรให้ใคร”

บุคคลนั้นก็ตอบ “พระพุทธรูปองค์นี้เป็นพระอิมางนางแล้ง เป็นเหตุทำให้ฝนไม่ตกเป็นกาลกณีนบ้านเมืองบันดาลให้ฝนแล้ง”

เมื่อได้ฟังบุคคลนั้นเล่า ก็นึกแต่เศร้าสลดใจเป็นอย่างยิ่ง แต่อีกใจหนึ่งไม่น่าเชื่อ เพราะไม่เคยได้ยินคำนี้มาก่อนเลย ไม่สนใจสักเท่าไรนัก และก็ยังได้ชวนบุคคลนั้นออกไปหาจุดที่เขานัดประชุม แต่ก็ได้รับคำปฏิเสธ เหตุการณ์ในคืนนั้นก็ไม่มีอะไรเกิดขึ้น

ต่อมาในวันที่ ๒๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๖ เวลา ๑๐.๐๐ น. เป็นเวลาที่ท่านมาปฏิบัติศาสนกิจในจังหวัดพะเยา พอถึงช่วงนั้นได้มีราษฎรบ้านห้วยบง ดงเวียง ร่องคุด สันปูเลย และอีกหลาย ๆ หมู่บ้าน ในเขตอำเภอพาน สมทบด้วยราษฎรบ้านหนองสระ และบ้านดงบุญนาคนของอำเภอแม่ใจเป็นจำนวนมาก ได้พากันมาเดินขบวนขับไล่พระพุทธรูป ได้สร้างความวุ่นวาย

^{๑๒} สัมภาษณ์ พระครูสิริจันทประโชติ, เจ้าคณะอำเภอแม่ใจ เจ้าอาวาสวัดศรีดอนตัน ตำบลบ้านเหล่า อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา, ๕ มีนาคม ๒๕๕๙.

^{๑๓} สัมภาษณ์ พระโสภณพัฒนาคม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ), อ้างแล้ว.

ปลุกปั้น ใส่ร้าย ทำลาย บุกรุก ดูหมิ่น ก้าวร้าว เหยียบย่ำ แสดงอาการไม่เคารพต่อพระพุทธรูป และเป็นการไม่ให้เกียรติแก่พี่น้องชาวบ้านดงอินตา

พวกที่มาประท้วง ได้ตั้งหลักพูดจาเสียดสีชาวบ้านดงอินตาคำพูดบางคำไม่น่าฟังเลย เวลานั้นยังปฏิบัติศาสนกิจในจังหวัดไม่เสร็จ ได้รับข่าวก็รีบกลับมาที่อำเภอแม่ใจ แวะเข้าไปถามข่าว จากที่ว่าการอำเภอแม่ใจ พอคืนนายอำเภอได้เข้าไปใกล้เกลี้ยประนีประนอมแล้ว โดยนายอำเภอ รับปากว่า “ถ้าชาวบ้านดงอินตายอมให้นำพระพุทธรูปออก ทางอำเภอจะนำออกภายใน ๗ วัน แต่หากชาวบ้านดงอินตายอมให้นำเอาพระพุทธรูปออกก็ไม่รู้ว่าจะทำอย่างไร เพราะพระพุทธรูป เป็นสมบัติของพี่น้องชาวบ้านดงอินตา”

ในคืนนั้นได้ขอกำลังตำรวจไปด้วย พอไปถึงที่วัดบ้านดงอินตา ได้ขอให้เจ้าอาวาสและ ผู้ใหญ่บ้านเปิดเครื่องขยายเสียงประกาศให้ชาวบ้านมาประชุมกันที่วัด เมื่อได้ยินเสียงประกาศ จากทางวัดชาวบ้านก็พากันมาจนแน่นวิหาร แล้วท่านก็ได้ชี้แจงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นให้ฟัง ปรากฏว่า มีชาวบ้านส่วนหนึ่งยินยอมให้นำพระพุทธรูปออก ส่วนหนึ่งไม่ยินยอมจะขอปกป้องพระพุทธรูป ด้วยชีวิต ขอเพียงพระพุทธรูปยังอยู่ในวัดดงอินตาดังเดิม

วันที่ ๒๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๖ เวลาประมาณ ๑๙.๐๐ น. พระเดชพระคุณหลวงพ่อ พระราชวิสุทธิโสภณ เจ้าคณะจังหวัดพะเยา เจ้าอาวาสวัดศรีโคมคำ ในสมัยนั้น (ปัจจุบัน พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ เป็นที่ปรึกษาเจ้าคณะภาค ๖) และมีพระอาจารย์อมร ยสินธโร (พระครูปลัดวิมลสิริวัฒน์) ได้มาชวน ไปที่วัดดงอินตาพร้อมด้วยกำนันอ้าย จินะวรรณ กำนันตำบลบ้านเหล่า (ในสมัยนั้น) เข้าไปเยี่ยมเยียน และได้ขอให้ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๖ บ้านดงอินตา เปิดเครื่องขยายเสียงประกาศ ให้ชาวบ้านมาร่วม ประชุมพร้อมกันอีกครั้งหนึ่ง

ชาวบ้านก็ดูมีความพร้อมเพรียงกันอย่างยิ่ง กล่าวคือถ้าได้ยินเสียงประกาศจากทางวัด ก็มาพร้อมกันทันที ในคืนนั้นพระเดชพระคุณหลวงพ่อพระราชวิสุทธิโสภณ และพระอาจารย์ อมร ยสินธโร (พระครูปลัดวิมลสิริวัฒน์) ก็ได้ให้อาวาตและกำลังใจแก่พี่น้องบ้านดงอินตา ทำให้พี่น้อง ชาวบ้านดงอินตามีขวัญกำลังใจดีขึ้น สำหรับทางฝ่ายอาณาจักร ก็ไม่ทอดทิ้งได้ส่งตำรวจและทหาร มาประจำการ รักษาความสงบอยู่เป็นประจำ นับตั้งแต่วันที่ ๒๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๖ เป็นต้นมา จนถึงวันที่ ๒๑ กรกฎาคม นับเป็นเวลา ๑ เดือนเต็ม ส่วนพระอาจารย์อมร ยสินธโร ก็ได้มีเมตตา มาให้กำลังใจ พร้อมกับบรรยายธรรมให้กับผู้ที่เข้ามานมัสการพระพุทธรูปตลอด ๑ เดือนเต็มเช่นกัน

วันที่ ๒๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๖ ได้เข้าไปที่วัดดงอินตาอีกครั้ง ได้ไปพบกับชาวบ้าน ที่มาเที่ยวและได้สอบถามจากผู้ที่มาเที่ยว ก็ได้ความว่า ในคืนวันที่ ๑๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๖ เขาได้ประชุมกัน และเช้าวันรุ่งขึ้นเขาก็เริ่มทำใบปลิวแจก ประกาศโฆษณาชวนเชื่อ ไปปลุกปั่น ชาวบ้านแถวบ้านห้วยบง ร่องคต สันปูเลย และบ้านหนองสระ จนวันที่ ๒๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๖ ก็ได้มีการเดินขบวนมาที่วัดดงอินตา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา ในใบปลิวโฆษณา เขาว่า

“พี่น้องชาวอำเภอพาน จังหวัดเชียงราย อำเภอแม่ใจ และอำเภอเมืองพะเยา ท่านรู้ไหม ว่า ๒ ปีที่ผ่านมา ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล เป็นเพราะพุทธรูปที่ประดิษฐานอยู่ในวัดดงอินตา

อำเภอมะเใจ พระพุทธรูปองค์นี้สร้างมาด้วยความแค้นของเศรษฐีผู้หนึ่งเป็นชาวอีสาน ซึ่งเศรษฐีคนนี้ได้สร้างพระพุทธรูปขึ้น แล้วเอากระดูกของลูกสาวมาบรรจุไว้ในองค์พระ แล้วก็บวงสรวงวิญญาณของลูกสาวว่า พระพุทธรูปองค์นี้หากได้ไปประดิษฐานอยู่ที่ใดขอให้ฝนแล้งที่นั่น”

นอกจากนี้เขายังโฆษณาต่อไปอีกว่า พระพุทธรูปองค์นี้มีกำลังเดช มีตุ้มหู มีผ้าสบงไหมเป็นสีฟ้า เวลากลางคืนก็จะมีหญิงสาวออกมาจากพระพุทธรูปไปเที่ยวกัญญาเจ้าอาวาสบ้าง การโฆษณาของเขาไม่เหมาะสมที่จะกล่าว เพราะคำบางคำไม่สุภาพ เขาโฆษณาจนคนหลงเชื่อ อยากจะมาดูพระพุทธรูป คนแก่บางคนถึงกับร้องให้ออกมา เพราะเสียใจในเมื่อมาดูพระพุทธรูปที่สวยงาม มาถูกมารศาสนาแล้วหาว่าเป็นพระอึบางนางแล้ง ผู้ที่หลงเชื่อก็ตกเป็นแนวร่วมของเขา โดยไม่รู้สึกรู้สั

วันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๖ ได้มีการเดินขบวนกันอีกครั้ง คราวนี้พวกเขาเริ่มโฆษณากันหลังจากวันที่ ๒๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๖ ว่า “วันที่ ๒๗ มิถุนายน ทางเจ้าคณะอำเภอมะเใจ และนายอำเภอมะเใจ จะทำพิธีเอาพระพุทธรูปออกจากวัดดงอินตา และจะทำลายพระพุทธรูปเพื่อจะเอากระดูกออกจากพระพุทธรูป แล้วจะเอากระดูกไปถ่วงน้ำ ” เขาโฆษณากันอีกมากมายที่ทำให้คนเชื่อ ปรากฏว่าในวันนั้นมีคนมาเดินขบวนเป็นจำนวนมาก มากกว่าวันที่ ๒๑ มิถุนายนอีกหลายเท่า เพราะว่าในวันนั้นได้มีนายทุนคนหนึ่งให้น้ำมันรถอีแต่นที่บรรทุกคนมาเดินขบวน แต่แล้วผู้ที่มาร่วมขบวนก็ต้องผิดหวังไปตาม ๆ กัน มารู้สึกตัวก็ต่อเมื่อมาถึงวัดดงอินตา เมื่อไม่เห็นเจ้าคณะอำเภอ และนายอำเภอจัดพิธีอะไร จึงรู้สึกตัวเองถูกหลอกเสียแล้ว จะกลับก็กลับไม่ได้ เพราะไม่มีรถจะกลับ รถโดยสารก็ไม่มี ต้องรอน้ำมันรถอีแต่นกลับจึงจะกลับได้ เพราะรถจะกลับได้ต้องรอคำสั่งของนายทุนคนที่ให้น้ำมันรถ

แต่พวกมารศาสนา ที่ต้องการเห็นความแตกแยกของพี่น้องชาวพุทธ และสร้างความปั่นป่วน แก่ประเทศชาติบ้านเมือง ยังปักหลักกล่าวโจมตี และพยายามดึงเอาข้าราชการมาปะทะกับประชาชนแล้วกล่าวหาว่า ข้าราชการทำร้ายประชาชน และดึงเอาประชาชนทำร้ายกันเอง และในวันนั้น ได้มีคนอีกกลุ่มหนึ่งได้เข้ามาพบกับท่าน ขอให้ออกคำสั่งให้เคลื่อนย้ายพระพุทธรูปออกไปจากวัดดงอินตา

ท่านก็ถามว่า “ถ้าหากเอาออกมาแล้ว ใครจะนำพระพุทธรูปออกไปจากวัดดงอินตาแล้วเอาไปไว้ที่ไหน”

เขาก็บอกว่า “ให้นายอำเภอมะเใจเป็นผู้นำไป”

ท่านบอกว่า “ถ้าพวกคุณแน่จริงก็เอาไปเองไม่ดีหรือ ทำไมต้องเป็นนายอำเภอล่ะ”

กลุ่มคนพวกนั้นก็ขยันทะยอขอให้ออกคำสั่ง ท่านก็ตอบว่า “ไม่ให้ใครเอาไป ถ้าไม่เชื่อก็จะเห็นตักกัน ถ้าใครเคลื่อนย้ายพระพุทธรูปอีกเพียงนิดเดียว อาตมาจะฟ้องร้องตามกฎหมายว่าบุกรุกทำลายทรัพย์สินของศาสนา”

ซึ่งทำให้คนพวกนั้นไม่พอใจ ก็เลยบอกว่า “ถ้าไม่พอใจก็ให้ไปพบหลวงพ่ोज้าคณะจังหวัดพะเยา เพราะหลวงพ่อมีอำนาจตัดสินมากกว่าอาตมา”

คนกลุ่มนั้นก็ยังคงแสดงความไม่พอใจ แล้วกลับพูดข่มขู่ต่าง ๆ นานา ท่านก็ยอมเสียมารยาทขับไล่คนกลุ่มนั้นออกจากวัดไป ถ้าไม่ออกไปภายในเวลา ๕ นาที อาตมาจะฟ้องตามกฎหมายบ้านเมือง คนกลุ่มนั้นก็ต้องถอยออกจากวัดไป แต่แทนที่จะหยุดแค่นี้ เขากลับพากันไปที่จังหวัด เข้าไปหาหลวงพ่ोज้าคณะจังหวัด จนหลวงพ่ोज้าคณะจังหวัดต้องออกมาเทศน์โปรดตลอดชีวิตให้จริงใจให้ฟัง^{๑๔}

วันที่ ๒๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๖ ได้ไปที่บ้านดงอินตาอีกครั้ง พวกที่ไม่หวังดีหลงเหลืออยู่ ๒-๓ คน สงสัยจะเป็นสายให้พวกเดียวกัน เมื่อเขาเห็น เขาก็เอ่ยปากถามว่า “นี่หรือเจ้าคณะอำเภอ” ก็เลยตอบว่า “ใช่” เขาก็บอกว่า “ดีแล้ว วันนี้ไม่ยอม วันที่ ๓๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๖ จะเอาสี่แดงเข้ามาทาบ” ก็ตอบเขาไปว่า “ดีเหมือนกัน จะได้เอาสี่เหลืองมาทาบ ว่าใครจะแน่นกว่าใคร”

หลังจากวันที่ ๒๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๖ เวลาประมาณ ๑๔.๐๐ น. ได้มีพระอาจารย์พระมหาศรีมูล มุลสิริ วัดศรีอุโมงค์คำ ในสมัยนั้น (ปัจจุบัน พระเทพญาณเวที ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดพะเยา) และพระอาจารย์ขยัน วัดศรีอุโมงค์คำ ในสมัยนั้น (ปัจจุบัน นายขยัน ตีบเมืองมา) ได้ชวนไปที่วัดดงอินตา พร้อมกับได้มีใบปลิวแจกให้ชาวบ้าน มีให้หลงเชื่อคำชักชวนใด ๆ ของผู้ไม่ประสงค์ดีต่อพระพุทธศาสนา และการเข้าไปวัดดงอินตาครั้งนี้ ทำให้ชาวบ้านมีกำลังใจขึ้นมาอีกมาก ที่จะปกป้องพระพุทธรูป เพราะยังมีผู้ที่สนับสนุนและให้กำลังใจอยู่อีกจำนวนมาก

ในเย็นวันที่ ๒๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๖ เข้าไปที่ศาลากลางจังหวัด เพื่อปรึกษาผู้ว่าราชการจังหวัด แต่ผู้ว่าราชการจังหวัดก็พูดออกมาโดยไม่ได้ใช้ความคิด หรือพูดแบบการปฏิเสธไม่รู้เรื่องอะไรทั้งสิ้น คือพูดว่า “เรื่องของพระของเจ้าผมไม่ยุ่งเกี่ยว”

หลวงพ่อก็พูดชัดขึ้นว่า “นี่เป็นเรื่องของคนเข้าไปยุ่งเรื่องของพระ เราควรช่วยแก้ไขมิใช่เรื่องของพระของเจ้าอย่างเดียวท่านรู้ไหม” พูดแล้วก็ไม่อยากจะรับฟังการพูดของผู้ว่าราชการจังหวัดต่อไป จึงขอตัวกลับก่อนและเข้าไปกราบเรียนพระเดชพระคุณหลวงพ่ोज้าคณะจังหวัด

หลวงพ่ोज้าคณะจังหวัดพะเยา ก็แนะนำให้มีการจัดการทอดผ้าป่าขึ้นในวันที่ ๓๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๖ โดยนำพระภิกษุสามเณรภายในอำเภอแม่ใจทั้งหมด พร้อมกันนั้นทางจังหวัด ซึ่งโดยการนำของ พระอาจารย์มหาศรีมูล มุลสิริ วัดศรีอุโมงค์คำ ในสมัยนั้น (ปัจจุบัน พระเทพญาณเวที ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดพะเยา) ได้อนุญาตให้ภิกษุ สามเณร นักเรียนโรงเรียนพินิตประสาธน์ มาร่วมทำบุญทอดผ้าป่าที่วัดดงอินตาในครั้งนี้ด้วย ท่านดีใจมากที่มีแนวร่วมเป็นเพื่อนสหธรรมิกที่ไม่ทอดทิ้งกันเมื่อยามลำบาก ตอนเช้าวันที่ ๓๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๖ พอได้เวลาที่นัดหมาย พระภิกษุสามเณรประมาณ ๓๐๐ กว่ารูป ได้มาพร้อมกันที่วัดโพธาราม และได้เวลาก็เคลื่อนขบวนไปพร้อมกัน มีคณะศรัทธาชาวบ้านนำภัตตาหารไปถวายพระที่ไปวัดดงอินตา วันนั้นวัดดงอินตาเต็มไปด้วยพระภิกษุสามเณร ทำให้ชาวบ้านดงอินตาปลาบปลื้มยินดีเป็นอย่างมาก เหมือนกับที่ได้พูดกับพวกนั้นว่า วันที่ ๓๐ มิถุนายน จะเอาสี่เหลืองเข้าทาบจริง ๆ วันนั้นไม่มีสี่แดงสี่หมูปูอยู่ที่วัดสักคนเดียว พวกนั้นพากันมาแต่ไม่ถึงวัดดงอินตา ก็พากันสลายตัวเองไปคนละทิศละทาง

^{๑๔} สัมภาษณ์ พระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ), อ้างแล้ว.

แต่แทนที่คนพวกนี้จะรู้จักหยุดยั้ง เขากลับราวีไม่เลิก ที่นี้เขากลับไม่เข้าไปสู่บ้าน ดงอินตาแล้ว เขามุ่งสู่ที่ว่าการอำเภอแม่ใจ และมุ่งโจมตีผู้นำในอำเภอ ทั้งฝ่ายพุทธจักรและอาณาจักร ตลอดถึงหลวงพ่พลอยถูกโจมตีไปด้วย เขาทำทุกอย่าง เช่น ปล่อกำลังคนออกไปโฆษณา ตามตลาดบ้าง ตามชุมชนบ้าง บวกกับเวลานั้นฝนก็ไม่ตกพวกเขาจึงได้สมาชิกเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ อีกทั้งเขียนหนังสือ มาด้าด้วยคำหยาบคายหลายประการ สร้างเรื่องขึ้นมาว่า ในวัดโพธารามมีชาวบ้าน เอารำหมามาใส่บาตรพระตอนเช้าบ้าง เขาพูดชักชวนให้คนเดินขบวนมาที่ว่าการอำเภอ โดยอ้างว่า วันที่ ๑๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๖ นายอำเภอแม่ใจ จะนำเอาพระพุทธรูป มาตั้งไว้ที่ว่าการอำเภอ พอถึงวันที่ ๑๕ กรกฎาคม ก็ได้มีการเดินขบวนมาที่ว่าการอำเภอแม่ใจอีก แต่ทางเจ้าหน้าที่ตำรวจ ช่วยสกัดเส้นทางที่พวกกลุ่มมารศาสนาจะเข้ามา ตลอดช่วงเวลาที่ทั้งกลางวัน กลางคืน มีแต่คน อยากรมาดูพระพุทธรูปและไหว้สักการะเท่านั้น คนที่จะขับไล่พระพุทธรูปไม่มี แต่แล้วก็ต้องผิดหวัง พระพุทธรูปก็ไม่ได้เห็น ขบวนประท้วงก็ไม่มี อาหารกลางวันก็ไม่ได้ทาน บางคนก็กลับไปอย่าง ไม่เป็นท่า บางคนถึงกับพูดว่าต่อไปจะไม่หลงเชื่ออีกแล้ว และหลังจากนั้นอีกไม่กี่วันฟ้าฝนก็เริ่มตก และตกมากเสียด้วย ทำให้ชาวบ้านได้ทำไร่ไถนากันโดยทั่วไป และได้ทำนาดีกว่าทุกปีด้วยซ้ำ ทำให้ผู้ที่ กล่าวหาพระพุทธรูปและกล่าวโจมตีได้สำนึกผิด และมาสารภาพผิดกับท่านเป็นจำนวนมาก

พระพุทธรูปที่กล่าวถึงนี้ เป็นพระประธานในอุโบสถวัดดงอินตา ตำบลบ้านเหล่า อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา พระพุทธรูปองค์นี้เป็นพระพุทธรูปที่ คุณบุปผา พุ่มพิพัตร เป็นเจ้าภาพ สร้างถวาย และให้ชื่อว่า “หลวงพ่โพธิ์สัมภาณ” โดยการถวายผ่านแม่ชีสุปราณี กองคำ วัดภาษี เอกมัย แขวงคลองตันเหนือ เขตวัฒนา กรุงเทพมหานคร และมีคณะศรัทธาวัดดงอินตาเป็นผู้ไปรับ เอาที่วัดภาษีเอกมัย เมื่อวันที่ ๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๔ มิใช่เอามาจากภาคอีสาน หรือเศรษฐกิจที่ไหน เป็นคนสร้าง แต่หล่อกันที่เสาชิงช้า กรุงเทพมหานคร ฉะนั้นอย่าได้เชื่อพวกมารศาสนา ที่ได้อ้างขึ้นมา แต่อย่างใด^{๑๕}

เมฆก้อนมหิมา กำลังจะหายไปตามกาลเวลา แต่เชื่อว่าเมฆก้อนใหม่จะไม่ก่อตัวอีก วันที่ ๒๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๙ เมฆก้อนใหม่เริ่มก่อตัวขึ้นอีกแล้ว ก่อตรงจุดเสียด้วยคือตรงจุด ที่ท่านอยู่ ชนิดที่ทำให้หลีกเลี่ยงไม่ได้ เหมือนกับมีสัญญาณเตือนว่า “เจ้าอย่าถอยนะ ถ้าถอยเจ้าตายแน่” ในใจเหมือนกับตอบรับว่า “ไม่ถอย ไม่ถอยแน่”

ดวงไฟที่สองเริ่มจุดขึ้นมา คือในวันดังกล่าวได้มีชาวบ้านมาบอกว่า ขณะนี้บริษัททำไม้ ให้คนเข้าไปสำรวจตัดไม้เตรียมจะตัดในป่าห้วยหก ป่าปูเลาะ ป่าห้วยสัก ซึ่งป่าเหล่านี้เป็นป่าต้นน้ำ ลำธารของลำห้วยแม่ใจ ที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “ป่าต้นน้ำแม่ใจ” ซึ่งเป็นป่าต้นกำเนิด ของแม่น้ำอิง หรือแม่น้ำชมพู หรือแม่น้ำสายตา อีกทอดหนึ่ง และต่างไหลลงสู่กว๊านพะเยา เปรียบเหมือนเป็นหัวใจ ของปริมาณน้ำในกว๊านพะเยา จึงได้นัดกับกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน มาปรึกษาหารือเพื่อให้บริษัท รับสัมปทานทำไม้ ระวังการดำเนินการสัมปทานป่าในแปลงที่ ๑๐ ไว้ก่อน การสัมปทานป่า ตามหนังสืออนุญาตให้สัมปทาน ฉบับที่ ๑๗๐/๒๕๒๖ ลงวันที่ ๑๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๖ โครงการไม้กระยาเลย แม่ปืม-แม่พุง (ชร.๑๒) ระยะเวลาการสัมปทาน ๓๐ ปี จะสิ้นสุดในปี

^{๑๕} อ่างแล้ว.

พ.ศ. ๒๕๔๖ รวมทั้งสิ้นจำนวน ๑๐ แปลง สำหรับแปลงที่อยู่ในตำบลศรีถ้อย และตำบลป่าแฝก เป็นแปลงที่ ๑๐ ที่ยังคงความอุดมสมบูรณ์ การทำไม้ทางบริษัทเซียงรายค้าไม้จะทำแปลง ๒ รอบ คือทั้งช่วงระยะ ๑๐-๑๕ ปี กลับมาตัดไม้แปลงต่อไป และทางโรงบ่มใบยา ก็จะเหมาทำต่อ คือขุดต่อไม้ไปทำเชื้อเพลิงบ่มใบยา ทางรัฐบาลเก็บภาษีจากบริษัทเซียงรายค้าไม้เพียงตันละ ๒๐ บาท (ไม้กระยาเลย) เมื่อชาวบ้านได้มาแจ้งข่าว จึงได้ขอร้องให้กำนันไปพูดกับทางบริษัทเซียงรายค้าไม้ ขอให้หยุดการตัดไม้ไว้ก่อน แล้วจึงได้ประชุมเจ้าอาวาสในเขตตำบลศรีถ้อยทุกวันพร้อมกับชาวบ้าน ในที่ประชุมเห็นเป็นเสียงเดียวกันว่า ให้ทำหนังสือร้องเรียนยับยั้งการสัมปทานป่าไปยังหน่วยงานของรัฐ ที่มีส่วนรับผิดชอบเกี่ยวกับป่าไม้ทุกหน่วยงาน โดยทำหนังสือร้องเรียนไปยังผู้ตรวจการสำนักนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ผู้ว่าราชการจังหวัดพะเยา และแม่ทัพภาคที่ ๓ จังหวัดพิษณุโลก แต่คำตอบที่ได้รับเหมือนกันหมดคือ “รัฐบาลให้สัมปทานป่าไปแล้ว ไม่สามารถจะยกเลิกการสัมปทานป่าได้” พร้อมกันนั้นจึงได้ตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าขึ้น เพื่อเป็นแนวร่วมการขอยับยั้งการสัมปทานป่า

พ.ศ. ๒๕๓๐ ทางบริษัทสัมปทานป่า ได้ส่งคนงานเข้าไปตัดไม้อีกครั้ง ชาวบ้านซึ่งเป็นกลุ่มอนุรักษ์ ได้มาบอกให้ช่วยเจรจาขอให้คนงานที่เข้าไปตัดไม้ไม่ออกจากป่า ก่อนที่จะเกิดเรื่องกับชาวบ้านกลุ่มอนุรักษ์ ซึ่งชาวบ้านในตอนนั้นพร้อมที่จะปกป้องด้วยชีวิต ท่านจึงได้นัดประชุมคณะกรรมการสภาตำบล เพื่อจะเข้าไปขอให้พวกตัดไม้หยุด เข้าไปพูดที่แรกเขาไม่ยอมหยุด ที่หลังต้องใช้กุศโลบายหลายอย่าง โดยการนำชาวบ้านพันกว่าคนคัดค้านและขออนุญาตเจ้าหน้าที่ตำรวจ เพื่อตั้งด่านตรวจตราบริเวณปากทางเข้าออกป่าต้นน้ำ โดยได้ทำการปิดป่าเอาไว้ ห้ามรถยนต์ทุกชนิดผ่านเข้าป่า ผลัดเปลี่ยนกันเข้าเวรยามรักษาป่า ทำให้เขาหยุดตัดไม้ได้ และพร้อมกับกันให้พวกตัดไม้ไม่ออกจากป่าด้วย ท่านเป็นผู้นำในการเร่งขยายความคิด ปลุกฝังความรักป่าให้กับชาวบ้านทุกรูปแบบ และนำพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ นั่นคือ พิธีสืบชะตาแม่น้ำ และการบวชต้นไม้ ซึ่งทุกสิ่งทุกอย่างที่ท่านได้ทำ ล้วนใช้เวลานานพอสมควร จึงจะสร้างศรัทธาความเชื่อถือให้สามารถเข้าไปนั่งในหัวใจของชาวบ้าน พอที่จะสามารถสั่งให้ชาวบ้านทำตามได้ นี่เป็นสิ่งที่จะต้องทำ และพร้อมที่จะรับทุกสถานการณ์ที่จะเกิดขึ้นตามมา ไม่ว่าจะดีหรือชั่ว จะถูกด่าถูกตีอย่างไร ท่านก็พร้อมที่จะรับ จนในที่สุด รัฐบาลก็ได้ออกพระราชบัญญัติปิดป่าทั่วประเทศ เหตุการณ์จึงยุติลงโดยปริยาย

นอกจากนี้ท่านยังได้นำชาวบ้านทำความสะอาดน้ำแม่ใจ จากต้นน้ำมาจนสุดสาย เป็นระยะทางประมาณ ๕ กิโลเมตร ในปี พ.ศ. ๒๕๓๐ เพื่อก่อให้เกิดความเคารพยำเกรงต่อสิ่งที่มีบุญคุณ เป็นที่มาของการเรียกกันว่า “แม่คงคา” การนำชาวบ้านปลูกป่าบริเวณอ่างเก็บน้ำห้วยชมพูประมาณ ๗๐๐ ไร่ ในปี พ.ศ. ๒๕๓๑ การสนับสนุนให้เจ้าอาวาสและชาวบ้านในตำบลบ้านเหล่า อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา จัดงานทอดผ้าป่าพันธุ์ไม้ และปลูกป่าบริเวณป่าช้าของหมู่บ้าน ประมาณกว่า ๓๐ ไร่ ในปี พ.ศ. ๒๕๓๓^{๑๖}

^{๑๖} สัมภาษณ์ นายสายดิ่ง สุกุลนา, กำนันตำบลศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา, ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

จากเหตุการณ์การที่ได้กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าพระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ได้เป็นผู้นำในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ให้แก่ชาวบ้าน ทั้งในฐานะผู้นำทางความคิด ผู้นำในการปฏิบัติ และผู้นำทางจิตใจ โดยไม่เกรงกลัวต่ออำนาจมืดทั้งสิ้น ท่านได้ทำหน้าที่ผู้นำได้อย่างดีที่สุด ไม่ว่าจะเป็นเหตุการณ์การประท้วงพระอืปางนางแล้ง หรือการประท้วงสัมปทานป่าในพื้นที่ป่าอำเภอมะนัง สิ่งเหล่านี้ได้สะท้อนให้ชาวแม่ใจได้ประจักษ์ในภาวะความเป็นผู้นำของท่านอย่างถูกต้องสมบูรณ์

จะเห็นได้ว่าชาวอำเภอมะนังและอำเภอกัลยาศังยังมีความเชื่อมั่นในความเป็นผู้นำทางปัญญาและการเป็นแบบอย่างของพระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) สูงมาก ซึ่งท่านถือเป็นต้นแบบทางสังคมที่สำคัญต่อการพัฒนาอย่างยิ่ง ท่านได้แสดงบทบาทการเป็นผู้นำชุมชนในแทบทุกด้าน เป็นแบบอย่าง มีความมุ่งมั่นต่อเป้าหมายสู่ความสำเร็จ และเป็นศูนย์รวมในการอนุรักษ์และพัฒนา

พระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) เสมือนผู้นำความคิดท้องถิ่น สามารถจะนำสมาชิกในกลุ่มสังคมให้ยอมรับหรือปฏิเสธกระบวนการพัฒนาได้ ท่านเป็นทั้งผู้นำความคิดเฉพาะเรื่อง กล่าวคือในเรื่องของการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และผู้นำความคิดในเรื่องทั่ว ๆ ไป คือ เป็นที่ปรึกษาของสมาชิกคนอื่น ๆ ได้ในหลาย ๆ เรื่อง อาทิ ด้านศาสนา การแพทย์ การบ้านการเมือง เป็นต้น นอกจากนี้ท่านยังเป็นผู้ดำเนินการเปลี่ยนแปลง ในการเผยแพร่ความคิดใหม่ และทำให้เกิดการยอมรับจนกระทั่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในสังคมได้

นอกจากการเป็นผู้นำในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้แล้ว ท่านก็ไม่ลืมที่จะเป็นผู้นำทางพระพุทธศาสนา ท่านได้เป็นทั้งผู้นำของคณะสงฆ์อำเภอมะนัง คณะสงฆ์จังหวัดพะเยา เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นผู้นำในพิธีบวชป่า และพิธีสืบชะตาแม่น้ำ เป็นต้น

พระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ได้มีบทบาทในด้านการเป็นผู้นำทางศาสนา เป็นพระนักพัฒนา นักต่อสู้เพื่อปกป้องผืนป่า อันเป็นต้นน้ำลำธารที่หล่อเลี้ยงชีวิตของชาวบ้าน จึงทำให้ท่านได้รับการยอมรับ เคารพนับถือท่านจากชาวบ้าน อีกทั้งได้อนุเคราะห์ สงเคราะห์ชาวบ้านที่ขาดแคลน ที่ได้รับความทุกข์ยาก รวมทั้งการให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน จัดกิจกรรมอันเป็นประโยชน์สุขของชาวบ้าน และยังอาศัยบารมีธรรมส่วนตัวของท่านสามารถรวบรวมชาวบ้านเข้ามาช่วยงานส่วนรวมเพื่อประโยชน์แก่คนหมู่มาก สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องแสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้นำ เป็นนักบริหารจัดการเพื่อประโยชน์สุขของชาวบ้าน สังคม และประเทศชาติอย่างแท้จริง

๔.๓ บทบาทด้านการประชาสัมพันธ์

บทบาทด้านการประชาสัมพันธ์ในแนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้นั้น เป็นสิ่งที่จะต้องใช้บุคลากรพอสมควร การประชาสัมพันธ์ที่ดำเนินการมีหลายวิธี การจะเลือกปฏิบัติแบบใดแบบหนึ่งนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับพิจารณาว่าอย่างไรจะเหมาะสม และได้ประโยชน์มากกว่า

พระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ได้มีบทบาทในการให้ความรู้แก่ชาวบ้าน ในการสร้างความรู้ความเข้าใจ เพราะท่านเชื่อว่าความไม่เข้าใจต่อทรัพยากรป่าไม้ ความรู้เท่าไม่ถึงการณ์

และไม่รู้ว่าผลกระทบที่จะตามมาหลังจากป่าไม้หมดสภาพไปแล้วจะมีสภาพเป็นอย่างไร ท่านจึงเป็นสื่อบุคคลที่นำความรู้ ข่าวสาร เกี่ยวกับป่าไม้ และความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าไม้มาถ่ายทอดให้ชาวบ้านได้รับรู้กัน ซึ่งในการประชาสัมพันธ์ให้ความรู้ที่ท่านมักจะใช้การพูดบรรยาย ผสมผสานกับการเทศน์ ทั้งในโอกาสสำคัญที่มีคนจำนวนมาก คนบางกลุ่ม หรือพูดคุยระหว่างบุคคลเมื่อพบปะตลอดจนการเรียกประชุมคณะสงฆ์ ประชุมผู้นำชุมชน ประชุมชาวบ้าน การจัดอบรมสัมมนา ให้ความรู้กับคนในท้องถิ่นและคนทั่วไปตามแต่วาระโอกาส โดยในการประชาสัมพันธ์เรื่องดังกล่าวท่านมักจะยกตัวอย่างรูปภาพ ภาพฉายสไลด์ สื่อวิดีโอ เพื่อใช้ประกอบในการให้ความรู้แก่ผู้ฟังให้เข้าใจมากยิ่งขึ้นด้วย มีการจัดบอร์ดนิทรรศการเคลื่อนที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เมื่อมีงานสำคัญ และจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ที่วัดโพธาราม เพื่อเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของท่านให้ผู้สนใจทั่วไปมาศึกษาดูงานได้อีกทางหนึ่ง

ท่านไม่ได้ถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ด้วยการพูดคุยให้ความรู้เท่านั้น ท่านยังสร้างกิจกรรมเสริมความเข้าใจให้กับชาวบ้าน โดยการนำ ความเชื่อ พิธีกรรม วัฒนธรรมประเพณี มาผสมผสานในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยจัดพิธีบวงสรวงต้นไม้ สืบชะตาแม่น้ำ ทอดผ้าป่าพันธุ์ไม้ เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้จะช่วยดึงดูดชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมช่วยกระตุ้นให้ชาวบ้านเกิดความสนใจ ทำให้ชาวบ้านมีความใกล้ชิดกับป่าไม้ เกิดความตระหนักถึงปัญหา เกิดความรับรู้สีกหวงแหน เห็นคุณค่าของป่าไม้และเห็นความสำคัญของตนที่มีต่อป่ามากขึ้น โดยปราศจากจิตที่เป็นอกุศลต่อป่า

ท่านได้จัดพิธีกรรมในป่า เพื่อเป็นการกระตุ้นชาวบ้าน ด้วยการลงมือกระทำ ให้ชาวบ้านได้เห็น ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรม ทำให้เกิดการเรียนรู้ โดยได้ถ่ายทอดผ่านทาง การเทศน์ และการบรรยายในโอกาสต่าง ๆ ซึ่งถือเป็นยุทธวิธีหนึ่งในการถ่ายทอดและประชาสัมพันธ์ไปพร้อม ๆ กัน ท่านจึงเป็นผู้นำข่าวสารถ่ายทอดเกี่ยวกับปัญหาป่าไม้ ตลอดจนวิธีการรักษาป่าไม้มาแนะนำเสนอให้ชาวบ้านได้รู้ การได้รับข้อมูลข่าวสารจากสื่อบุคคลที่มีความใกล้ชิดกับชาวบ้านอย่างท่าน ย่อมให้การสื่อสารเป็นไปได้ทั้งสองทาง และมีโอกาสได้โต้ตอบระหว่างกันอย่างเป็นกันเอง เข้าใจ และมีประสิทธิภาพ แสดงให้เห็นว่าท่าน ไม่ได้มีหน้าที่แค่ถ่ายทอดความรู้ ข้อมูลข่าวสารเท่านั้น แต่ยังเป็นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ถึงปัญหาของสังคมให้กับชาวบ้าน และยังมีการนำพาชาวบ้านลงมือแก้ไขปัญหาก็คด้วย^{๑๗}

นอกจากนี้ ท่านยังได้รับอาราธนาให้ไปเป็นวิทยากรบรรยายความรู้ แบ่งปันประสบการณ์เกี่ยวกับแนวคิดและแนวทางในการอนุรักษ์ป่าไม้ ให้กับหน่วยงานต่างๆ ทั้งของภาครัฐ เอกชน และสถาบันศึกษาทั่วประเทศ อาทิ

๑. เป็นวิทยากรบรรยาย เรื่อง ศาสนากับสิ่งแวดล้อม ณ ตึกสันติไมตรี ทำเนียบรัฐบาล
๒. เป็นวิทยากรบรรยาย เรื่อง พระสงฆ์กับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ณ วัดพระธาตุข่อยแฮ อำเภอมือง จังหวัดแพร่

^{๑๗} สัมภาษณ์ พระครูสิริจันทประโชติ, อ่างแล้ว.

๓. เป็นวิทยากรบรรยาย เรื่อง พระสังฆานุรักษ์สิ่งแวดล้อม ณ วัดพระสิงห์วรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

๔. เป็นวิทยากรบรรยาย เรื่อง การอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ณ ห้องประชุม เมืองมหาราช อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

๕. แสดงปาฐกถา เรื่อง คนกับสิ่งแวดล้อม ณ บ้านเมืองตึงใต้ อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง จัดโดย มูลนิธิบัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กรุงเทพมหานคร

๖. เป็นวิทยากรบรรยาย เรื่อง การแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ณ โรงแรมเชียงใหม่ภูคำ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

๗. เป็นวิทยากรบรรยาย เรื่อง สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ แก่คณะนักศึกษา และองค์กรเอกชนต่าง ๆ ณ ห้องประชุม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

๘. ได้รับอาราธนาให้ไปบรรยายพิเศษ เรื่อง การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งได้รับอาราธนาให้เป็นประธานในพิธีบวชต้นไม้ ณ ประเทศศรีลังกา

๙. ได้รับอาราธนาให้ไปสัมมนา เรื่อง สิ่งแวดล้อมในภาพพื้นเอเชีย ณ ประเทศไต้หวัน จากกองทุนสิ่งแวดล้อมโลก

๑๐. ได้รับอาราธนาให้ไปบรรยายพิเศษ เรื่อง การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งได้รับอาราธนาให้เป็นประธานในพิธีบวชต้นไม้ ณ ประเทศกัมพูชา

๑๑. ได้รับอาราธนาให้ไปบรรยายพิเศษ เรื่อง การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งได้รับอาราธนาให้เป็นประธานในพิธีบวชต้นไม้ ณ ประเทศสิงคโปร์

ในส่วนของวัดโพธารามซึ่งเป็นศูนย์การเรียนรู้ ดูนาน เกี่ยวกับผลงานการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของพระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ก็ได้มีสถาบันต่าง ๆ ทั้งภายในประเทศ และต่างประเทศ เข้ามาศึกษาเรียนรู้อย่างไม่ขาดสาย อาทิ^{๑๘}

๑. คณาจารย์และพระนิสิต จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา มาศึกษาดูงาน และรับฟังการบรรยาย เรื่อง การจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อม

๒. นักเรียนนายอำเภอรุ่นที่ ๓๗ มาศึกษาดูงาน และรับฟังการบรรยาย เรื่อง การอนุรักษ์ป่าไม้

๓. คณะผู้มาศึกษาดูงาน จากมูลนิธิชิปปี้ ประเทศอินเดีย โดยการนำของ ชุนเดอลาน บาฮูกานา และฮินดู นิกาการ์ มาศึกษาดูงาน และรับฟังการบรรยายงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

๔. คณะผู้มาศึกษาดูงาน จากประเทศเนปาล มาศึกษาดูงาน และรับฟังการบรรยาย งานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

๕. คณะของนายชุลดาล จากองค์กรสิ่งแวดล้อมโลก ประเทศแคนาดา มาศึกษาดูงาน และรับฟังการบรรยาย งานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

^{๑๘} สัมภาษณ์ พระครูภัทรกิจไพศาล, อ้างแล้ว.

๖. คณะสงฆ์ประเทศภูฏาน มาศึกษาดูงาน และรับฟังการบรรยาย งานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

๗. คณะผู้มาศึกษาดูงาน จากประเทศนิวซีแลนด์ มาศึกษาดูงาน และรับฟังการบรรยาย งานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

๘. คณะสงฆ์ประเทศญี่ปุ่น มาศึกษาดูงาน และรับฟังการบรรยาย งานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

๙. คณะผู้มาศึกษาดูงาน จากประเทศสหรัฐอเมริกา มาศึกษาดูงาน และรับฟังการบรรยาย งานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

๑๐. กรรมการมูลนิธิธรรมะกายะ และคณะผู้มาศึกษาดูงาน จากประเทศออสเตรเลีย มาศึกษาดูงาน และรับฟังการบรรยาย งานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

๑๑. ผู้แทนคณะกรรมการมิตรภาพไทย-ฮิโรชิมา พร้อมคณะจากประเทศญี่ปุ่น มาศึกษาดูงาน และรับฟังการบรรยาย งานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

นอกจากนี้แนวคิดในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของท่าน ยังได้จัดพิมพ์เผยแพร่ลงสิ่งตีพิมพ์อย่างเช่น วารสาร นิตยสาร หนังสือพิมพ์ เอกสารเนื่องในโอกาสพิเศษต่างๆ รวมถึงถ่ายทอดผ่านสื่อวิทยุโทรทัศน์อีกด้วย ส่วนตัวท่านเองก็ได้มีการประชาสัมพันธ์หลายรูปแบบ ทั้งการจัดพิมพ์หนังสือเผยแพร่แนวคิดทางพระพุทธศาสนากับการอนุรักษ์ธรรมชาติให้แก่ผู้ที่มีความสนใจ การจัดแสดงนิทรรศการประจำที่และเคลื่อนที่ การจัดทำสารคดีวีดิทัศน์และสไลด์ออกเผยแพร่ การสาธิตรูปแบบการบริหารจัดการพื้นที่การอนุรักษ์ควบคู่กับการพัฒนาที่เป็นรูปธรรม การจัดเป็นศูนย์การเรียนรู้ดูงาน การเป็นค่ายอบรมและสัมมนา และการเผยแพร่ข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อมโดยตรงกับประชาชนในพื้นที่และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องทุกระดับ

การที่จะทำให้ประชาชนได้เห็นคุณค่าของป่าไม้ ตลอดทั้งมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าไม้อย่างแท้จริงนั้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับปัญหาทรัพยากรป่าไม้จากสภาพความเป็นจริงในปัจจุบัน ให้แก่ประชาชนได้รับทราบอย่างสม่ำเสมอ และทั่วถึง เพื่อให้ประชาชนได้เกิดจิตสำนึกต่อความสำคัญของป่าไม้ร่วมกัน และเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจถึงประโยชน์และความสำคัญของป่าไม้ ตลอดจนปัญหาของป่าไม้ได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

พระโสภณพัฒนดม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ยังได้สร้างเครือข่ายของชาวบ้าน ทั้งที่อยู่ ในจังหวัดพะเยาและจังหวัดใกล้เคียง เพื่อขยายแนวคิดให้แก่ผู้สนใจเข้ามาเรียนรู้ ทำให้แนวคิดการบวชป่าและสืบชะตาแม่น้ำ เป็นต้นแบบสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จนได้แผ่ขยายกว้างไกลปกป้องผืนป่าและสายน้ำทั่วผืนแผ่นดินไทย จะเห็นได้ว่าท่านได้ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางประสานงานในการติดต่อระหว่างกลุ่มสังคม ทั้งในด้านระดับความรู้ สถานภาพทางสังคม เศรษฐกิจ ทัศนคติ ความเชื่อ เพราะปัจจัยเหล่านี้อาจจะทำให้เกิดปัญหาในการติดต่อสื่อสารระหว่างกัน จุดนี้เองที่ผู้นำความคิดจะเข้ามามีบทบาท โดยใช้การสื่อสารสองจังหวะ คือผู้นำการเปลี่ยนแปลงจะเผยแพร่ความคิดผ่านทางผู้นำความคิด ผู้นำชุมชน อย่างก้ำกั้น ผู้ใหญ่บ้าน

และให้ผู้นำทางความคิดไปเผยแพร่กับสมาชิกในชุมชนของตนต่อไป ซึ่งการสื่อสารประชาสัมพันธ์ในลักษณะนี้จะช่วยเป็นกระบอกเสียงในการร่วมมือกันอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ได้อย่างรวดเร็ว ถูกต้อง น่าเชื่อถือ และมีประสิทธิภาพ

๔.๔ บทบาทด้านการประสานงานภาครัฐกับประชาชน

บทบาทด้านการประสานงานภาครัฐกับประชาชนนั้น พระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคคปญโญ) ได้มีการปรึกษาหารือกับผู้นำชุมชน รวมทั้งกลุ่มผู้สูงอายุ ซึ่งบุคคลกลุ่มนี้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับท่านมาตลอด ท่านจึงสามารถชี้แนะ และขอความร่วมมือจากกลุ่มคนเหล่านี้ได้ง่าย ซึ่งผู้นำชุมชนรวมทั้งกลุ่มผู้สูงอายุก็จะเป็นกระบอกเสียงแทนท่านไปพูดคุยกับชาวบ้านอีกทีหนึ่ง ทำให้ชาวบ้านทั่วไปให้ความร่วมมือในกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เป็นอย่างดี การประสานงานของท่านด้วยวิธีนี้ได้สะท้อนให้เห็นว่ารู้จักเลือกกลุ่มเป้าหมาย อีกทั้งยังต้องอาศัยคุณสมบัติส่วนตัวในการประสานการทำงาน เพื่อให้งานอนุรักษ์ป่าไม้ดำเนินไปได้ด้วยดี เป็นระบบ และสะดวกราบรื่น

พระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคคปญโญ) รู้จักบุคคลที่จะทำหน้าที่แทนตนได้ ท่านจึงเจาะจงเลือกกลุ่มผู้สูงอายุให้มาร่วมตัวทำงานกับท่าน เพราะผู้สูงอายุจะเป็นกลุ่มที่มีจิตสำนึกต่อส่วนรวมมากกว่าคนวัยอื่น และที่สำคัญคนสูงอายุจะมีอำนาจสั่งการเหนือกว่าคนวัยอื่น ถึงแม้ว่าร่างกายจะไม่สามารถทำงานด้วยแรงกาย แต่กลุ่มผู้สูงอายุสามารถนำจิตสำนึกเหล่านี้ไปปลุกฝังให้กับลูกหลาน ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ได้^{๑๙}

ท่านยังได้ประสานงานไปยังผู้นำชุมชน ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยผ่านพิธีกรรมบวชป่า ซึ่งผู้นำชุมชนมีบทบาทอย่างมากในการติดต่อประสานงาน เพื่อนำข่าวสารเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้แก่คนในชุมชนทราบ ชักชวนให้ไปร่วมพิธีกรรมการบวชป่า สืบชะตาแม่น้ำ หรือการปลูกป่า ผ่านทางหอกระจายข่าว และการบอกปากต่อปาก เมื่อถึงวันเวลาที่มีการจัดพิธีกรรมหรือกิจกรรมดังกล่าว ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน จะนำลูกบ้านของตนไปร่วม รวมไปถึงในบางครั้งที่มีการขอความช่วยเหลือด้านอื่น ๆ เช่น การจัดสถานที่ การจัดข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ตามที่จะได้รับการขอความร่วมมือ นอกจากการนำข่าวสารเกี่ยวกับกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าไม้มาเผยแพร่ให้แก่คนในชุมชนทราบแล้ว กำนันและผู้ใหญ่บ้าน ยังส่งเสริมให้คนในชุมชนของตนได้ตระหนักถึงความสำคัญในการรักษาทรัพยากรป่าไม้ โดยผ่านการพูดคุย ให้ความรู้แก่คนในชุมชนของตนเอง เมื่อมีโอกาสทั้งในการประชุมหมู่บ้าน และการพูดคุยเป็นการส่วนตัว^{๒๐}

จะเห็นได้ว่าการประสานงานของพระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคคปญโญ) กับประชาชนไม่ว่าจะเป็นการทำงานร่วมกับชาวบ้าน หรือการปรึกษาหารือกับบรรดาผู้นำของหมู่บ้านและกลุ่มผู้สูงอายุสะท้อนถึงความสนิทสนม ความสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างท่านกับบุคคลกลุ่มนี้ ท่านจึงชี้แนะบุคคลกลุ่มนี้ได้ง่าย และบุคคลกลุ่มนี้ก็จะเป็นกระบอกเสียงแทนท่านไปพูดคุยกับชาวบ้านส่วนใหญ่อีกที ซึ่งชาวบ้านก็ได้ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมเป็นอย่างดี

^{๑๙} สัมภาษณ์ พระครูกิตติปัญญาวุฒิ, อ่างแล้ว.

^{๒๐} สัมภาษณ์ นายสายดิ่ง สุกุลนา, อ่างแล้ว.

นอกจากนี้ท่านยังได้ประสานงาน และทำงานร่วมกับกลุ่มฮักป่าศรีถ้อย ซึ่งเป็นองค์กรชุมชนในการรักษาป่าในตำบลศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา ที่เกิดจากการรวมตัวกันของกลุ่มคนที่มีความสนใจในเรื่องป่า โดยได้เล็งเห็นว่าป่าไม้ คือต้นกำเนิด ของแม่น้ำลำธาร ถ้าไม่มีป่า ก็จะไม่มือน้ำสำหรับอุปโภค บริโภค และใช้ในการเกษตร แต่เมื่อมีการสัมปทานตัดไม้ทำลายป่าในพื้นที่ ท่านจึงร่วมมือกับกลุ่มฮักป่าศรีถ้อย รวมถึงชาวบ้านในตำบลศรีถ้อยและในตำบลใกล้เคียง ริเริ่มขบวนการคัดค้านการ สัมปทานทำไม้ ซึ่งมีขบวนการดังนี้

๑. เข้าพบเจ้าหน้าที่สำนักงานป่าไม้เขตเชียงราย เพื่อแจ้งเรื่องการตัดไม้ในเขต ป่าต้นน้ำ และถามเรื่องความเป็นมาของการให้สัมปทาน

๒. ประชุมปรึกษาหารือชาวบ้าน เพื่อบอกเรื่องราวเกี่ยวกับการให้สัมปทานป่าไม้

๓. ท่านได้ปลุกจิตสำนึกชาวบ้าน ให้รู้คุณค่าของป่าไม้และร่วมกันรักษาป่า โดยการนำชาวบ้านปลูกป่าในเขตธรณีสงฆ์ การจัดอบรม การเทศน์ธรรมเรื่องการอนุรักษ์ป่าไม้ การจัดทำสื่อเผยแพร่เพื่อให้เห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ป่า และต้นน้ำลำธาร เป็นต้น

๔. การเดินตรวจสภาพป่า

๕. เดินทางไปพบแม่ทัพภาคที่ ๓ เพื่อขอขยับยั้งการสัมปทานป่าไม้

๖. ปิดเส้นทางการเข้ามาตัดไม้ของคณงานบริษัทเชียงรายทำไม้ โดยการตั้งด่านตรวจคนเข้าออกที่บ้านท่าต้นหาด

๗. ท่านได้อาศัยพิธีกรรมทางศาสนามาประยุกต์ในการรักษาป่า คือ การบวชต้นไม้ และการสืบทอดแม่น้ำ

๘. เดินทางไปยื่นหนังสือเรื่องการคัดค้านการสัมปทานป่า ที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

๙. ร่วมกับชาวบ้านที่ถูกสัมปทานป่าทั่วประเทศยื่นหนังสือต่อนายกรัฐมนตรี ในสมัยนั้น คือ พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ให้ยกเลิกการสัมปทานป่าทั่วประเทศ

หลังจากนั้นไม่นานนัก ได้เกิดพายุฝนตกหนักในภาคใต้ เกิดน้ำท่วมรุนแรงในหลายอำเภอของจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยเฉพาะหมู่บ้านกระทุง อำเภอพิปูน น้ำได้พัดเอาท่อนซุงที่ถูกตัดทิ้งไว้บนภูเขาไหลลงมาที่บ้านเรือน วัด และโรงเรียน เกิดความเสียหายอย่างใหญ่หลวง จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ทำให้รัฐบาลเริ่มให้ความสนใจในเรื่องของการตัดไม้ทำลายป่ามากขึ้น ต่อมาในต้นปี ๒๕๓๒ รัฐบาลชุดพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ มีมติยกเลิกกฎหมายการสัมปทานป่าทั่วประเทศ ซึ่งรวมถึงพื้นที่ป่าในเขตตำบลศรีถ้อยด้วย^{๒๑}

นอกจากประชาชนคนทั่วไปแล้ว พระโสภณพัฒนาคม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ยังได้ประสานงานกับพระภิกษุสามเณรในการช่วยเป็นกระบอกเสียงและร่วมมือกันในการอนุรักษ์ป่าไม้

^{๒๑} สัมภาษณ์ พระโสภณพัฒนาคม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ), รองเจ้าคณะจังหวัดพะเยากิตติมศักดิ์ เจ้าอาวาสวัดโพธาราม ตำบลศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา, ๑๙ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๙.

โดยท่านได้ใช้วิธีการชักชวนพระสงฆ์รูปอื่น ๆ มาช่วยเหลืองานด้านนี้อยู่เสมอ โดยเฉพาะเจ้าอาวาสวัดในเขตตำบลศรีถ้อย ในการเป็นที่ปรึกษาให้กับชาวบ้าน และเป็นที่ปรึกษาให้กับกลุ่มอนุรักษ์ป่า

การประสานความร่วมมือกับกลุ่มคนภายนอกในฐานะผู้แทนชาวบ้าน ด้วยความที่ท่านเป็นพระผู้ใหญ่ของจังหวัด ท่านจึงอาศัยแนวทางการเรียนรู้แบบพุทธวิธี เพื่อพัฒนาตนเองให้มีศักยภาพในการทำหน้าที่แทนชาวบ้าน ความเป็นผู้มีระเบียบวินัยด้านความประพฤติตน คนที่เข้ามาหาท่านแม้จะไม่มี ความคุ้นเคยกันมาก่อน แต่ก็เกิดความรู้สึกเป็นกันเอง สะดวกในการเข้ามาปรึกษา การคบหาร่วมงานด้วยความสบายอกสบายใจ เพราะความเมตตากรุณา ความปรารถนาดีของท่าน จะลดความหวาดระแวงของบุคคลอื่นเกี่ยวกับการทำงาน หรือการประสานงานร่วมกัน

ส่วนหน่วยงานราชการ มีเทศบาลตำบลแม่ใจ และองค์การบริหารส่วนตำบลศรีถ้อย (ปัจจุบันยกฐานะขึ้นเป็นเทศบาลตำบลศรีถ้อย) ท่านได้ประสานงานขอความอนุเคราะห์ในเรื่องของการสนับสนุนงบประมาณ น้ำดื่ม เต็นท์ กำลังคน และสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ ที่ใช้ในการจัดพิธีกรรมการบวชป่า หรือสืบชะตาแม่น้ำ และขอความร่วมมือจากทั้งสองหน่วยงานในการประชาสัมพันธ์ผ่านทางสถานีวิทยุกระจายเสียง เว็บไซต์ของหน่วยงาน การลงข่าวสารในจดหมายข่าว การบอกกล่าวในระหว่างมีการประชุม รวมถึงมีการส่งหนังสือ ไปยังพื้นที่ต่างๆ เพื่อให้ประชาสัมพันธ์ในพิธีกรรมบวชป่า และพิธีสืบชะตาแม่น้ำ รวมถึงกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ป่าไม้ อาทิ พิธีสืบชะตาหนองเล็งทราย ผ่าป่าต้นไม้ และการปลูกป่า^{๒๒}

การประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐนั้น พระโสภณพัฒนาคม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ยังได้ทำการประสานกับหลาย ๆ หน่วยงานให้เข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ อาทิ

ศูนย์ประสานงานป่าไม้พะเยา สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ ๒ (เชียงราย) ที่ได้เชิญให้เข้าร่วมพิธีกรรมบวชป่ามาตั้งแต่ครั้งแรก ๆ โดยมีพระโสภณพัฒนาคม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) เป็นประธานฝ่ายสงฆ์ ซึ่งทางศูนย์ประสานงานป่าไม้ก็ได้ให้ความร่วมมือโดยการเข้ามาให้ความรู้แก่ชาวบ้าน และมีเจ้าหน้าที่เข้าไปดูแลให้ความสะดวก ไม่ให้มีการถางป่าหรือตัดต้นไม้ โดยทางศูนย์ประสานงานป่าไม้ จะช่วยดูแลการจัดสถานที่ประรำพิธี กางเต็นท์ ช่วยอำนวยความสะดวก และมีเจ้าหน้าที่ซึ่งประกอบด้วย หัวหน้าศูนย์ประสานงานป่าไม้ และเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน ไปร่วมงานเพื่อช่วยกันดูแลความเรียบร้อย และหากมีกิจกรรมนอกเหนือจากการบวชป่า เช่น การทอดผ้าป่ากล้าไม้ ศูนย์ประสานงานป่าไม้จะอำนวยความสะดวกในเรื่องของกล้าไม้จากเรือนเพาะชำ หรือเมื่อเกิดเหตุการณ์การบุกรุกป่า และชาวบ้านไม่สามารถดูแลกันเองได้ หรือเกินกำลังที่ชาวบ้านในชุมชนจะดูแลกันเอง ท่านก็จะแจ้งข่าวไปถึงหน่วยงานเพื่อให้เข้าไปดำเนินการช่วยเหลือ ซึ่งมีทั้งป่าต้นน้ำ ป่ารอบบ้าน และป่าอื่น ๆ หลากหลายรูปแบบ

อุทยานแห่งชาติดอยหลวง พระโสภณพัฒนาคม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ก็ได้ทำหน้าที่ประสานขอสนับสนุนกล้าไม้ เพื่อนำมาปลูกเสริมในพิธีกรรมการบวชป่า และขอความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ประจำพื้นที่ของอุทยาน มาคอยดูแลความเรียบร้อยไม่ให้มีการตัดไม้ หรือถางป่า

^{๒๒} สัมภาษณ์ นายพิระพันธ์ จันทรเที่ยง, อ้างแล้ว.

ในบริเวณที่จัดพิธี และเจ้าหน้าที่ประจำพื้นที่ของอุทยาน จะมีหน้าที่อำนวยความสะดวกในการเข้าถึงพื้นที่ โดยการจัดรถรับส่งนำชาวบ้านและผู้สนใจมาร่วมในพิธีกรรมการบวชป่า เข้าไปยังพื้นที่ประกอบพิธี

ศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ ๓๑ จังหวัดพะเยา ซึ่งมีสถานปฏิบัติการณ์อยู่ในหมู่บ้านปางปูเลาะ ก็เคยได้รับการประสานงานจากพระโสภณพัฒนาคม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ในการเข้าร่วมพิธีการบวชป่า สนับสนุนงบประมาณ ประชาสัมพันธ์เชิญกลุ่มเป้าหมายและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมโครงการ ทั้งการแจ้งผ่านหนังสือเวียน และการแจ้งข่าวสารผ่านสถานีวิทยุของจังหวัดพะเยา เพื่อเชิญชวนประชาชน และกลุ่มบุคคลที่มีความสนใจในพิธีกรรมการบวชป่าเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าว^{๒๓}

นอกจากนี้เมื่อครั้งมีการประท้วงการสัมปทานป่าไม้ในพื้นที่อำเภอแม่ใจ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๐ พระโสภณพัฒนาคม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ยังได้เป็นผู้นำในการประสานงาน อย่างการไปช่วยเจรจาให้กลุ่มนายทุนออกไปจากป่า และไปเจรจากับบริษัทเซียงรายค้าไม้ให้หยุดการตัดไม้ เพื่อจะได้เดินเรื่องขอยับยั้งการสัมปทานป่าไม้ การทำหนังสือร้องเรียนยับยั้งการสัมปทานป่าไปยังหน่วยงานของรัฐฯ ที่มีส่วนรับผิดชอบเกี่ยวกับป่าไม้ทุกหน่วยงาน โดยทำหนังสือร้องเรียนไปยังผู้ตรวจการสำนักนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ผู้ว่าราชการจังหวัดพะเยา และแม่ทัพภาคที่ ๓ จังหวัดพิษณุโลก รวมถึงการประสานงานกับพระผู้ใหญ่ในจังหวัด นายอำเภอ เจ้าหน้าที่ตำรวจ เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานต่าง ๆ และสร้างแนวร่วมการคัดค้านจากชาวบ้านในการต่อต้านการสัมปทานป่าไม้ในพื้นที่อีกด้วย

จะเห็นได้ว่าพระโสภณพัฒนาคม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ได้มีบทบาทด้านการประสานงานกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคประชาชน ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้อย่างเห็นได้ชัดมาตลอดระยะเวลาหลายสิบปี การประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐไม่เฉพาะแต่นักปกครองส่วนท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ หรือองค์กรในพื้นที่เท่านั้น แต่หมายรวมถึงหน่วยงานต่าง ๆ ที่หลากหลาย ทั้งในระดับภูมิภาคและระดับประเทศ ส่วนการประสานงานในภาคประชาชน ท่านก็ได้ขอความร่วมมือจากบุคคลใกล้ชิดอย่างกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชน ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ ประชาชนในพื้นที่ และในพื้นที่ใกล้เคียงกลุ่มอนุรักษ์ป่าไม้ในพื้นที่ รวมถึงกลุ่มบุคคลภายนอก นายทุน ตลอดจนภาคเอกชน โดยท่านได้ใช้วิธีการประสานงานทั้งการเชิญชวน ขอความร่วมมือ การประกาศประชาสัมพันธ์ด้วยคำพูด การเป็นกระบอกเสียงของผู้แทน การทำหนังสือแจ้ง ด้วยวิธีการประสานงานที่หลากหลาย ความเป็นกันเอง จริงจังตั้งใจ และการรู้จักเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายของท่านอย่างตรงจุด เหมาะสม จึงส่งผลให้การประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐและภาคประชาชน ในการร่วมมือกันอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว และประสบผลสำเร็จมาโดยตลอด

^{๒๓} สัมภาษณ์ พระครูภักตกิจไพศาล, เจ้าคณะตำบลศรีถ้อย ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโพธาราม ตำบลศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา, ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

๔.๕ บทบาทด้านการป้องกันการรุกรานตัดไม้ทำลายป่า

บทบาทด้านการป้องกันการรุกรานตัดไม้ทำลายป่านั้น พระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ได้เริ่มจากการชักชวนชาวบ้านในพื้นที่ทั้งที่อาศัยอยู่บนภูเขาและอาศัยอยู่ตามพื้นที่ราบเข้ามามีบทบาทนี้ด้วย เพราะท่านเชื่อเสมอว่า หากสามารถทำความเข้าใจให้กับพวกชาวบ้านในพื้นที่ได้ เราก็จะได้พวกเขาเหล่านั้นมาเป็นแนวร่วมในการอนุรักษ์ป่าไม้ด้วย ซึ่งนอกจากจะเป็นการหยุดยั้งพวกชาวบ้านไม่ให้ตัดไม้ทำลายป่าแล้ว ยังก่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ และความสงบสุขของประชาชน

ในอดีตชาวบ้านมักจะบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อประกอบอาชีพทำการเกษตร ตัดไม้ทำลายป่าถางป่าเพื่อทำไร่เลื่อนลอย จนป่าเสื่อมโทรมไปมาก พระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) จึงได้เล็งเห็นถึงปัญหาที่จะตามมาในระยะยาว จึงต้องรีบเข้าไปหยุดการกระทำดังกล่าวโดยใช้วิธีหิงสาและเรียบง่าย คือ การเข้าไปพูดคุย ให้ความรู้ สร้างความเข้าใจ เกี่ยวกับความสำคัญของป่าไม้ แม่น้ำลำธาร ผลดี ผลเสีย ตลอดจนผลกระทบที่จะตามมาจากการตัดไม้ทำลายป่า ยกตัวอย่างเหตุการณ์ต่าง ๆ เพื่อชี้ให้ชาวบ้านได้เห็นความเป็นจริง พร้อมกับช่วยแนะนำอาชีพทำการเกษตรที่ยั่งยืนให้กับผู้นำชุมชน และชาวบ้าน นอกจากนี้ยังได้เสนอแนวทางให้อพยพชาวเขาออกจากบริเวณพื้นที่ป่าอนุรักษ์อันเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารซึ่งชาวบ้านให้ชื่อว่า “ห้วยขุนน้ำแม่ใจ” และขอให้ส่งเจ้าหน้าที่มาดูแลป่าไม้บริเวณเขาปางปูเลาะ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ถูกบุกรุกทำลายมาก เพื่อป้องกันการปราบปรามการลักลอบตัดไม้อย่างทั่วถึงและทันทั่วถึง อีกทั้งยังได้ร้องขอให้ผู้ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ป่าทุกฝ่าย อาทิ พระสงฆ์ ชาวบ้าน หน่วยงานราชการ ให้ประสานงานกันด้วยความสำนึกและตระหนักถึงคุณค่าความสำคัญในการอนุรักษ์อย่างแท้จริง การอนุรักษ์ป่าไม้จึงประสบความสำเร็จด้วยดี จนเป็นที่ยอมรับ เชื่อถือ ในระยะเวลาต่อมา

พระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) มิได้ส่งเสริมความขยันในการทำมาหากินของชาวบ้านด้วยวาจาเท่านั้น แต่ยังได้ส่งเสริมและสนับสนุนความขยันของชาวบ้านด้วยการอนุรักษ์แหล่งทรัพยากรธรรมชาติไว้ให้ชาวบ้าน เพื่อจะได้เป็นที่ทำมาหากินของชาวบ้าน เช่น ป่าสาธิตประโยชน์ต่าง ๆ ภายในชุมชน รวมทั้งการปรับปรุงพัฒนาแหล่งน้ำต่าง ๆ เช่น อ่างเก็บน้ำ ให้สามารถกักเก็บน้ำได้ตลอดปี เพื่อจะได้เป็นที่ทำมาหากินของชาวบ้าน โดยไม่ไปบุกรุกทำลายป่าอีก ซึ่งนี่คือทางเลือกและทางออกที่ท่าน มอบให้แก่ชาวบ้าน โดยเฉพาะชาวบ้านที่อาศัยอยู่ใกล้ป่า เพราะท่านเชื่อว่าการรักษาป่าเพื่อให้ได้ผลจริง ๆ ในระยะยาวนั้นจะต้องมีการพัฒนาที่ทำกินให้กับชาวบ้าน ด้วยการพัฒนา การป้องกัน และการอนุรักษ์จะต้องดำเนินไปด้วยกันอย่างสม่ำเสมอ

ด้านการป้องกันการตัดไม้ทำลายป่า ท่านได้ควบคุมและป้องกันพฤติกรรมของชาวบ้านอันเป็นต้นเหตุของการทำลายป่าไม้ โดยเฉพาะการอบรมให้ความรู้ การนำชาวบ้านไปดูพื้นที่ป่าที่ถูกทำลายเพื่อให้เกิดข้อเปรียบเทียบผลดีผลเสีย ส่งผลให้ชาวบ้านมีจิตใจโน้มเอียงไปในการอนุรักษ์ป่าได้มากขึ้น และถือเป็นการป้องกันที่ยั่งยืน ซึ่งเมื่อครั้งที่มีการตัดไม้ทำลายป่าในพื้นที่จากการสัมปทานของนายทุน ท่านก็ได้จัดเวรยามชาวบ้านในการปิดเส้นทางเข้าออกป่า พาชาวบ้าน

ขับไล่พวกคนงานตัดไม้ออกไปจากพื้นที่ จากเหตุการณ์ดังกล่าวก็ได้สะท้อนให้เห็นว่าท่านได้เป็นแกนนำชาวบ้านในการป้องกันการตัดไม้ทำลายป่าด้วยจิตวิญญาณอย่างแท้จริง^{๒๔}

บทบาทการป้องกันการรุกรานตัดไม้ทำลายป่าของท่านอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งถือว่าท่านเป็นผู้ริเริ่มทำเป็นบุคคลแรกของโลกก็ว่าได้ คือ พิธีกรรมการบวชต้นไม้ ซึ่งเป็นแนวทางการปฏิบัติที่นำเอาความคิดและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา การเคารพต่อวิญญาณ อำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และอำนาจของสิ่งเหนือธรรมชาติ มาเป็นเครื่องกำหนดความหมายทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ มนุษย์กับป่าไม้ ความคิดและหลักการทางพระพุทธศาสนา ที่เข้ามาเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมและความสัมพันธ์ดังกล่าว ได้แก่ ความคิดเรื่องความมีบุญคุณ และความกตัญญูรู้คุณ การตอบสนองสิ่งที่มิคุณโดยเชื่อกันว่า ต้นไม้ เป็นสิ่งที่มีคุณประโยชน์ต่อชีวิตมนุษย์ มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ปกปักรักษาอยู่ ส่วนผ้าเหลือง (ผ้ากาสาฬหพัศตร์) เป็นสัญลักษณ์ของผู้มีศีลที่มีความสว่างและมีความสงบ ผู้ครองผ้าเหลืองจึงเป็นผู้ที่มีความบริสุทธิ์เพียบพร้อม ต้นไม้ที่ถูกมัดด้วยผ้าเหลืองจึงเสมือนว่าเป็นต้นไม้ที่ถูกบวชแล้ว เป็นต้นไม้ที่ศักดิ์สิทธิ์ไม่ควรตัดทำลาย จึงได้มีพิธีกรรมการบวชต้นไม้ขึ้น ซึ่งถือว่าเป็นกุศโลบายที่ชาญฉลาดของท่านในการป้องกันการตัดต้นไม้ที่ได้ผล^{๒๕}

จากปัญหาที่รัฐบาลทำสัญญาสัมปทานป่าไม้ให้กับพวกนายทุนเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๖ รวมถึงกลุ่มชาวบ้านที่แอบไปรอบตัดต้นไม้อยู่เป็นประจำ พระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) จึงได้คิดหาวิธีและมาตรการป้องกันมิให้คนเข้าไปตัดไม้ทำลายป่าในเขตพื้นที่ตำบลศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ ซึ่งเป็นผืนป่าต้นน้ำลำธาร เป็นต้นกำเนิดของน้ำแม่ใจ นองเล้งทราย แม่น้ำอิง และไหลลงสู่กว๊านพะเยาตามลำดับ หลังจากการตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าไม้ การรวมตัวกันทำหนังสือร้องเรียนไปยังหน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนรับผิดชอบเกี่ยวกับป่าไม้แต่แล้วก็ไม่ได้ผล จึงได้รำลึกถึงคำพูดของผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านที่เคยเล่าให้ฟังว่า เมื่อครั้งหนึ่งได้มีการตัดถนนหลวงผ่านหน้าวัดโพธาราม และได้มีการตัดโค่นต้นศรีมหาโพธิ์หน้าวัดโดยคนงานของกรมทางหลวง ต่อมากลุ่มคนเหล่านั้นได้ประสบเคราะห์กรรม ชาวบ้านต่างพูดกันว่าเป็นเพราะคนงานเหล่านั้นไปตัดต้นไม้ที่บวชแล้ว ด้วยเหตุการณ์นี้จึงเกิดพิธีกรรม “บวชต้นไม้” ขึ้น เพราะคิดว่าไม่มีมาตรการใดอีกแล้วนอกจากพุทธานุภาพ อัมมานุภาพ และสังฆานุภาพ ที่จะยับยั้งการตัดไม้ทำลายป่าได้ ในวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๓๑ หลวงพ่อพร้อมกับพระสงฆ์ในตำบลศรีถ้อย กลุ่มอนุรักษ์ป่าไม้ และชาวบ้านได้พากันเข้าไปในป่าเพื่อที่จะประกอบพิธีบวชต้นไม้เป็นครั้งแรก

สำหรับขั้นตอนการบวชต้นไม้ของพระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) โดยสังเขป คือ ๑) ออกสำรวจต้นไม้ที่จะทำพิธีบวชต้นไม้ ซึ่งจะเลือกต้นไม้ที่มีขนาดลำต้นใหญ่พอจะเป็นพญาไม้ได้ ๒) ประชุมปรึกษาหารือกลุ่มอนุรักษ์และชาวบ้านให้เข้าใจเกี่ยวกับพิธีกรรม ขั้นตอนต่าง ๆ ๓) หาคนที่มีเวทมนตร์คาถา (มัคนายก) เพื่อที่จะได้เชิญผีป่า ผีเขา ผีเป็กกะโหล้ง ๔) เตรียมเครื่องสังเวยเจ้าป่า ประกอบด้วยข้าวเหนียวสุก ๑ ปั้น กล้วยสุก ๑ ลูก และหมากคำ พลูคำ ๕) เตรียม

^{๒๔} สัมภาษณ์ นายสายดิ่ง สกลนา, กำนันตำบลศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา, ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

^{๒๕} สัมภาษณ์ พระครูศรีปิโยโกศล, อ่างแล้ว.

เครื่องบวช อันประกอบด้วย ผ้าเหลือง ด้ายสายสิญจน์ บาตรน้ำมนต์ และส้มป่อย สำหรับผ้าเหลือง ควรจัดให้เพียงพอกับจำนวนต้นไม้ที่จะบวช และให้เตรียมสร้างศาลเพียงตาเอาไว้ เพื่อจะให้ รุกขเทวดาได้อยู่เฝ้าต้นไม้

เมื่อถึงวันบวชต้นไม้ กล่าวคือวันทำพิธี ก็จะใช้ด้ายสายสิญจน์ไปตามภูเขา หรือต้นไม้ แล้วโยงเข้ามายังจุดพิธีที่จะจัดสถานที่ ซึ่งมีพระพุทธรูปตั้งเป็นประธาน นิมนต์พระสงฆ์เรียบริบร้อยแล้ว มัคคายนกก็จะทำพิธีเชิญเทวาอารักษ์ ผีป่า ผีเขาให้รับรู้และบอกผีให้ช่วยรักษา ถ้าหากมีผู้ใดมาตัดไม้ ทำลายป่า ขอให้เขาผู้นั้นมีอันเป็นไปต่าง ๆ ในส่วนนี้เป็นเรื่องของมัคคายนกที่จะนำมากล่าว เสร็จจาก พิธีนี้แล้วก็ให้มัคคายนกบอกให้แม่ธรณีโดยใช้หมาก พลู ตามประเพณีทางท้องถิ่นภาคเหนือ ต่อจากนั้น ก็มีการไหว้พระ สมาทานศีล อาราธนาพระปริตร พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ เมื่อเสร็จแล้วก็นิมนต์ พระสงฆ์ช่วยห่มผ้าให้กับต้นไม้ พระสงฆ์ส่วนหนึ่งชี่ยมงคลคาถา เอน้ำส้มป่อยประพรมตามต้นไม้ ทั้งหลายก็ถือว่าเสร็จพิธีการบวชต้นไม้^{๒๖}

ทั้งหมดนี้เป็นเครือข่ายการเรียนรู้ภูมิปัญญาของชาวบ้าน และเป็นการปฏิบัติการ ทางจิตวิทยาอย่างหนึ่งโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม เข้าช่วยในการรักษาป่าไม้ นับตั้งแต่นั้นมาต้นไม้ที่ถูกตัดราพร้อมที่จะตัด ยังคงยืนต้นอยู่ในป่า ชาวบ้านจึงไม่กล้าไปตัดอีก ขณะนี้ป่าไม้ที่ชาวบ้านได้ห่มเทช่วยกันรักษาป้องกันได้ถูกทางรัฐบาล ประกาศเป็นป่าอุทยานชื่อว่า อุทยานแห่งชาติดอยหลวง และท่านก็ได้รับนิมนต์ไปบรรยายพิธีการ บวชป่า อีกทั้งท่านยังได้รับนิมนต์ให้เป็นพระอุปัชฌาย์บวชต้นไม้อีกหลายอำเภอ และหลายจังหวัด ถือเป็นการขยายความคิดและวิธีการออกไปอย่างกว้างขวาง ซึ่งพื้นที่แรกที่ท่านได้ไปเผยแพร่ก็คือ บ้านป่าสักงาม อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย โดยมีเจ้าอาวาสวัดเทวธรรมาราม บ้านป่าสักงาม ได้ประกอบพิธีกรรมการบวชต้นไม้และจัดพื้นที่ป่าชุมชนขึ้น และมีพระปลัดสงวน จารุณโณ (พระครูพิทักษ์นันทคุณ) นำแนวทางการบวชต้นไม้ ไปจัดขึ้นที่ป่าชุมชนบ้านกุ่ม่วง กิ่งอำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน เมื่อเดือนพฤษภาคม ๒๕๓๓

อานิสงส์ของการบวชป่าที่เห็นได้ชัดเจนในพื้นที่ตำบลศรีถ้อย คือ ได้ก่อให้เกิดป่าชุมชน ครอบคลุมพื้นที่ป่าในตำบลศรีถ้อยทั้งหมดประมาณ ๑๕,๐๐๐ ไร่ ซึ่งชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์พึ่งพา และมีการดูแลรักษาด้วยตัวชาวบ้านเอง ป่าชุมชนตำบลศรีถ้อยเป็นแหล่งหล่อเลี้ยงชีวิตของชุมชน โดยที่ไม่ต้องเข้ารบกวนพื้นที่ป่าต้นน้ำอีกต่อไป นอกจากนี้พิธีการบวชป่ายังช่วยยุติการตัดไม้ ทำลายป่า เพราะชาวเขาที่เคยทำไร่เลื่อนลอยได้หันมาให้ความร่วมมือในการปลูกป่า รักษาป่าร่วมกับ คนพื้นราบ

พิธีกรรมการบวชป่า ถือเป็นการสร้างเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นการสร้าง จิตสำนึกให้เกิดการอนุรักษ์ธรรมชาติ และเป็นการสร้างความเกรงกลัวต่อบาป หากจะตัดต้นไม้ ที่ถูกมัดด้วยผ้าเหลืองซึ่งผ่านพิธีการบวชแล้ว การนำคุณคำวัฒนธรรมชาวพุทธมาปรับใช้เป็นพุทธวิธี ในการปกป้องป่าไม้และต้นน้ำลำธาร ถือได้ว่าเป็นประวัติศาสตร์หน้าใหม่ ที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของผู้คน ที่มิใช่เพียงในเขตตำบลศรีถ้อย แต่เป็นชุมชนล้านนาทั้งหมดก็ว่าได้ ปัจจุบันพิธีกรรมการบวชป่า

^{๒๖} สัมภาษณ์ พระโสภณพัฒนโดม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ), อ้างแล้ว.

ได้มีการนำไปใช้เป็นแนวทางในการอนุรักษ์ป่าไม้ ป้องกันการตัดต้นไม้อย่างแพร่หลายทั้งในพื้นที่และต่างจังหวัดทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทย เช่น โครงการบวชป่าชุมชน ๕๐ ล้านต้น เพื่อเฉลิมพระเกียรติเนื่องในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงครองราชย์ ครบ ๕๐ ปี ใน พ.ศ. ๒๕๓๙ โดยครอบคลุมพื้นที่ภาคเหนือตอนบน อาทิ อำเภอยางตลาด จังหวัดเชียงใหม่ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา เป็นต้น

บทบาทในด้านการป้องกันการรุกรานตัดไม้ทำลายป่าของพระโสภณพัฒนาคม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) มีอย่างหลากหลายทั้งในเรื่องของการป้องกัน การพัฒนา และการอนุรักษ์ป่าไม้ โดยท่านได้เป็นผู้นำเป็นแบบอย่างให้กับชาวบ้านในพื้นที่มาโดยตลอด วิธีการยับยั้งการตัดไม้ทำลายป่าของท่าน นอกจากการให้ความรู้แก่ชาวบ้านแล้ว ท่านยังได้ให้ข้อเสนอแนะ ให้แนวทางการรวมถึงการนำเอาหลักความเชื่อ ความศรัทธา พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ และก่อให้เกิดพิธีกรรมบวชป่า ซึ่งถือว่าเป็นพุทธวิธี เป็นกุศโลบายการป้องกันการรุกรานตัดไม้ทำลายป่าที่ได้ผลอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งในปัจจุบันพิธีกรรมดังกล่าวได้ถูกเผยแพร่ เป็นที่ยอมรับ และถูกนำไปใช้ทั่วไปในผืนป่าของประเทศ

๔.๖ บทบาทด้านการฟื้นฟูสภาพป่า

บทบาทด้านการฟื้นฟูสภาพป่าของพระโสภณพัฒนาคม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ได้เกิดขึ้นหลังจากป่าไม้ในพื้นที่เสื่อมโทรมและถูกทำลายขาดความสมดุลทางระบบนิเวศวิทยา เมื่อเกิดภาวะความแห้งแล้งท่านจึงได้คิดแก้ปัญหา โดยการนำพาคณะสงฆ์ หน่วยงานราชการ ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน ตลอดจนนักเรียนไปปลูกป่าเสริมทดแทนป่าไม้ที่ถูกทำลาย เพื่อฟื้นฟูสภาพป่าเร่งปรับสภาพให้กลับมา มีความอุดมสมบูรณ์ ให้สภาพป่ามีความสมดุลกัน และให้เกิดความร่มรื่นเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารเหมือนดังอดีต

การปลูกป่าในตำบลศรีถ้อยเกิดจากการที่ พระโสภณพัฒนาคม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) เจ้าอาวาสวัดโพธารามร่วมกับคณะสงฆ์ และชาวบ้านในตำบลศรีถ้อย ที่ได้ร่วมกันปลูกป่าในเขตธรณีสงฆ์ (ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของอุทยานแห่งชาติดอยหลวง หน่วยย่อยท่าน้ำ ตำบลศรีถ้อย) ในช่วงที่คัดค้านการสัมปทานป่า หลังจากนั้นในต้นปี ๒๕๓๕ ท่านและคณะก็ได้ขึ้นไปเดินสำรวจป่าแล้วพบเห็นสภาพป่าที่เสื่อมโทรม พบคนตัดไม้ คนตีเปลือกก่อดินไม้ถูกตัดฟันลงมาก จึงได้พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติดอยหลวง ส่งผลให้เกิดความคิดในการปลูกป่าขึ้น โดยต้องการที่จะทดสอบดูว่าจะมีชาวบ้านเข้าร่วมในการปลูกปามากน้อยเพียงใด การปลูกป่าได้จัดขึ้นในวันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๓๕ ในบริเวณที่ทำไร่ของบ้านปางปูเลาะ โดยได้รับการสนับสนุนพันธุ์ไม้จากทางอุทยานแห่งชาติดอยหลวง ประมาณ ๒,๕๐๐ ต้น เป็นไม้มะค่า และไม้สีเสียด ผลจากการปลูกป่าครั้งนั้น ปรากฏว่าชาวบ้าน นักเรียน พระสงฆ์ ได้มาร่วมกันปลูก เป็นจำนวนมาก แสดงให้เห็นว่าชาวบ้านเริ่มให้ความสนใจในการอนุรักษ์ป่า แต่ต้นไม้ที่ปลูกไม่ได้ผลเท่าที่ควร เนื่องจากขาดการติดตามบำรุงรักษา อีกทั้งพื้นที่ปลูกเป็นไร่ของบ้านปางปูเลาะ ชาวเขาจึงถอนกล้าไม้ออกหมด^{๒๗}

^{๒๗} สัมภาษณ์ นายสายดิ่ง สุกุลนา, อ่างแล้ว.

จากการปลูกป่าในครั้งนั้นทำให้ชาวบ้านได้เห็นสภาพป่าที่เสื่อมโทรม ลำน้ำในลำห้วยเกิดแห้งขอด กลุ่มฮักป่าศรีถ้อยจึงเริ่มมีการรณรงค์ให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ป่า อีกทั้งมีการกำหนดว่าควรจะมาร่วมปลูกป่าอย่างน้อยปีละ ๑ ครั้ง เพื่อเป็นการฟื้นฟูป่า จากนั้นจึงได้รวบรวมกล้าไม้สำหรับปลูกป่าเสริม และระดมทุนเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำแม่ใจ โดยการจัดทอดผ้าป่าต้นไม้ โดยมีสภาตำบลเป็นแกนนำและได้รับการสนับสนุนคำแนะนำจาก พระครูมานัสสีพิทักษ์ (ปัจจุบัน พระโสภณพัฒนาคม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ)) เจ้าคณะอำเภอแม่ใจในขณะนั้น ในการจัดงานครั้งนั้นได้มีการประกอบพิธีบวงสรวงต้นไม้ การสืบชะตาน้ำแม่ใจ และการปลูกป่าฟื้นฟูป่าต้นน้ำแม่ใจ โดยมีหลวงพ่อก่อเป็นประธานฝ่ายพระสงฆ์ มีชาวบ้านทั้ง ๑๓ หมู่บ้านในตำบลศรีถ้อย และชาวบ้านจากตำบลอื่น เข้าร่วมในการปลูกป่าบนพื้นที่บ้านปางปูเลาะ ซึ่งเป็นต้นน้ำของลำห้วยมองน้ำและลำห้วยโทก ประมาณ ๒๐๐ ไร่ มีกล้าไม้หลายชนิด เช่น ประดู่ มะค่า สัก สีเสียด เป็นต้นจำนวน ๑๐,๐๐๐ ต้น โดยได้รับการสนับสนุนจากอุทยานแห่งชาติดอยหลวง จากการดำเนินกิจกรรมดังกล่าว สามารถระดมทุนเพื่อเป็นกองทุนในการฟื้นฟูป่าได้ประมาณ ๑๖,๐๐๐ บาท

ในปี ๒๕๓๗ กลุ่มฮักป่าศรีถ้อยภายใต้การนำของสภาตำบลได้จัดปลูกป่าอีกครั้งหนึ่งบริเวณข้างทางขึ้นบ้านปางปูเลาะ เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติแด่ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๑๒ สิงหาคม ๒๕๓๗ การปลูกป่าในครั้งนี้ นำกล้าไม้มาจากศูนย์เพาะชำกล้าไม้ ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา จำนวน ๔,๐๐๐ ต้น ได้แก่ ไม้มะค่า สีเสียด ประดู่ เต็ง รัง ฯลฯ โดยมีหลวงพ่อก่อ พร้อมคณะสงฆ์ ชาวบ้านในตำบลและนอกตำบลร่วมกันปลูกป่า

ในปี ๒๕๓๘ การปลูกป่าจัดขึ้นบริเวณบ่อดินสาธารณประโยชน์ ในวันที่ ๒๘ สิงหาคม ๒๕๓๘ พระโสภณพัฒนาคม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) คณะสงฆ์ตำบลศรีถ้อย สภาตำบล และกลุ่มฮักป่าศรีถ้อย ได้ร่วมกันจัดกิจกรรมดังกล่าวโดยเชิญนายอำเภอแม่ใจมาเป็นประธานในพิธี ต้นไม้ที่เตรียมไว้ปลูกมี ไม้ประดู่ ไม้มะค่า ไม้สัก ไม้หนักริ จำนวน ๒,๐๐๐ ต้น ซึ่งนำมาจากศูนย์เพาะชำกล้าไม้ของโรงเรียนพากวียนวิทยาคม ก่อนการปลูกทางสภาตำบลและกลุ่มฮักป่าศรีถ้อย ได้ทำการปรับที่เตรียมหลุม และปักไม้เป็นแนวไว้ พร้อมกับตั้งศาลพระภูมิเพื่อให้ผีเจ้าป่า พระแม่ธรณี ช่วยดูแลรักษาป่าและต้นไม้ที่ปลูกไว้ โดยมีชาวบ้าน ครู นักเรียน เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติดอยหลวงมาร่วมในการปลูกป่า

การปลูกป่ามีวัตถุประสงค์หลักที่ต้องการให้คนที่เข้ามาร่วมปลูกป่า ได้เห็นสภาพป่าในชุมชน เป็นการกระตุ้นจิตสำนึกของคนในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่า ส่วนวัตถุประสงค์รองคือ การปลูกป่าเป็นการฟื้นฟูสภาพป่าที่เสื่อมโทรมให้กลับมาสมบูรณ์ นอกจากนี้ยังได้หาพื้นที่ปลูกป่าแห่งใหม่โดยทำเป็นป่าชุมชนที่มีการแบ่งพื้นที่เป็นป่าใช้สอย ป่าหาอาหาร ป่าไม้พื้น ป่าสำหรับเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น โดยป่าดังกล่าวอยู่นอกเขตอุทยานแห่งชาติดอยหลวง

สำหรับพิธีทอดผ้าป่าต้นไม้ เป็นพิธีที่ประยุกต์ขึ้นมาจากพิธีทอดผ้าป่าซึ่งเป็นพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา พิธีกรรมนี้เกิดขึ้นจากความคิดของพระโสภณพัฒนาคม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) และชาวบ้านที่มีความห่วงใยในพื้นที่ป่าที่ลดน้อยลง การทอดผ้าป่าต้นไม้ครั้งแรกได้จัดขึ้นพร้อมกับการสืบชะตาแม่น้ำแม่ใจ โดยพระสงฆ์ในอำเภอแม่ใจร่วมกับกลุ่มฮักป่าศรีถ้อย ชาวบ้าน สื่อมวลชน

ต่างพากันมาร่วมงาน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะปลูกจิตสำนึกของชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่า มีการระดมกล้าไม้ วัสดุอุปกรณ์ และงบประมาณ หลังจากเสร็จพิธีแล้ว พระสงฆ์ ชาวบ้าน และผู้มาร่วมงาน ก็จะนำพันธุ์ไม้ไปปลูกในบริเวณป่าชุมชนหรือป่าต้นน้ำของหมู่บ้าน และมอบหมายให้คณะกรรมการร่วมกันดูแลรักษาต่อไป

คุณูปการของการทอดผ้าป่าต้นไม้ นอกจากจะเป็นการรณรงค์ให้ชาวบ้านเกิดความตื่นตัวในการอนุรักษ์ป่าแล้ว ยังช่วยให้คนที่อยู่นอกชุมชนได้รับรู้ และเข้ามามีส่วนร่วมในการฟื้นฟูสภาพป่าด้วย เพราะเขาเหล่านั้นก็ได้รับผลกระทบจากการที่ป่าต้นน้ำถูกทำลายเหมือนกัน ทั้งยังเป็นการประสานความร่วมมือจากหน่วยงานราชการ และองค์กรเอกชนอีกด้วย พระโสภณพัฒนโนดม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) เป็นผู้มองการณ์ไกลและเข้าใจปัญหาอย่างถ่องแท้ ท่านจึงยืนยันหัดที่จะฝ่าฝืนอุปสรรคมาโดยตลอด สำหรับในเรื่องทุนทรัพย์ ท่านได้พยายามตัดทอนรายจ่ายที่ไม่จำเป็นออกไป และนำเงินที่ได้รับจากการทำบุญมาเป็นค่าใช้จ่ายเพิ่มเติมในการปลูกป่าทดแทน ตลอดถึงจัดผ้าป่าและรับบริจาคกล้าไม้ เพื่อเป็นการประหยัดรายจ่ายอีกด้วย

นอกจากนี้ยังมีระบบการจัดการแหล่งน้ำ ที่เรียกว่าระบบเหมืองฝาย พระโสภณพัฒนโนดม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ได้นำชาวบ้านสร้างฝายกันน้ำ ฝายชะลอน้ำเพื่อให้มีน้ำใช้ตลอดปี และเก็บความชุ่มชื้นให้ผืนป่า เมื่อผืนป่ามีความชื้นก็ย่อมไม่ประสบปัญหาอัคคีภัย ส่งผลให้ป่าไม้อุดมสมบูรณ์ และมีน้ำใช้ในการทำเกษตรกรรม นานทีก็จะมีการซ่อมแซมฝาย และขุดลอกลำเหมือง ถือเป็นการจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติที่ยั่งยืน

จากการปลูกป่าทดแทนในพื้นที่ป่าต้นน้ำ ป่าชุมชน การจัดพิธีทอดผ้าป่ากล้าไม้เพื่อนำไปแจกจ่ายให้คนในพื้นที่นำไปปลูก การดูแลรักษาต้นไม้ให้มีความอุดมสมบูรณ์ เกิดความสมดุลในระบบนิเวศวิทยา รวมถึงการจัดสร้างฝาย สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นบทบาทด้านการฟื้นฟูสภาพป่าในพื้นที่ของพระโสภณพัฒนโนดม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ที่ท่านได้มีส่วนร่วม ได้มีบทบาททั้งทางตรงและทางอ้อม นับเป็นพระสงฆ์นักอนุรักษ์และนักพัฒนา ที่มีอุดมการณ์อันแน่วแน่ที่จะคงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรป่าไม้ให้คงอยู่สืบไป

จากบทบาทของพระโสภณพัฒนโนดม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ ทั้ง ๖ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นบทบาทด้านการปลูกฝังจิตสำนึกการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ บทบาทด้านการเป็นผู้นำ บทบาทด้านการประชาสัมพันธ์ บทบาทด้านการประสานงานภาครัฐกับประชาชน บทบาทด้านการป้องกันการรุกรานตัดไม้ทำลายป่า และบทบาทด้านการฟื้นฟูสภาพป่า ล้วนแสดงให้เห็นว่าพระโสภณพัฒนโนดม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ได้ทุ่มเททั้งแรงกาย แรงใจ เพื่อที่จะรักษาผืนป่าของอำเภอแม่ใจไว้ด้วยชีวิตด้วยจิตวิญญาณ ผลงานการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ทั้งหลายได้ถูกเผยแพร่ไปทั่วทุกพื้นที่ของประเทศไทยอย่างเป็นที่ประจักษ์ จนเป็นที่ยอมรับนับถือในความมุ่งมั่นของท่าน และถูกนำไปเป็นแบบอย่างในการปรับใช้ในแต่ละพื้นที่ ด้วยคุณงามความดีของท่าน ทั้งหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนจึงได้เชิดชูประกาศเกียรติคุณ โดยการมอบรางวัลต่าง ๆ เพื่อเป็นเครื่องยืนยันความเป็นสุดยอดของพระนักอนุรักษ์ อาทิ รางวัลคนดีศรีสังคม จากสถาบันพัฒนาชนบท มูลนิธิหมู่บ้านร่วมกับมูลนิธิหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ และน้ำมันพืชมิตรทด, รางวัลครูภูมิปัญญาไทยรุ่นที่ ๒ (สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม) จากสำนักงานคณะกรรมการ

การศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, รางวัลลูกโลกสีเขียว ประเภทบุคคลดีเด่น ในด้านความคิดสร้างสรรค์ การฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ จากการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย และการได้รับหนังสือรับรองการจดทะเบียน ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย ประเภทงานศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน ประเภทผสมผสาน (ใช้ภาษาและไม่ใช้ภาษา) เป็นสื่อ เรื่อง พิธีบวชต้นไม้ จากกรมทรัพยากรทางปัญญา เป็นต้น นี่เป็นเพียงรางวัลส่วนหนึ่งที่ท่านได้รับ นอกจากนี้หน่วยงานจากต่างประเทศยังได้เดินทางมาศึกษาเรียนรู้แนวความคิดอนุรักษ์ป่าไม้จากท่าน และท่านก็ได้เดินทางไปให้ความรู้เล่าประสบการณ์แก่หน่วยงานต่าง ๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศมาโดยตลอด แม้ระยะเวลาจะผ่านมามากหลายสิบปี แต่เจตนาของท่านยังคงดำเนินมาอย่างสม่ำเสมอและจะคงดำเนินต่อไป

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ในการอนุรักษทรัพย์ากรป่าไม้” มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ๓ ประการ ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับการอนุรักษทรัพย์ากรป่าไม้ ๒) เพื่อศึกษาแนวคิดของพระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ในการอนุรักษและฟื้นฟูทรัพย์ากรป่าไม้ ๓) เพื่อศึกษาบทบาทของพระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ในการอนุรักษและฟื้นฟูทรัพย์ากรป่าไม้

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเน้นค้นคว้าในคัมภีร์พระไตรปิฎก และเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งมีการลงพื้นที่ โดยสัมภาษณ์และสังเกตแบบมีส่วนร่วม ดังจะได้สรุปผลการศึกษาวิจัยและข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ แนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับการอนุรักษทรัพย์ากรป่าไม้

ผลการวิจัยพบว่า พระพุทธศาสนากับทรัพย์ากรป่าไม้มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด มีแนวคิดที่เอื้ออาทรต่อธรรมชาติ โดยถือว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ธรรมชาติมีความสำคัญ และมีความจำเป็น ในการดำรงชีวิตของมนุษย์ พระพุทธศาสนาสอนให้มองธรรมชาติเป็นสภาพแวดล้อม ที่งดงามน่ารื่นรมย์ เป็นปัจจัยหนึ่งของความสุข มองในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อหนุนการพัฒนา รวมถึงมองธรรมชาติเป็นสิ่งที่น่าหวาดกลัว นอกจากนั้นแล้วพระพุทธเจ้า ได้ให้ความสำคัญต่อธรรมชาติ ทรงบัญญัติพระวินัยที่เกี่ยวกับการอนุรักษทรัพย์ากรธรรมชาติ อาทิ ๑) ญัตคามวรรค สิกขาบทที่ ๑ ญัตคามสิกขาบท ว่าด้วยการพรากญัตคาม ๒) ญัตคามวรรค สิกขาบทที่ ๙ มหัลลภิกขุสิกขาบท ว่าด้วยการสร้างวิหารใหญ่ ๓) ปาทุการวรรค สิกขาบทที่ ๑๔ และ ๔) ขุททกวัตถุ ว่าด้วยเรื่องพระฉัพพัคคีย์ จุดไฟเผาองหญ้า เพื่อป้องกันไม่ให้เปื้อนเปื้อนทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่ในสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ รวมถึงหลักธรรมคำสั่งสอนต่างๆ ของพระพุทธองค์ ที่ทรงแสดงให้เห็นถึงการมีจิตสำนึกที่ดี และมีส่วนร่วมในการอนุรักษทรัพย์ากรป่าไม้ อาทิ ความกตัญญู ความเมตตา ความเคารพยำเกรง ความเพียร ความสุข และความรู้จักประมาณในการบริโภคทรัพย์ากรป่าไม้

๕.๑.๒ แนวคิดของพระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ในการอนุรักษและฟื้นฟูทรัพย์ากรป่าไม้

ผลการวิจัยพบว่า มีอยู่ ๕ แนวคิดหลัก ซึ่งในแต่ละแนวคิดมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑) แนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติ พระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) มองว่าทรัพย์ากรธรรมชาติเป็นสิ่งที่มีความค่าต่อสิ่งมีชีวิตทุกชนิดในโลกโดยเฉพาะมนุษย์ ป่าไม้เป็นที่อยู่ของความหลากหลายทางชีวภาพ ช่วยให้เกิดความชุ่มชื้น ฝนตกต้องตามฤดูกาล เป็นต้นกำเนิดของต้นน้ำลำธาร น้ำช่วยให้ต้นไม้เติบโต ป่าไม้ช่วยรักษาอุณหภูมิของโลก ป่าไม้มีความสัมพันธ์

กับสายน้ำและสรรพชีวิตอย่างแนบแน่น ธรรมชาติประกอบด้วยธาตุทั้ง ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ ความสมดุลทางธรรมชาตินั้น คือการที่ธรรมชาติทรงไว้ซึ่งความพอดีของธาตุทั้ง ๔ ผืนป่าจึงเป็นต้นกำเนิดของชีวิตและเป็นสายน้ำที่หล่อเลี้ยงชีวิต

๒) แนวคิดในการวิเคราะห์สาเหตุของการทำลายทรัพยากรป่าไม้ พระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ได้สังเกตเห็นว่า ความแห้งแล้งที่ได้เข้ามาแทนที่ความอุดมสมบูรณ์ในอดีตเกิดจากชาวบ้านบุกรุกถางป่าเพื่อทำมาหากิน ส่วนชาวเขาได้บุกรุกถางป่าเพื่อสร้างที่อยู่อาศัย ทำไร่ทำสวน ส่วนมากแล้วคนเหล่านี้จะทำลายป่า เพราะความยากจนและไม่มีทางเลือกที่จะประกอบอาชีพอื่น อีกทั้งยังมีนักธุรกิจได้อาศัยชาวบ้านเป็นเครื่องมือ ให้มีการทำลายป่าเพื่อใช้พื้นที่ปลูกพืชไร่ เช่น ข้าวโพด มันสำปะหลัง ฯลฯ การทำลายป่าเป็นไปตามยะถากรรม ไม่เลือกที่ไม่ว่าจะเป็นการต้นน้ำลำธารหรือภูเขา นอกจากนั้นยังมีพวกลักลอบตัดไม้ คือ นายทุนพ่อค้าไม้ เจ้าของโรงเลื่อยเจ้าของโรงงานแปรรูปไม้ ผู้รับสัมปทานทำไม้ ซึ่งเป็นพวกที่ตัดไม้มากและก่อปัญหาให้แก่ระบบนิเวศมากที่สุด ซึ่งสาเหตุของปัญหาเกิดจากการเห็นแก่ตัวของมนุษย์บางกลุ่มที่มุ่งจะกอบโกยผลประโยชน์เข้าหาตัว จึงส่งผลทำให้ธรรมชาติเปลี่ยนแปลงไป

๓) แนวคิดเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาดังกล่าว พระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) มองว่าทรัพยากรป่าไม้มีความสำคัญต่อมนุษยชาติ เพราะเป็นแหล่งรวมของปัจจัยสี่ เป็นศูนย์รวมของสิ่งมีชีวิต เมื่อทรัพยากรป่าไม้ถูกทำลาย หรือมีจำนวนลดลง ก็ส่งผลให้สิ่งมีชีวิตโดยเฉพาะมนุษย์ดำรงชีวิตอยู่อย่างยากลำบาก ดังนั้นจึงต้องหาวิธีที่จะฟื้นฟูสภาพป่าไม้ให้สมบูรณ์ดังเดิม เพื่อให้ทุกชีวิตสามารถพึ่งพาอาศัยและอยู่รอดได้ แนวทางการแก้ปัญหาคือให้ผู้เกี่ยวข้องทุกระดับ โดยเฉพาะพระสงฆ์ ผู้นำชุมชน และประชาชน ได้ร่วมมือกันอนุรักษ์และฟื้นฟูธรรมชาติจึงจะประสบผลสำเร็จได้ โดยเฉพาะการสอนให้คนรู้และเข้าใจถึงคุณค่าและความหมายของสิ่งต่างๆ ที่มีต่อชีวิต รวมทั้งการกตัญญูรู้คุณ และการมีชีวิตอยู่ด้วยความรู้สึกสำนึกถึงบุญคุณและไม่ทำลายทรัพยากรป่าไม้ซึ่งเป็นสิ่งที่ให้คุณต่อชีวิต

๔) แนวคิดในการดำเนินงานแก้ไขปัญหาดังกล่าว พระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) มองปัญหาที่เกิดขึ้นว่ามีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับปัจจัยหลาย ๆ อย่าง เนื่องจากท่านได้เห็น ได้สัมผัส และคลุกคลีอยู่กับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นโดยตลอด ดังนั้นแนวคิดและความตั้งใจในการที่จะดำเนินการแก้ไขปัญหาดังกล่าวนั้น จำเป็นต้องแก้ไขที่มนุษย์ รวมทั้งทัศนคติ ทิฐิ และความต้องการ ท่านจึงต้องเป็นผู้นำทางความคิด ผู้นำทางจิตวิญญาณ และเป็นผู้สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ให้เกิดขึ้นกับคนทุกระดับ

๕) แนวคิดในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ พระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ได้คิดหาวิธีการหลายรูปแบบที่จะรักษาทรัพยากรป่าไม้ ไม่ว่าจะเป็นการปลูกป่า การจัดงานทอดผ้าป่าพันธุ์ไม้ รวมถึงการอาศัยพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ อย่างพิธีการบวชป่า และพิธีการสืบชะตาแม่น้ำ ซึ่งพิธีกรรมเหล่านี้ได้ถูกถ่ายทอด และเป็นแนวทางในการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ใกล้เคียงและทั่วทุกภูมิภาค

๕.๑.๓ บทบาทของพระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้

ผลการวิจัยพบว่า สามารถแบ่งออกเป็น ๖ ด้าน ซึ่งในแต่ละบทบาทมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑) บทบาทด้านการปลูกฝังจิตสำนึกการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ พระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ได้เข้าไปปลูกฝังจิตสำนึกให้กับชาวบ้านในชุมชน ทั้งที่อาศัยอยู่ตามเชิงเขาและพื้นที่ราบ โดยคำนึงถึงความแตกต่างของแต่ละบุคคล และใช้เทคนิคการพูดสื่อสารแตกต่างกันออกไป โดยมีจุดหมายเดียวกันคือ เพื่อให้ชาวบ้านมีจิตสำนึกและเห็นความสำคัญของป่าไม้ในการเทศนา การจัดอบรมสัมมนา หรือการบรรยายธรรมสั่งสอนชาวบ้านเนื่องในโอกาสต่าง ๆ พระโสภณพัฒน์นอมจะมียุทธศาสตร์สอดแทรกความรู้เกี่ยวกับความสำคัญของสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติไปด้วย ซึ่งการเทศนาหรือบรรยายในแต่ละครั้งท่านได้จัดทำสื่อแผ่นใส ภาพฉาย ภาพสไลด์ หรือการฉายวิดีโอ เพื่อให้ชาวบ้านได้เห็นเปรียบเทียบระหว่างป่าที่อุดมสมบูรณ์กับป่าที่ถูกทำลาย และรับรู้ถึงผลดีผลเสียที่จะตามมา บางกรณีท่านจะทำการสอนโดยตรง โดยให้ชาวบ้านได้เห็นถึงผลจากการทำลายป่าไม้ หลายครั้งที่มีโอกาสท่านก็จะพาผู้นำชุมชน และชาวบ้านขึ้นไปบนภูเขา โดยการเข้าไปสำรวจป่าในพื้นที่อำเภอแม่ใจที่ถูกตัดทำลายจากนายทุน และผืนป่าส่วนที่ยังคงเหลืออยู่ ดูป่าต้นน้ำลำธารที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เพื่อให้ชาวบ้านได้เปรียบเทียบสภาพป่าที่อุดมสมบูรณ์ในอดีตกับป่าที่ถูกทำลายในปัจจุบัน รวมถึงพาไปศึกษาดูงานในท้องที่ต่าง ๆ และได้เป็นแกนนำจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่า โดยในระยะแรกมีเพียงกลุ่มบุคคลที่เป็นหนุ่มสาวที่เข้าร่วม ต่อมาได้ขยายเครือข่ายออกไปอย่างกว้างขวาง นอกจากนี้ในปี พ.ศ. ๒๕๒๒ ได้เกิดเหตุการณ์แม่น้ำแม่ใจเกิดภาวะแห้งขอดท่านก็ได้เสนอการประยุกต์พิธีกรรม คือ พิธีสืบทอดแม่น้ำขึ้น เพื่อสร้างขวัญกำลังใจให้กับชาวบ้าน

๒) บทบาทด้านการเป็นผู้นำ พระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ได้ดำเนินการพัฒนาชุมชนและวัด มาตั้งแต่ครั้งที่ท่านได้ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาส เจ้าคณะอำเภอ ได้ดำเนินการก่อสร้างเสนาสนะ บูรณปฏิสังขรณ์ทั้งภายในวัด และสาธารณะประโยชน์แก่สถานที่ต่าง ๆ รวมถึงการพัฒนาชุมชนในด้านจิตใจ ด้านการเผยแผ่ ท่านได้ดำเนินการเผยแผ่หลักธรรมแก่ประชาชนทั่วไป โดยออกอบรมแบบพระธรรมทูต นอกจากนั้นแล้วยังออกเผยแผ่ธรรมให้แก่ชาวเขา แนะนำให้รู้จักโทษของยาเสพติด และภัยจากการตัดไม้ทำลายป่า การทำไร่เลื่อนลอย ด้านการศึกษาท่านได้สนับสนุนส่งเสริมการศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรมอย่างต่อเนื่อง โดยได้มอบทุนการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณร นักเรียนชั้นต่าง ๆ ในเขตอำเภอแม่ใจ ตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาจนถึงระดับอุดมศึกษา ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ ท่านให้ความสำคัญแก่ชุมชนเป็นอย่างมาก สำหรับจุดเริ่มต้นของบทบาทด้านการเป็นผู้นำในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และต้นน้ำลำธาร ท่านมีความคิดที่จะรักษาป่าไม้และแม่น้ำมานานแล้ว โดยได้เริ่มทำงานด้านอนุรักษ์ป่าไม้ และแม่น้ำอย่างจริงจังเป็นรูปธรรมมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๒ แล้ว ได้ร่วมกับชาวอำเภอแม่ใจ และอำเภออื่น ๆ ในจังหวัดพะเยา และจังหวัดใกล้เคียง เช่น เชียงราย ลำปาง แพร่ น่าน เมื่อท่านได้พบปัญหาความทุกข์ยากลำบากของพี่น้อง ประชาชนชาวอำเภอแม่ใจที่ประสบกับภาวะฝนแล้ง ไม่ได้ทำไร่

ทำนา ทำสวน ต่อสู้กับนายทุนผู้ทำลายป่าที่ถูกกฎหมาย ในรูปแบบของสัมปทานป่าไม้ กว่าที่จะมีพิธีการบวชต้นไม้ และสืบชะตาแม่น้ำ ท่านได้เป็นผู้นำในการแก้ปัญหาเรื่องการประมงพระอืบนางแล้ง จนเหตุการณ์เป็นปกติสุข นอกจากนี้ท่านยังได้เป็นผู้นำในการต่อต้านการสัมปทานป่าไม้ในพื้นที่อำเภอแม่ใจ โดยการเรียกประชุมผู้นำชุมชนเพื่อหาทางออก การเจรจากับบริษัทสัมปทานไม้ การตั้งด่านปิดทางเข้าป่า การทำหนังสือเสนอต่อทางหน่วยงานภาครัฐและผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อยุติการสัมปทานป่า จนในที่สุดรัฐบาลก็ได้ออกพระราชบัญญัติปิดป่าทั่วประเทศ เหตุการณ์จึงยุติลงโดยปริยาย รวมถึงการเป็นผู้นำคณะสงฆ์ในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ อีกด้วย

๓) บทบาทด้านการประชาสัมพันธ์ พระโสภณพัฒนาคม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ได้มีบทบาทในการให้ความรู้แก่ชาวบ้าน ในการสร้างความรู้ความเข้าใจ ท่านจึงเป็นสื่อบุคคลที่นำความรู้ข่าวสาร เกี่ยวกับป่าไม้ และความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าไม้มาถ่ายทอดให้ชาวบ้านได้รับรู้กัน ซึ่งในการประชาสัมพันธ์ให้ความรู้ที่ท่านมักจะใช้การพูดบรรยาย ผสมผสานกับการเทศนา ทั้งในโอกาสสำคัญที่มีคนจำนวนมาก คนบางกลุ่ม หรือพูดคุยระหว่างบุคคลเมื่อพบปะ ตลอดจนการเรียกประชุมคณะสงฆ์ ประชุมผู้นำชุมชน ประชุมชาวบ้าน การจัดอบรมสัมมนาให้ความรู้กับคนในท้องถิ่น และคนทั่วไปตามแต่วาระโอกาส โดยในการประชาสัมพันธ์เรื่องดังกล่าวท่านก็มักจะยกตัวอย่างรูปภาพ ภาพฉายสไลด์ สื่อวิดีโอ เพื่อใช้ประกอบในการให้ความรู้แก่ผู้ฟังให้เข้าใจมากยิ่งขึ้นด้วย มีการจัดบอร์ดนิทรรศการเคลื่อนที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เมื่อมีงานสำคัญ และจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ที่วัดโพธาราม เพื่อเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของท่าน ให้ผู้ที่สนใจทั่วไปมาศึกษาดูงาน พระโสภณพัฒนาคมไม่ได้ถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ด้วยการพูดคุยให้ความรู้เท่านั้น ท่านยังสร้างกิจกรรมเสริมความเข้าใจให้กับชาวบ้าน โดยการนำความเชื่อ พิธีกรรม วัฒนธรรมประเพณี มาผสมผสานในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยจัดพิธีบวชต้นไม้ สืบชะตาแม่น้ำ ทอดผ้าป่าพันธุ์ไม้ เป็นต้น นอกจากนี้ท่านยังได้รับอาราธนาให้ไปเป็นวิทยากรบรรยายความรู้ แบ่งปันประสบการณ์เกี่ยวกับแนวคิดและแนวทางในการอนุรักษ์ป่าไม้ ให้กับหน่วยงานต่าง ๆ ทั่วประเทศ และในส่วนของวัดโพธารามซึ่งเป็นศูนย์การเรียนรู้ศึกษาดูงาน เกี่ยวกับผลงานการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของพระโสภณพัฒนาคม ก็ได้มีสถาบันต่าง ๆ ทั้งภายในประเทศ และต่างประเทศ เข้ามาศึกษาเรียนรู้อย่างไม่ขาดสาย นอกจากนี้แนวคิดในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของท่าน ยังได้จัดพิมพ์เผยแพร่รวมถึงถ่ายทอดผ่านสื่อวิทยุโทรทัศน์อีกด้วย นอกจากนี้ท่านยังได้สร้างเครือข่ายของชาวบ้านทั้งที่อยู่ในจังหวัดพะเยาและจังหวัดใกล้เคียง เพื่อขยายแนวคิดให้แก่ผู้สนใจเข้ามาเรียนรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๔) บทบาทด้านการประสานงานภาครัฐกับประชาชน พระโสภณพัฒนาคม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ได้มีการปรึกษาหารือกับผู้นำชุมชน กลุ่มผู้สูงอายุ ซึ่งบุคคลกลุ่มนี้จะเป็นกระบอกเสียงแทนท่านไปพูดคุยกับชาวบ้านอีกทอดหนึ่ง ผ่านทางหอกระจายข่าว และการบอกปากต่อปาก ทำให้ชาวบ้านให้ความร่วมมือในกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เป็นอย่างดี การทำงานร่วมกับกลุ่มฮักป่าศรีถ้อย ซึ่งเป็นองค์กรชุมชนในการรักษาป่าในตำบลศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา ที่เกิดจากการรวมตัวกันของกลุ่มคนที่มีความสนใจในเรื่องป่า ในขบวนการคัดค้านการสัมปทานทำไม้ การประสานงานกับพระภิกษุสามเณรในการช่วยเป็นกระบอกเสียงและร่วมมือในการอนุรักษ์ป่าไม้

โดยท่านได้ใช้วิธีการชักชวนพระสงฆ์รูปอื่น ๆ มาช่วยเหลืองานด้านนี้อยู่เสมอ โดยเฉพาะเจ้าอาวาสวัดในเขตตำบลศรีถ้อยในการเป็นที่ปรึกษาให้กับชาวบ้าน และเป็นที่ปรึกษาให้กับกลุ่มอนุรักษ์ป่า การประสานงานความร่วมมือกับกลุ่มคนภายนอกในฐานะผู้แทนชาวบ้านส่วนการประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐนั้น พระโสภณพัฒน์โนดมยังได้ทำการประสานกับหลาย ๆ หน่วยงานให้เข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ อาทิ เทศบาลตำบลแม่ใจ และองค์การบริหารส่วนตำบลศรีถ้อย (ปัจจุบันยกฐานะขึ้นเป็นเทศบาลตำบลศรีถ้อย) ศูนย์ประสานงานป่าไม้พะเยา สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ ๒ (เชียงราย) อุทยานแห่งชาติดอยหลวงและศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ ๓๑ จังหวัดพะเยา นอกจากนี้เมื่อครั้งมีการประท้วงการสัมปทานป่าไม้ในพื้นที่อำเภอแม่ใจ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๐ พระโสภณพัฒน์โนดม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ยังได้เป็นผู้นำในการประสานงาน อย่างการไปช่วยเจรจาให้กลุ่มนายทุนออกไปจากป่า และไปเจรจากับบริษัทเชียงรายค้าไม้ให้หยุดการตัดไม้ เพื่อจะได้เดินเรื่องขอยับยั้งการสัมปทานป่าไม้ การทำหนังสือร้องเรียนยับยั้งการสัมปทานป่าไปยังหน่วยงานของรัฐฯ ที่มีส่วนรับผิดชอบเกี่ยวกับป่าไม้ทุกหน่วยงาน รวมถึงการประสานงานกับพระผู้ใหญ่ในจังหวัด นายอำเภอ เจ้าหน้าที่ตำรวจ เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานต่าง ๆ และสร้างแนวร่วมการคัดค้านจากชาวบ้านในการต่อต้านการสัมปทานป่าไม้ในพื้นที่อีกด้วย

๕) บทบาทด้านการป้องกันการรุกรานตัดไม้ทำลายป่า พระโสภณพัฒน์โนดม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ได้เริ่มจากการชักชวนชาวบ้านในพื้นที่ทั้งที่อาศัยอยู่บนภูเขาและอาศัยอยู่ตามพื้นที่ราบให้เข้ามา มีบทบาทนี้ด้วย เนื่องจากในอดีตชาวบ้านมักจะบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อประกอบอาชีพทำการเกษตร ตัดไม้ทำลายป่า ถางป่าเพื่อทำไร่เลื่อนลอย จนป่าเสื่อมโทรมไปมาก ท่านจึงได้เข้าไปพูดคุย ให้ความรู้ สร้างความเข้าใจ เกี่ยวกับความสำคัญของป่าไม้ แม่น้ำลำธาร พร้อมกับช่วยแนะนำอาชีพการทำเกษตรที่ยั่งยืนให้กับผู้นำชุมชน และชาวบ้าน นอกจากนี้ท่านยังได้เสนอแนวทาง ให้อพยพชาวเขาออกจากบริเวณพื้นที่ป่าอนุรักษ์อันเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารซึ่งชาวบ้านให้ชื่อว่า “ห้วยขุนน้ำแม่ใจ” และขอให้ส่งเจ้าหน้าที่มาดูแลป่าไม้บริเวณเขาปางปูเลาะ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ถูกบุกรุกทำลายมาก เพื่อป้องกัน ปรามปราม การลักลอบตัดไม้อย่างทั่วถึงและทันทั่วทั้งที่ ด้านการป้องกันการตัดไม้ทำลายป่า ท่านได้ควบคุมและป้องกันพฤติกรรมของชาวบ้านอันเป็นต้นเหตุของการทำลายป่าไม้ เมื่อครั้งที่มีการตัดไม้ทำลายป่าในพื้นที่จากการสัมปทานของนายทุน ท่านก็ได้จัดเวรยามชาวบ้านในการปิดเส้นทางเข้าออกป่า พาชาวบ้านขับไล่พวกคนงานตัดไม้ออกไปจากพื้นที่ จากเหตุการณ์ดังกล่าวก็ได้สะท้อนให้เห็นว่าท่านได้เป็นแกนนำชาวบ้านในการป้องกันการตัดไม้ทำลายป่า ด้วยจิตวิญญานอย่างแท้จริง บทบาทการป้องกันการรุกรานตัดไม้ทำลายป่าของท่านอีกอย่างหนึ่งคือ พิธีกรรมการบวชต้นไม้ ซึ่งถือว่าเป็นกุศโลบายที่ชาญฉลาดในการป้องกันการตัดต้นไม้ที่ได้ผล ซึ่งในปัจจุบันพิธีกรรมดังกล่าวได้ถูกเผยแพร่ เป็นที่ยอมรับ และถูกนำไปใช้ทั่วไปในผืนป่าของประเทศ

๖) บทบาทด้านการฟื้นฟูสภาพป่า พระโสภณพัฒน์โนดม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ได้เกิดขึ้นหลังจากป่าไม้ในพื้นที่เสื่อมโทรมและถูกทำลาย ขาดความสมดุลทางระบบนิเวศวิทยา เมื่อเกิดภาวะความแห้งแล้งท่านจึงได้คิดแก้ปัญหา โดยการนำพาคณะสงฆ์ หน่วยงานราชการ ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน ตลอดจนนักเรียนไปปลูกป่าเสริมทดแทนป่าไม้ที่ถูกทำลาย เพื่อฟื้นฟูสภาพป่าเร่งปรับสภาพให้กลับมา มีความอุดมสมบูรณ์ ให้สภาพป่ามีความสมดุลกัน และให้เกิดร่มรื่นเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร

เหมือนดังอดีต และได้มีการกำหนดว่าควรจะมาปลูกป่าอย่างน้อยปีละ ๑ ครั้ง เพื่อเป็นการฟื้นฟูป่า จากนั้นจึงได้รวบรวมกล้าไม้สำหรับปลูกป่าเสริม และระดมทุนเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าต้นน้ำแม่ใจ โดยการจัดทอดผ้าป่าพันธุ์ไม้ขึ้น ซึ่งหลังจากเสร็จพิธีแล้ว พระสงฆ์ ชาวบ้าน และผู้ที่มาร่วมงาน ก็จะนำพันธุ์ไม้ไปปลูกในบริเวณป่าชุมชนหรือป่าต้นน้ำของหมู่บ้าน และมอบหมายให้คณะกรรมการ ร่วมกันดูแลรักษาต่อไป นอกจากนี้ยังมีระบบการจัดการแหล่งน้ำ ที่เรียกว่าระบบเหมืองฝาย พระโสมณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ) ได้นำชาวบ้านสร้างฝายกันน้ำ ฝายชะลอน้ำเพื่อให้มีน้ำใช้ ตลอดปี และเก็บความชุ่มชื้นให้ผืนป่า เมื่อผืนป่ามีความชื้นก็ย่อมไม่ประสบปัญหาอัคคีภัย ส่งผลให้ ป่าไม้อุดมสมบูรณ์ และมีน้ำใช้ในการทำเกษตรกรรม นานทีก็จะมีการซ่อมแซมฝาย และขุดลอก ลำเหมือง ถือเป็นการจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติที่ยั่งยืนอีกทางหนึ่ง

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

๕.๒.๑.๑ ควรมีการอบรมพัฒนาเกี่ยวกับการปลูกฝังแนวคิด ตลอดจนถึงทักษะและ ความรู้ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้อย่างถูกวิธี ให้แก่พระสงฆ์และประชาชนทั่วไป

๕.๒.๑.๒ ควรมีการส่งเสริมให้หน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชน ในสังคม เห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

๕.๒.๑.๓ ควรให้การสนับสนุน ยกย่องเชิดชูเกียรติแก่หน่วยงานหรือบุคคล ที่มีผลงานในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ให้ปรากฏต่อสังคม

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๕.๒.๒.๑ ควรศึกษาในลักษณะการเปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ในแต่ละ ภูมิภาคของประเทศไทย ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

๕.๒.๒.๒ ควรศึกษาในลักษณะการเปรียบเทียบการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในพระพุทธศาสนาหายาน

๕.๒.๒.๓ ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดของศาสนาต่าง ๆ กับพระพุทธศาสนา เกี่ยวกับธรรมชาติและ การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยเน้นการศึกษาจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ ของศาสนานั้น ๆ

๕.๒.๒.๔ ควรมีการศึกษาความพึงพอใจของหน่วยงานราชการและประชาชน เกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ทั้งในปัจจุบัน และอนาคต

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย:

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

เกษม จันทรแก้ว. วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: อักษรสยามการพิมพ์, ๒๕๓๗.

ชัยพล ทรงสุนทรวงษ์. มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

ชำนาญ รอดเหตุภัย. คติความเชื่อ-ประเพณีในคติชนวิทยา. กรุงเทพมหานคร: หน่วยศึกษานิเทศก์
กรมการฝึกหัดครู, ๒๕๑๙.

ทวี เชื้อนกแก้ว. บทสวดมนต์ฉบับภาคเหนือ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง, ๒๕๓๑.

ทัศนีย์ ทองสว่าง. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์,
๒๕๓๓.

ทัศนีย์ ทานตวนิช. คติชาวบ้านชลบุรี ภาควิชาภาษาไทยและภาคตะวันออก. กรุงเทพมหานคร:
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒบางแสน, ๒๕๒๓.

ทินพันธ์ นาคะตะ. พระพุทธศาสนากับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๙.

ธารา บัวคำศรี. ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท เล่ม ๑. กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์
พรินติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๖.

นิวัติ เรืองพานิช. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๖.

พร รัตนสุวรรณ. พระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญาน,
๒๕๓๖.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ศาสตราจารย์ ดร. ราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์. ธรรมะและ
การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). คนไทยกับป่า. กรุงเทพมหานคร: กรมวิชาการ องค์การค้าของคุรุสภา,
๒๕๔๓.

_____. การพัฒนาที่ยั่งยืน. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง,
๒๕๔๖.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๖. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๓.

_____. **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๒ (ฉบับข้อมูลคอมพิวเตอร์ ครั้งที่ ๑). ม.ป.ท., ๒๕๕๕.

พระมหาจรรยา สุทธิญาโณ. **พุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๓๖.

พระราชวรมณี (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **พระพุทธศาสนากับสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๖.

พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์. **การสืบชะตาที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา**. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๘.

มณี พยอมยงค์. **วัฒนธรรมล้านนา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๒๙.

วิชัย เทียนน้อย. **การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ อักษรวัฒนา, ๒๕๓๓.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. **ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ ๒ ภาคเหนือ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: ครูสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๕.

อำนวยการ คอวนิช. **วนศาสตร์ชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: FAO คณะกองทุนจัดพิมพ์ตำราป่าไม้ คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๐.

อุทัย ทองเพ็ชร. **เชิดชูเกียรติคนดีศรีสังคม ครั้งที่ ๒ ประจำปี ๒๕๓๓**. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., ๒๕๓๓.

อู่แก้ว ประกอบไวยกิจ ปิเวอร์. **มนุษย์-ระบบนิเวศและสภาพนิเวศในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๑.

(๒) บทความ:

ประพันธ์ ศุภสร. “พระวินัยกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม”, **พุทธจักร**. ปีที่ ๖๕ ฉบับที่ ๒ (กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔): ๕๖-๕๗.

ภิญโญ จิตต์ธรรม. “ความเชื่อ”, **วารสารรามคำแหง**. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๔ (ตุลาคม-ธันวาคม ๒๕๑๘): ๕๕-๕๘.

(๓) วิทยานิพนธ์:

เกษริน สุขตัว. “บทบาทพระสงฆ์ในการจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ : กรณีศึกษาการจัดการป่าต้นน้ำ อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕.

เจ้าอธิการภาณุวัฒน์ ปญฺญาวชิโร. “ศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อการสืบชะตาของชาวล้านนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

ปฐฎาง จันทรบุญเรือง. “พฤติกรรมการเปิดรับสื่อ ความรู้ จิตสำนึกกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ของประชาชนในจังหวัดเลย”. **วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันราชภัฏเลย, ๒๕๔๑.

พระบูรณกร บิริบูรณ์. “ป่าไม้ที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาและความเชื่อของชาวบ้าน : ศึกษากรณีความเชื่อของชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าไม้จังหวัดน่าน”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๙.

พระมหาเจิม สุวโจ (สุกรรณ์). “บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ ศึกษาเฉพาะกรณีพระอธิการพงษ์ศักดิ์ เตชธมโม”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระมหาดวงรัตน์ ฐิตรัตนโน. “อิทธิพลของธัมมปทัฏฐกถาเรื่องอายุวัฒนกุมารต่อประเพณีสืบชะตาของชาวล้านนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

พระมหาธีระวุฒิ ธีรธมโม (โสเมเกษตรินทร์). “บทบาทของพระสงฆ์ สื่อบุคคลในการชี้แนะและปลูกจิตสำนึกประชาชนชนบท เพื่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ : ศึกษาเฉพาะกรณี พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส จังหวัดอุบลราชธานี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระมหาอุทัย มูลแก้ว. “การจัดการสิ่งแวดล้อมตามหลักพระวินัยปิฎก”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๑.

วัลลภา ธนู. “แนวทางการอนุรักษ์ป่าไม้ โดยประยุกต์ใช้พิธีกรรมการบวชป่า : กรณีศึกษาตำบลศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕.

สหทัยา วิเศษ. “ภูมิปัญญาชาวบ้านในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ ศึกษาเฉพาะกรณี กลุ่มฮักป่าศรีถ้อย ตำบลศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐.

(๔) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่:

นาย นนทวงศ์. “เอกสารรายงานการปฏิบัติงานภาคสนาม เรื่อง ป่าชุมชน ตำบลศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา”. สถาบันราชภัฏเชียงราย, ๒๕๓๖. (ถ่ายเอกสารเย็บเล่ม)

พระครูมานัสสีพิทักษ์ (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ). “เอกสารประวัติพระสังฆาธิการเพื่อขอพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์”. ๒๕๔๙. (ถ่ายเอกสารเย็บเล่ม)

รุ่งทิพย์ พุ่มดนตรี, ผศ.. “พิธีเชิญชูเกียรติ “เพชรสยาม” ครั้งที่ ๑๘ ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๕๕”. กรุงเทพมหานคร: หจก.จางเจริญการพิมพ์, ๒๕๕๕. (อัดสำเนา)

วัดโพธาราม. “สู่จิตร พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชทินนิตตามาตุ เสด็จพระดำเนินทรงเปิดศูนย์บูรณาการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชน ณ วัดโพธาราม ตำบลศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา”. สุโขทัย: โรงพิมพ์วิทยา, ๒๕๕๓. (อัดสำเนา)

สถาบันราชภัฏเชียงราย. “หนังสือที่ระลึกพิธีถวายปริญญาบัตร ศิลปศาสตรบัณฑิตกิตติมศักดิ์สายสังคมศาสตร์ โปรแกรมวิชาการพัฒนาชุมชน”. ม.ป.ท., ๒๕๓๘. (อัดสำเนา)

(๕) สัมภาษณ์:

สัมภาษณ์ พระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ), รองเจ้าคณะจังหวัดพะเยากิตติมศักดิ์ เจ้าอาวาสวัดโพธาราม ตำบลศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา, ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ พระครูสิริจันทประโชติ, เจ้าคณะอำเภอแม่ใจ เจ้าอาวาสวัดศรีดอนตัน ตำบลบ้านเหล่า อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา, ๕ มีนาคม ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ พระครูกิตติปัญญาวุฒิ, รองเจ้าคณะอำเภอแม่ใจ เจ้าอาวาสวัดพระธาตุจำม่วง ตำบลบ้านเหล่า อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ พระครูภัทรกิจไพศาล, เจ้าคณะตำบลศรีถ้อย ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโพธาราม ตำบลศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา, ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ พระครูศรีปิยโกศล, เจ้าคณะตำบลแม่สุก เจ้าอาวาสวัดตาลถ้อย ตำบลแม่สุก อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นายสายดิ่ง สกลนา, กำนันตำบลศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา, ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

สัมภาษณ์ นายพีระพันธ์ จันทรเที่ยง, อดีตพระเลขานุการ พระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ), ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.

หนังสือขออนุญาตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

ที่ ศธ ๖๑๕๑/ว.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา ๕๖๖ หมู่ ๒ ตำบลแม่กา
อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา ๕๖๐๐๐

๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เก็บข้อมูลการวิจัย

นมัสการ พระโสภณพัฒนโมดม

ด้วย พระไชยยันต์ ฉายา ปณฺญาวชิโร นามสกุล กำรินทร์ เลขประจำตัวนิสิต ๕๘๑๐๔๐๕๐๒๐ นิสิตหลักสูตร พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ศึกษาเฉพาะกรณีพระโสภณพัฒนโมดม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ)”

ในการนี้ เพื่อให้การจัดทำวิทยานิพนธ์ของนิสิตบรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่วางไว้ ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา จึงขอความอนุเคราะห์ท่านให้นิสิตได้สัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลในการประกอบการทำวิทยานิพนธ์ต่อไป

จึงนมัสการมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

นมัสการมาด้วยความเคารพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.วันชัย พลเมืองดี)

ผู้อำนวยการศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตพะเยา

ลงชื่อ.....ผู้ให้ข้อมูลการสัมภาษณ์ ยินดีให้นำข้อมูลไปเผยแพร่ได้
(พระโสภณพัฒนโมดม)

ที่ ศธ ๖๑๕๑/ว.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา ๕๖๖ หมู่ ๒ ตำบลแม่กา
อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา ๕๖๐๐๐

๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เก็บข้อมูลการวิจัย

นมัสการ พระครูสิทธิจันทประโชติ

ด้วย พระไชยยันต์ ฉายา ปณฺณวชิโร นามสกุล กำรินทร์ เลขประจำตัวนิสิต ๕๘๑๐๔๐๕๐๒๐ นิสิตหลักสูตร พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ศึกษาเฉพาะกรณีพระโสภณพัฒน์โนดม (ศรีเหลา อุดคณฺโณ)”

ในการนี้ เพื่อให้การจัดทำวิทยานิพนธ์ของนิสิตบรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่วางไว้ ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา จึงขอความอนุเคราะห์ท่านให้นิสิตได้สัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลในการประกอบการทำวิทยานิพนธ์ต่อไป

จึงน้อมสการมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

นมัสการมาด้วยความเคารพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.วันชัย พลเมืองดี)

ผู้อำนวยการศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตพะเยา

ลงชื่อ ผู้ให้ข้อมูลการสัมภาษณ์ ยินดีให้นำข้อมูลไปเผยแพร่ได้
(พระครูสิทธิจันทประโชติ)

ที่ ศธ ๖๑๕๑/ว.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา ๕๖๖ หมู่ ๒ ตำบลแม่กา
อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา ๕๖๐๐๐

๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เก็บข้อมูลการวิจัย

นมัสการ พระครูกิตติปัญญาวุฒิ

ด้วย พระไชยยันต์ ฉายา ปญฺญาวชิโร นามสกุล กำรินทร์ เลขประจำตัวนิสิต ๕๘๑๐๔๐๕๐๒๐๐ นิสิตหลักสูตร พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ศึกษาเฉพาะกรณีพระโสภณพัฒน์โนดม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ)”

ในการนี้ เพื่อให้การจัดทำวิทยานิพนธ์ของนิสิตบรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่วางไว้ ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา จึงขอความอนุเคราะห์ท่านให้นิสิตได้สัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลในการประกอบการทำวิทยานิพนธ์ต่อไป

จึงน้อมสการมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

นมัสการมาด้วยความเคารพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.วันชัย พลเมืองดี)

ผู้อำนวยการศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตพะเยา

ลงชื่อ

(พระครูกิตติปัญญาวุฒิ)

ผู้ให้ข้อมูลการสัมภาษณ์ ยินดีให้นำข้อมูลไปเผยแพร่ได้

ที่ ศธ ๖๑๕๑/ว.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา ๕๖๖ หมู่ ๒ ตำบลแม่กา
อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา ๕๖๐๐๐

๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เก็บข้อมูลการวิจัย

นมัสการ พระครูภัทรกิจไพศาล

ด้วย พระไชยยันต์ ฉายา ปญฺญาวชิโร นามสกุล กำรินทร์ เลขประจำตัวนิสิต ๕๘๑๐๔๐๕๐๒๐ นิสิตหลักสูตร พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ศึกษาเฉพาะกรณีพระโสภณพัฒน์โนดม (ศรีเหลา อุดคฺคปญฺโญ)”

ในการนี้ เพื่อให้การจัดทำวิทยานิพนธ์ของนิสิตบรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่วางไว้ ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา จึงขอความอนุเคราะห์ท่านให้นิสิตได้สัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลในการประกอบการทำวิทยานิพนธ์ต่อไป

จึงนมัสการมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

นมัสการมาด้วยความเคารพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.วันชัย พลเมืองดี)

ผู้อำนวยการศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตพะเยา

ลงชื่อ..........ผู้ให้ข้อมูลการสัมภาษณ์ ยินดีให้นำข้อมูลไปเผยแพร่ได้
(พระครูภัทรกิจไพศาล)

ที่ ศธ ๖๑๕๑/ว.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา ๕๖๖ หมู่ ๒ ตำบลแม่กา
อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา ๕๖๐๐๐

๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เก็บข้อมูลการวิจัย

นมัสการ พระครูศรีปิยโกศล

ด้วย พระไชยยันต์ ฉายา ปญฺญาวชิโร นามสกุล กำรินทร์ เลขประจำตัวนิสิต ๕๘๑๐๔๐๕๐๒๐๐ นิสิตหลักสูตร พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ศึกษาเฉพาะกรณีพระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ)”

ในการนี้ เพื่อให้การจัดทำวิทยานิพนธ์ของนิสิตบรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่วางไว้ ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา จึงขอความอนุเคราะห์ท่านให้นิสิตได้สัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลในการประกอบการทำวิทยานิพนธ์ต่อไป

จึงน้อมสการมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

นมัสการมาด้วยความเคารพ

(รองศาสตราจารย์ ดร.วันชัย พลเมืองดี)

ผู้อำนวยการศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตพะเยา

ลงชื่อ.....ผู้ให้ข้อมูลการสัมภาษณ์ ยินดีให้นำข้อมูลไปเผยแพร่ได้
(พระครูศรีปิยโกศล)

ที่ ศธ ๖๑๕๑/ว.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา ๕๖๖ หมู่ ๒ ตำบลแม่กา
อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา ๕๖๐๐๐

๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เก็บข้อมูลการวิจัย

เรียน นายสายดิ่ง สุกุลนา

ด้วย พระไชยยันต์ ฉายา ปณฺณาวชิโร นามสกุล กำรินทร์ เลขประจำตัวนิสิต ๕๘๑๑๔๐๕๐๒๐ นิสิตหลักสูตร พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ศึกษาเฉพาะกรณีพระโสภณพัฒน์โนดม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ)”

ในการนี้ เพื่อให้การจัดทำวิทยานิพนธ์ของนิสิตบรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่วางไว้ ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา จึงขอความอนุเคราะห์ท่านให้นิสิตได้สัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลในการประกอบการทำวิทยานิพนธ์ต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.วันชัย พลเมืองดี)
ผู้อำนวยการศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตพะเยา

ลงชื่อ.....ผู้ให้ข้อมูลการสัมภาษณ์ ยินดีให้นำข้อมูลไปเผยแพร่ได้
(นายสายดิ่ง สุกุลนา)

ที่ ศธ ๖๑๕๑/ว.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา ๕๖๖ หมู่ ๒ ตำบลแม่กา
อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา ๕๖๐๐๐

๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๙

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เก็บข้อมูลการวิจัย

เรียน นายพีระพันธ์ จันทรเที่ยง

ด้วย พระไชยยันต์ ฉายา ปณฺณาวชิโร นามสกุล กำรินทร์ เลขประจำตัวนิสิต ๕๘๑๐๔๐๕๐๒๐ นิสิตหลักสูตร พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ศึกษาเฉพาะกรณีพระโสภณพัฒน์โนดม (ศรีเหลา อุดคตปญฺโญ)”

ในการนี้ เพื่อให้การจัดทำวิทยานิพนธ์ของนิสิตบรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่วางไว้ ศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา จึงขอความอนุเคราะห์ท่านให้นิสิตได้สัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลในการประกอบการทำวิทยานิพนธ์ต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.วันชัย พลเมืองดี)

ผู้อำนวยการศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตพะเยา

ลงชื่อ.....

(นายพีระพันธ์ จันทรเที่ยง)

ผู้ให้ข้อมูลการสัมภาษณ์ ยินดีให้นำข้อมูลไปเผยแพร่ได้

ภาคผนวก ข.
แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

๒.๒ แนวคิดในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้

๒.๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติ

๒.๒.๒ แนวคิดในการวิเคราะห์สาเหตุของการทำลายทรัพยากรป่าไม้

๒.๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาทรัพยากรป่าไม้ที่ถูกทำลาย

๒.๒.๔ แนวคิดในการดำเนินงานแก้ปัญหาทรัพยากรป่าไม้

๒.๒.๕ แนวคิดในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้

ตอนที่ ๓ บทบาทของพระโสภณพัฒนโนดม (ศรีเหลา อคฺคปณฺโญ) ในการอนุรักษ์และฟื้นฟู ทรัพยากรป่าไม้

๓.๑ บทบาทด้านการปลูกฝังจิตสำนึกการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

.....

.....

.....

.....

.....

๓.๒ บทบาทด้านการเป็นผู้นำ

.....

.....

.....

.....

.....

๓.๓ บทบาทด้านการประชาสัมพันธ์

.....

.....

.....

.....

.....

๓.๔ บทบาทด้านการประสานงานภาคีรัฐกับประชาชน

.....

.....

.....

.....

๓.๕ บทบาทด้านการป้องกันการรุกรานตัดไม้ทำลายป่า

.....

.....

.....

๓.๖ บทบาทด้านการฟื้นฟูสภาพป่า

.....

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ ๔ ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

พระไชยยันต์ ปญญาวชิโร (กำรินทร์)
 นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ศึกษาเฉพาะกรณี:
พระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อุดคปญญ)

.....

แบบสัมภาษณ์ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับพระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อุดคปญญ) แบ่งออกเป็น ๓ ตอน

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ บทบาทของพระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อุดคปญญ) ในการอนุรักษ์และฟื้นฟู
ทรัพยากรป่าไม้

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

๑.๑ ชื่อ-สกุล.....อายุ.....

๑.๒ การศึกษา.....

๑.๓ อาชีพ.....ภูมิสำเนาเดิม.....ภูมิสำเนาปัจจุบัน.....

๑.๔ ตำแหน่งของผู้ให้สัมภาษณ์.....

๑.๕ วัน/เวลาที่สัมภาษณ์.....

๑.๖ อื่น ๆ.....

ตอนที่ ๒ บทบาทของพระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อุดคปญญ) ในการอนุรักษ์และฟื้นฟู
ทรัพยากรป่าไม้

๒.๑ บทบาทด้านการปลูกฝังจิตสำนึกการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

.....
.....
.....
.....
.....
.....

๒.๒ บทบาทด้านการเป็นผู้นำ

.....
.....
.....
.....
.....
.....

๒.๓ บทบาทด้านการประชาสัมพันธ์

.....

.....

.....

.....

๒.๔ บทบาทด้านการประสานงานภาครัฐกับประชาชน

.....

.....

.....

.....

๒.๕ บทบาทด้านการป้องกันการรุกรานตัดไม้ทำลายป่า

.....

.....

.....

.....

๒.๖ บทบาทด้านการฟื้นฟูสภาพป่า

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

.....

.....

.....

.....

พระไชยยันต์ ปญญาวชิโร (กำรินทร์)
 นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา

ภาคผนวก ค.

รูปภาพพระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ)

พระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ)

รองเจ้าคณะจังหวัดพะเยากิตติมศักดิ์, เจ้าอาวาสวัดโพธาราม
ตำบลศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา

พระผู้พิทักษ์สายน้ำและผืนป่า

“วัดคือบ้าน งานคือชีวิต ศิษย์คือลูกหลาน ชาวบ้านคือญาติพี่น้อง”

พระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อุดคปญญ)
ทำพิธีบวชต้นไม้ “บวชป่า ห่มสีเหลืองให้ผืนป่า ห่มศรัทธาในใจคน”

พระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ)
 ร่วมกับคณะสงฆ์และชาวบ้าน สำรวจป่าและต้นน้ำลำธาร
 “ศรัทธาแห่งพระพุทธศาสนาและการอนุรักษ์ธรรมชาติ”

พระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ)
 ร่วมกับคณะสงฆ์และชาวบ้าน ประกอบพิธีบวชป่า สืบชะตาแม่น้ำ
 “สืบสานภูมิปัญญา คีนผืนป่าสู่แผ่นดิน คีนวิถีแห่งสายน้ำ คีนความชุ่มฉ่ำแก่ผืนป่า”

พระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ)

ร่วมกับคณะสงฆ์ และองค์การบริหารส่วนตำบลขุนควร อำเภอปาง จังหวัดพะเยา
ประกอบพิธีบวชป่าเฉลิมพระเกียรติ “ป่าหม่อนน้ำสักหยดจะไม่มี ป่าเขียวขจีทุกชีวิที่จะสดใส”

พระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อุดคตปญโญ)
 ร่วมกับคณะสงฆ์ และหน่วยงานราชการ ประกอบพิธีบวชป่าและปลูกต้นไม้
 “แม่น้ำชีจะมอดม้วยมรณา ขออุทิศเพื่อผืนป่าฝากไว้
 มือหนึ่งหรือจะสู้แรงร่วมใจ พลิกป่าไม้ให้คงอยู่คู่แผ่นดิน”

พระโสภณพัฒนโนดม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ)
ให้ความรู้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ แก่คณะสงฆ์และชาวบ้าน

พระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ)
ร่วมกับหน่วยงานราชการ ปลูกต้นไม้รอบหนองเล็งทราย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา
“พระผู้เป็นแบบอย่างทางจิตวิญญาณและการพัฒนา”

พระโสภณพัฒนโนดม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ)
ร่วมการเสวนา เรื่อง “เครือข่ายองค์กรชาวบ้านกับการฟื้นฟูอนุรักษ์ป่าไม้”

พระโสภณพัฒนโนดม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ)
ให้สัมภาษณ์ความเป็นมาของพิธีกรรมการบวชป่าและสืบชะตาแม่น้ำ กับสื่อมวลชน

นิสิตนักศึกษา มาศึกษาดูงานและรับฟังการบรรยาย เรื่อง การจัดการทรัพยากรป่าไม้
จาก พระโสภณพัฒน์นดม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ)

คณะสงฆ์ประเทศภูฏาน มาศึกษาดูงานและรับฟังการบรรยายงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
จาก พระโสภณพัฒน์นดม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ)

ภาคผนวก ง.

รูปภาพผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์

ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่ ๑ พระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ)

พระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ)
 รองเจ้าคณะจังหวัดพะเยา กิตติมศักดิ์ เจ้าอาวาสวัดโพธาราม ตำบลศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา

ผู้ให้สัมภาษณ์ ที่ ๒ กลุ่มผู้ที่เกี่ยวข้องกับพระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ)

พระครูสิทธิจันทประโชติ

เจ้าคณะอำเภอแม่ใจ เจ้าอาวาสวัดศรีดอนตัน ตำบลบ้านเหล่า อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา

พระครูกิตติปัญญาวุฒิ

รองเจ้าคณะอำเภอแม่ใจ เจ้าอาวาสวัดพระธาตุจ๋าม่วง ตำบลบ้านเหล่า อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา

พระครูภัทรกิจไพศาล
ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโพธาราม เจ้าคณะตำบลศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา

พระครูศรีปิยโกศล
เจ้าคณะตำบลแม่สุก เจ้าอาวาสวัดตาลถ้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา

นายสายดิ่ง สกุลนา
กำนันตำบลศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา

นายพีระพันธ์ จันทรเที่ยง
อดีตพระเลขานุการ พระโสภณพัฒนโนดม (ศรีเหลา อคฺคปญฺญ)

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	: พระไชยยันต์ ปณฺญาวชิโร (กำรินทร์)
ว/ด/ป เกิด	: วันที่ ๙ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๒๗
สถานที่เกิด	: ๑๕๐ หมู่ ๒ บ้านแม่สุก ตำบลแม่สุก อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา
การศึกษา	: พ.ศ. ๒๕๕๑ สำเร็จการศึกษาปริญญา พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน วิชาเอกสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา
อุปสมบท	: วันที่ ๒๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๘
สังกัด	: วัดแม่สุก ๑๒๒ หมู่ ๒ ตำบลแม่สุก อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา
หน้าที่	: พ.ศ. ๒๕๕๕ ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่ง ผู้ช่วยเจ้าอาวาส พ.ศ. ๒๕๕๖ ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่ง เลขานุการเจ้าคณะตำบล ป่าแฝก
ปีที่เข้าศึกษา	: ๒๕๕๘
ปีที่สำเร็จการศึกษา	: ๒๕๖๐
ที่อยู่ปัจจุบัน	: วัดแม่สุก ๑๒๒ หมู่ ๒ ตำบลแม่สุก อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา